

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEVRAT'TA VE KUR'ÂN'DA MÛSÂ
PEYGAMBERİN MÛCİZELERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Abdulkadir KIYAK

HAZIRLAYAN
Muhammet TAŞDOĞAN

Malatya 2023

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEVRAT'TA VE KUR'ÂN'DA MÛSÂ PEYGAMBERİN
MÛCİZELERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Muhammet TAŞDOĞAN

Danışman:

Doç. Dr. Abdulkadir KIYAK

Malatya 2023

ONUR SÖZÜ

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (04/08/2023)

Muhammet TAŞDOĞAN

ÖNSÖZ

İlâhî dinlerde peygamberlik kurumu Allah ile insanlar arasında elçilik görevi ifade etmektedir. Elçilik göreviyle peygamberler, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara iletme ve böylece insanlara dinî ve ahlâkî bir yaşam modeli sunmayı hedefler. Dolayısıyla peygamberlik müessesesinin en önemli amacı insanların dünyevî ve uhrevî kurtuluşunu sağlamaktır. Bu amaçları doğrultusunda peygamberler, insanları doğru yola davet etmiş ve onlara hem dinî hem de sosyal lider olmuştur. Peygamberlerin insanların kendilerine inanması ve tebliğlerinin gerçekliğinin en önemli ispatı gösterdikleri mûcizeler olmuştur. Mûcizeler, peygamberliğin ispatı için peygamberler tarafından gösterilen hârikulâde olaylardır. Bu mûcizeler, genellikle peygamberlerin yaşadığı çağa uygun mûcizeler olmuştur. Örneğin, tıp ilminin revaçta olduğu bir dönemde Hz. İsa'ya, körlerin gözünü açma, alacalıları iyileştirme ve ölüleri diriltme gibi mûcizeler verilirken edebiyat ve şiirin revaçta olduğu dönemde de Hz. Muhammed'e edebî bir mûcize olma özelliği de taşıyan Kur'an verilmiştir. Sihir ve büyü ilminin revaçta olduğu dönemde yaşayan Hz. Mûsa'ya da özellikle Mısır'dan çıkış öncesi dönem görülmek üzere sihir ve büyü ilmiyle ilgili mûcizeler verilmiştir.

“Tevrat'ta ve Kur'an'da Mûsa Peygamberin Mûcizeleri” isimli bu çalışmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. “Tevrat'ta Mûsa Peygamberin Mûcizeleri” başlıklı birinci bölümde Tevrat'ın ne olduğunu ve Tevrat'ın bölümlerini genel olarak anlatmaya çalıştık. Sonra Tevrat'ta Hz. Mûsa'ya dair bilgilerin tespitini yapıp Hz. Mûsa'nın Tevrat'taki portresini ortaya koymaya çalıştık. Tevrat'ta mûcize kavramından ve mûcize anlamında kullanılan kelimelerden de bahsettikten sonra Tevrat'ta Hz. Mûsa'nın mûcizelerini açıklamaya gayret ettik. “Kur'an'da Hz. Mûsa'nın Mûcizeleri” adlı ikinci bölümde Kur'an'da Hz. Mûsa portresine ve Kur'an'da mûcize kavramına değindikten sonra Hz. Mûsa'nın Kur'an'da yer alan mûcizelerini tespit ederek açıkladık. Her iki kutsal kitapta da Hz. Mûsa'nın mûcizelerini, Mısır'dan çıkış öncesi ve sonrası olmak üzere iki alt başlıkta inceledik. “Hz. Mûsa'nın Tevrat'ta ve Kur'an'da Yer Alan Mûcizelerinin Karşılaştırılması” isimli üçüncü bölümde ise Hz. Mûsa'nın Tevrat'ta ve Kur'an'da yer alan mûcizelerini karşılaştırdık. İlk olarak Tevrat'ta yer alıp Kur'an'da yer almayan, daha sonra Kur'an'da yer alıp Tevrat'ta yer almayan ve son olarak her iki kutsal kitapta ortak olarak zikredilen mûcizeleri açıklayarak Tevrat ve Kur'an arasındaki ilişkiye değindik.

Çalışmamızın hazırlanmasında değerli görüşleriyle yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Abdulkadir KIYAK hocama teşekkürlerimi arz ederim. Kıymetli desteklerini daima hissettiğim ağabeylerim Haşim TAŞDOĞAN ile Ahmet TAŞDOĞAN'a ve sevgili eşim Ebru TAŞDOĞAN'a en içten şükranlarımı sunarım.

Muhammet TAŞDOĞAN

Malatya-2023

ÖZET

Hız. Mûsâ, semitik dinlerden İslâm ile Yahudiliğin büyük değeri atfettiğı bir peygamberdir. Vahiy kaynaklı (İlâhî dinlerde) peygamberliğin gerçekliğinin en önemli delili mûcizedir. Gerek Yahudilik gerekse İslâmiyet'te peygamberlik vazifesiyle ön plâna çıkan Hız. Mûsâ da tebliğ vazifesini ifa ederken peygamberlik ve vahiy gerçekliğini mûcizelerle desteklemiştir. Bu çalışmada, Hız. Mûsâ'nın Tevrat'taki ve Kur'ân'daki mûcizeleri, mûcizelerin okuyucuya derli toplu ulaştırılmasını sağlamak ve mûcizeler üzerinden Tevrat ve Kur'ân karşılaştırılması yapılarak her iki kutsal kitap arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespiti amacıyla ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Mûsâ peygamberin Tevrat'taki portresi üzerinde durulmuş, mûcize kavramının Tevrat'taki kullanım alanlarına değinilmiş ve Hız. Mûsâ'nın Tevrat'taki mûcizeleri aktarılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde aynı minvalde bir yol takip edilerek Hız. Mûsâ'nın Kur'ân'daki mûcizeleri üzerinde durulmuştur. Kur'ân'da ve Tevrat'ta Mûsâ peygamberin mûcizeleri incelenirken her iki kutsal kitaptaki mûcizeler "Mısır'dan çıkış öncesi" ve "Mısır'dan çıkış sonrası" başlıkları altında değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise iki kutsal kitapta ortak zikredilen mûcizelerin karşılaştırılması yanı sıra Tevrat'a özel veya Kur'ân'a özel mûcizeler ayrıca değerlendirilerek elde edilen bulgular aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Tevrat, Kur'ân, Hız. Mûsâ, Mûcize

ABSTRACT

The Prophet Moses is a prophet who is highly valued by the Semitic religions of Islam and Judaism. The most important proof of the reality of prophethood in divine religions is miracles. Prophet Moses, who came to the forefront with his prophetic mission in both Judaism and Islam, supported the reality of prophethood and revelation with miracles while performing his mission of proclamation. In this study, the miracles of the Prophet Moses in the Torah and the Qur'an are discussed in order to ensure that the miracles are delivered to the reader in order and to determine the similarities and differences between the two holy books by comparing the Torah and the Qur'an through the miracles. In the first part of the study, the portrait of the prophet Moses in the Torah was emphasised, the usage areas of the concept of miracle in the Torah were mentioned and the miracles of the Prophet Moses in the Torah were conveyed. In the second part of the study, the miracles of the Prophet Moses in the Qur'an were emphasised by following the same path. While examining the miracles of the prophet Moses in the Qur'an and the Torah, the miracles in both holy books were evaluated under the headings of "before the exodus from Egypt" and "after the exodus from Egypt". In the conclusion part, besides the comparison of the miracles mentioned in common in the two holy books, the findings obtained by evaluating the miracles special to the Torah or special to the Qur'an are also evaluated.

Key Words: History of Religions, Torah, Qur'an, Prophet Moses, Miracle

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
Araştırmanın Yöntemi	2
Bu Alanda Yapılmış Araştırmalar ve Alana Sağladığı Yararlar	2

BİRİNCİ BÖLÜM

TEVRAT'TA MÛSÂ PEYGAMBERİN MÛCİZELERİ

1.1. Tevrat/Torah Nedir?	5
1.1.1. Tekvîn (Yaratılış/Bereşit).....	6
1.1.2. Mısır'dan Çıkış (Şemot)	7
1.1.3. Levililer (Vayikra)	7
1.1.4. Sayılar (Bemidbar)	8
1.1.5. Tesniye (Dıvarîm)	8
1.2. Tevrat'ta Mûsâ Portresi.....	9
1.3. Tevrat'ta Mûcize Kavramı	12
1.4. Tevrat'ta Mûsâ'nın Mûcizeleri.....	14

1.4.1. Mısır'dan Çıkış Öncesi Gerçekleşen Mûcizeler	14
1.4.1.1. Asânın Yılan Olması	14
1.4.1.2. Beyaz El	16
1.4.1.3. Kıptîler (Mısırlılar) İçin Musibet Şeklinde Gerçekleşen Mûcizeler ...	17
1.4.1.3.1. Kan Musibeti	18
1.4.1.3.2. Kurbağa Musibeti	18
1.4.1.3.3. Sivrisinek/Bit Musibeti	19
1.4.1.3.4. At Sineği/Vahşi Hayvanlar Musibeti.....	20
1.4.1.3.5. Salgın Hastalık Sonucu Hayvanların Ölümü Musibeti	21
1.4.1.3.6. Çıban Musibeti.....	21
1.4.1.3.7. Dolu Musibeti	22
1.4.1.3.8. Çekirge Musibeti.....	23
1.4.1.3.9. Karanlık Musibeti.....	23
1.4.1.3.10. İlk Doğanların Ölümü Musibeti	24
1.4.1.4. Yol Gösteren Bulut ve Ateş Sütunu.....	25
1.4.1.5. Kızıldeniz'in Yarılması.....	25
1.4.2. Mısır'dan Çıkış Sonrası Gerçekleşen Mûcizeler.....	27
1.4.2.1. Acı Suyun Tatlı Suyı Dönüşmesi	27
1.4.2.2. Man ve Bildircin.....	28
1.4.2.3. Ordugâhın Kenarlarını Yakan Ateşin Sönmesi	29
1.4.2.4. Kayadan Su Çıkması	30
1.4.2.5. Amaleklilerin Bozguna Uğratılması.....	31
1.4.2.6. Korah'ın ve Destekçilerinin Yer Tarafından Yutulması	33
1.4.2.7. Hârûn'un Asâsının Tomurcuklanıp Çiçek Açması	34
1.4.2.8. Tunç Yılana Bakanların İyileşmesi	35

İKİNCİ BÖLÜM
KUR'ÂN'DA HZ. MÛSÂ'NIN MÛCİZELERİ

2.1. Kur'ân'da Hz. Mûsâ Portresi	37
2.2. Kur'ân'da Mûcize Kavramı	39
2.2.1. Mûcize Çeşitleri.....	39
2.2.1.1. Aklî Mûcizeler	40
2.2.1.2. Hissî Mûcizeler	41
2.2.2. Kur'ân'da Mûcize Anlamında Kullanılan Kavramlar	41
2.2.2.1. Âyet	42
2.2.2.2. Burhân	42
2.2.2.3. Hak	43
2.2.2.4. Sultân	44
2.2.2.5. Furkân.....	45
2.2.2.6. Beyyine	45
2.3. Kur'ân'da Hz. Mûsâ'nın Mûcizeleri.....	46
2.3.1. Mısır'dan Çıkış Öncesi Gerçekleşen Mûcizeler	47
2.3.1.1. Asânın Yılan Olması	47
2.3.1.2. Yed-i Beyzâ (Beyaz El)	51
2.3.1.3. Hz. Mûsâ'nın Kekemeliğinin Giderilmesi	53
2.3.1.4. Kıptîler (Mısırlılar) İçin Musibet Şeklinde Gerçekleşen Mûcizeler ...	54
2.3.1.4.1. Kuraklık ve Ürün Kıtlığı Musibeti.....	54
2.3.1.4.2. Tûfan Musibeti	55
2.3.1.4.3. Çekirge Musibeti.....	56
2.3.1.4.4. Haşere Musibeti	57

2.3.1.4.5. Kurbağa Musibeti	58
2.3.1.4.6. Kan Musibeti	59
2.3.1.5. Kızıldeniz'in Yarılması.....	61
2.3.2. Mısır'dan Çıkış Sonrası Gerçekleşen Mûcizeler.....	64
2.3.2.1. Yıldırım Çarpmasıyla Ölenlerin Diriltilmesi	64
2.3.2.2. İsrâiloğulları Üzerine Dağ Kaldırılması	66
2.3.2.3. Gölge Yapan Bulut.....	68
2.3.2.4. Men ve Selvâ.....	69
2.3.2.5. Kayadan Su Çıkması	71
2.3.2.6. Maktulün Dirilip Katilini Haber Vermesi.....	73
2.3.2.7. Kârûn'un Yer Tarafından Yutulması.....	74
2.4. Hz. Mûsâ'ya Verilen Dokuz Mûcize	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. MÛSÂ'NIN TEVRAT'TA VE KUR'ÂN'DA YER ALAN MÛCİZELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ta Yer Alıp Kur'ân'da Yer Almayan Mûcizeleri.....	79
3.1.1. Sivrisinek/Bit Musibeti, At Sineği/Vahşi Hayvanlar Musibeti, Salgın Hastalık Sonucu Hayvanların Ölümü, Çıban Musibeti, Dolu Musibeti, Karanlık Musibeti, İlk Doğanların Ölümü	79
3.1.2. Acı Suyun Tatlı Suya Dönüşmesi	79
3.1.3. Ordugâhın Kenarlarını Yakan Ateşin Sönmesi.....	80
3.1.4. Amaleklilerin Bozguna Uğratılması.....	80
3.1.5. Hz. Hârûn'un Asâsının Tomurcuklanıp Çiçek Açması	80
3.1.6. Tunç Yılana Bakanların İyileşmesi	81

3.2. Hz. Mûsâ'nın Kur'ân'da Yer Alıp Tevrat'ta Yer Almayan Mûcizeleri.....	81
3.2.1. Hz. Mûsâ'nın Kekemeliğinin Giderilmesi	81
3.2.2. Kuraklık ve Ürün Kıtlığı Musibeti, Tûfan Musibeti, Haşere Musibeti	81
3.2.3. Yıldırım Çarpmasıyla Ölenlerin Diriltilmesi	82
3.2.4. İsrâiloğulları Üzerine Dağ Kaldırılması	82
3.2.5. Maktulün Dirilip Katilini Haber Vermesi.....	83
3.3. Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ta ve Kur'ân'da Ortak Olarak Yer Alan Mûcizeleri	83
3.3.1. Asânın Yılan Olması.....	83
3.3.2. Yed-i Beyzâ (Beyaz El)	84
3.3.3. Çekirge Musibeti, Kurbağa Musibeti, Kan Musibeti.....	85
3.3.4. Kızıldeniz'in Yarılması.....	85
3.3.5. Men ve Selvâ.....	85
3.3.6. Gölge Yapan ve Yol Gösteren Bulut	85
3.3.7. Kayadan Su Çıkması	86
3.3.8. Kârûn'un Yer Tarafından Yutulması.....	86
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	90

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
M.Ö.	: Milattan Önce
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ts.	: Tarihsiz
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Vesaire
Vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Tevrat ve Kur'ân, Allah tarafından peygamberler aracılığıyla gönderilen ve insanların doğru ve yanlış görmeleri, doğru yola girmeleri, dünya ve ahiret saâdetine ulaşmaları gibi amaçlar içeren kutsal kitaplardır. Tevrat ilk kutsal kitaptır ancak tahrif edilmiştir. Dolayısıyla Kur'ân ile birçok noktada çelişen bir yapıya sahip olduğu görülür. Her iki kutsal kitapta da mucizeler önemli bir yer tutmuştur. Tevrat'ta ve Kur'ân'da peygamberlerin, ümmetlerini peygamber olduklarına inandırmak, onları doğru yola iletebilmek ayrıca ümmetlerini bazı sıkıntılardan kurtarmak için mucizelerden bahsedilmiştir. Hz. Mûsâ bu konuda, Tevrat'ta ve Kur'ân'da kendisinden en çok bahsedilen peygamberdir. Tevrat'ın Tekvîn bölümü hariç genelinde olmakla beraber özellikle Mısır'dan Çıkış bölümünde, Kur'ân'ın ise birçok sûresinde yer almakla beraber özellikle Bakara, A'râf, Tâhâ ve Kasas sûrelerinde Hz. Mûsâ'nın mucizelerinden sıkça bahsedilmiştir. Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ta çok önemli bir yeri vardır. Zira Hz. Mûsâ, Yahudi inancına göre Yahudiliğin en büyük peygamberi kabul edilmiştir ve Tevrat'ta kendisinden en çok bahsedilen peygamberdir. Benzer şekilde Kur'ân'da da Hz. Mûsâ, ismi en çok zikredilen peygamberdir ve sabırlarının örnek gösterildiği "ülû'l-azm" peygamberler arasında yer almıştır. Bu sebeple Tevrat'ta ve Kur'ân'da Hz. Mûsâ'nın mucizelerinin bilinmesi önem taşımaktadır.

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Hz. Mûsâ, tarihi bir kişilik olarak, yaşamı hakkında en fazla çalışma yapılan peygamberlerden biridir. Bunun en büyük sebeplerinden biri olarak, ilâhi dinlerin tamamı tarafından büyük bir peygamber olarak kabul edilmesi gösterilebilir. İslâm'da "ülû'l-azm" peygamberlerden biri, Yahudi inancında ise en büyük peygamber olarak kabul edilir ve her iki dinin kutsal kitabında da kendisinden sıkça bahsedilmiştir. Bu sebeple Hz. Mûsâ'nın, Tevrat'ta ve Kur'ân'da yer alan onlarca mucizesinin tespiti ve derli toplu bir şekilde okuyucuya ulaştırılması önemli görülmektedir. Ayrıca bu çalışma ile Hz. Mûsâ'nın mucizeleriyle sınırlı olmak üzere Tevrat ve Kur'ân arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespiti yapılmaya gayret edilecektir. Bu vesileyle Tevrat'ın tahrif edilmesi meselesi ve Tevrat'taki çelişkiler de incelenmiş olacaktır.

Tevrat'ta ve Kur'an'da Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinden sıkça bahsedilmesi ve yeterli düzeyde ilmî bir birikime sahip olmayanların Tevrat'ı ve Kur'an'ı meâllerden okuyarak anlamaya çalışması sebebiyle okuyucunun, Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinden bahsedilen âyetlerin manasını daha iyi ve daha derli toplu idrak edebilmesini sağlama da bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, temel olarak Tevrat ve Kur'an ile beraber Yahudilik kaynakları, İslâm kaynakları ve Dinler Tarihi kaynakları ile ilgili kitaplar, ayrıca bazı tefsir/lügat kitapları ile gerçekleştirilecektir. Çalışmanın ana çerçevesi Tevrat hakkında genel bir bilgi, Tevrat'ta ve Kur'an'da Hz. Mûsâ portresi, Tevrat'ta ve Kur'an'da mûcize kavramı, Tevrat'ta ve Kur'an'da Hz. Mûsâ'nın mûcizeleri ve bu mûcizelerin karşılaştırılması ile sınırlandırılmıştır. Bununla beraber mûcizelerin toplu bir şekilde okuyucuya ulaştırılması ve Tevrat'taki çelişkili ifadelerin tespiti yapılarak Tevrat ile Kur'an arasındaki benzerlik ve farklılıkların incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

"Tevrat'ta ve Kur'an'da Hz. Mûsâ'nın Mûcizeleri" adlı çalışmamızda öncelikle Yahudi ve İslâm kutsal kitapları üzerine yazılmış eserleri tarihî-karşılaştırmalı metotla belirledik. Sonra konu ile alakalı tüm kavramları tespit ederek (mûcize, âsâ vs.) bu kavramlarla ilgili kitap, dergi, makale, ansiklopedi gibi eserleri derleyip belirledik. Daha sonra bu eserleri fenomenolojik metotla fişleyip tasnif ettik. Bu tasnifler neticesinde Tevrat, Tevrat'ta Hz. Mûsâ, Tevrat'ta mûcize, Kur'an'da Hz. Mûsâ ve Kur'an'da mûcize kavramı ile ilgili genel bir bilgi verdik. Çalışmamızın özellikle Hz. Mûsâ'nın mûcizeleri ile ilgili kısımlarında Tevrat ve Kur'an üzerine yoğunlaştık. Ayrıca çalışmanın amacına uygun olması için Tevrat'tan ve Kur'an'dan sadece mûcize ile ilgili ve bununla bağlantılı ayetlere değinilmiştir. Çalışmamıza konu olan Hz. Mûsâ'nın mûcizeleri ile ilgili Tevrat'tan ve Kur'an'dan topladığımız bilgileri Dinler Tarihinin dokümantasyon metodunu kullanarak metin haline getirdik.

Bu Alanda Yapılmış Araştırmalar ve Alana Sağladığı Yararlar

Konumuz perspektifinde yapılan çalışmaların daha çok Hz. Mûsâ kıssası ve Firavun üzerine yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Bu çalışmalarda Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinden, kısmen ve ayrıntıya girilmeden bahsedildiği görülmektedir. Örneğin,

Ali Sayı'nın, 2012 yılında İz Yayıncılık tarafından İstanbul'da basımı yapılan "Firavun, Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Mûsâ" isimli kitabında, Hz. Mûsâ kıssası ayrıntılı bir şekilde anlatılırken yer yer Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinden de bahsedilmiş fakat mûcizeler, Tevrat'a nazaran daha çok Kur'an-ı Kerîm odaklı anlatılmıştır. Mürüvvet Çetin'in, 2015 yılında kabul edilen "Tevrat ve Kur'an-ı Kerîm'e Göre Hz. Mûsâ Kıssası Kıyaslaması" isimli yüksek lisans tezinde Hz. Mûsâ kıssası ve bazı mûcizeleri, Tevrat ve Kur'an karşılaştırılarak anlatılmış, Gülistan Balcı'nın, 2006 yılında kabul edilen "İlahi Dinlerde Mucize" isimli yüksek lisans tezinde ise Hz. Mûsâ'nın mûcizeleri, Tevrat ve Kur'an-ı Kerîm'den yapılan alıntılarla ayrıntıya girilmeden ve mûcizelerin tamamını kapsamayacak şekilde anlatılmıştır.

Bir kısım çalışmalarda ise Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinden belli bir kısım üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Örneğin, Hüseyin Yakar'ın, 2019 yılında kabul edilen "Kur'an'da Hz. Musa'nın Üç Asâ Mûcizesi Örneğinde Tefsir Kaynaklarının Değerlendirilmesi" isimli doktora tezinde kısmen beyaz el mûcizesinden de bahsedilse de ayrıntılı olarak asâ ile gerçekleşen asânın yılan olması, denizin yarılması ve kayadan su çıkması mûcizeleri üzerinde durulmuştur. Mukadder Sipahioğlu'nun, Aralık 2020 tarihinde Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan "Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Mûsâ'nın Yılana Dönüşen Asâsı" isimli makalesinde ise asâ ve yılanın ve asânın yılana dönüşmesi mûcizesinin Antik Mısır ve büyücülerle ilgisi, Kur'an ve Tevrat odaklı bir şekilde anlatılmıştır. Hüseyin Yakar'ın, Aralık 2019 tarihinde, Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi'nde yayımlanan "Kur'an'da Firavun ve Kavminin Başına Geldiği Belirtilen Musibetlerin Tefsir Kaynakları, Tevrat ve Bilimsel Veriler Üzerinden Değerlendirilmesi" isimli makalesinde ise Firavun ve kavminin başına gelen belalar Kur'an ve Tevrat odaklı anlatılmış, bu belaların birbirleriyle bağlantıları irdelenmiştir.

Çalışmamızın "Tevrat'ta Mûsâ Peygamberin Mûcizeleri" bölümünde sıklıkla faydalandığımız, Ömer Faruk Araz'ın 2022 yılında M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları tarafından İstanbul'da basımı yapılan "Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa" isimli kitabı, Hz. Mûsâ'nın hayatını, vefatını, mûcizelerini vs. salt Tevrat ve Yahudi kaynaklarıyla geniş bir perspektiften anlatması sebebiyle güzide bir eser olarak karışımıza çıkmaktadır.

Bazı mûcizeler de genel olarak tarih ilmi kapsamına girdiği için özellikle Yahudi tarihiyle ilgili kitaplarda ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Örneğin, Tevrat'a göre İsrâiloğullarının, Amalekliler ile savaşp bir mûcize sonucu galip gelmesi şeklinde anlatılan olay, Hayrullah Örs'ün, 1966 yılında Remzi Kitabevi tarafından İstanbul'da basımı yapılan "Musa ve Yahudilik" isimli kitabında, çevirisini D. Ahsen Batur'un yaptığı ve 2008 yılında İstanbul'da Selenge Yayınları tarafından basımı yapılan Mahmut Nânâ'nın "Yahudi Tarihi" isimli kitabında, çevirisini Filiz Orman'ın yaptığı ve 2000 yılında Pozitif Yayınları tarafından İstanbul'da basımı yapılan Paul Johnson'un "Yahudi Tarihi" adlı kitabında anlatılmıştır.

Çalışmamızla ilgili diğer kaynaklara, kaynakça bölümünde geniş bir şekilde yer verilmiştir. Çalışmamız, Tevrat'ta ve Kur'ân'da anlatılan konular içerisinden sadece Hz. Mûsâ'nın mûcizeleri üzerinde yoğunlaşmamız ve bu mûcizeleri, Tevrat ve Kur'ân odaklı ve daha ayrıntılı anlatmamız sebebiyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEVRAT'TA MÛSÂ PEYGAMBERİN MÛCİZELERİ

Bu bölümde Tevrat'ın bölümlerinden kısaca bahsettikten sonra Tevrat'ta ismi en çok zikredilen peygamber olan Mûsâ peygamberin Tevrat'taki portresine, Tevrat'ta mûcize kavramına ve Mûsâ peygamberin Tevrat'taki mûcizelerine değineceğiz.

1.1. Tevrat/Torah Nedir?

Yahudi kutsal kitapları, Tevrat (Torah), Neviîm ve Ketuvîm olmak üzere üç ana bölümden oluşur ve Yahudilerce “Tanak”, Hristiyanlarca “Eski Ahid (Ahd-i Atîk)” olarak isimlendirilir.¹ Eski Ahid'in dili İbrânîcedir fakat çok az bir kısmı Ârâmîce (Ezra 4/8; 6/18; 7/12, Daniel 2/4; 7/28, Yeremya 10/11) yazılmıştır.² Eski Ahid'in ilk beş kitabından oluşan³ ve Yahudilerce, Tanrı tarafından Sînâ Dağı'nda Mûsâ'ya verildiğine inanılan Tevrat,⁴ Yahudi geleneğinde doktrin, teori, hüküm, din, kanun gibi anlamlara gelmektedir⁵ ve Yahudilerce “Torah”, Batı'da ise “Pentateuque” olarak isimlendirilmiştir.⁶ Son dönemlerde yapılan arkeolojik kazılar ile tarihselliği konusunda tartışmalar ortaya çıkan Tevrat'ın en eski bölümünün ise M.Ö. X. yüzyıla dayandığı ifade edilir.⁷

Yahudilikte Tevrat, dinin en büyük otoritesini oluşturur. Aynı şekilde dinin en büyük kaynağıdır.⁸ Her ne kadar Tevrat'ın açıklaması özelliğine sahip Talmud ve Yahudi âlimlerinin sözleri de Yahudiler için bağlayıcı olarak kabul edilse de Tanrı ile bir sözleşme niteliği taşıyan Tevrat, dinî ile ahlaki normların temelini teşkil eder.⁹ Yahudilerin hukuki vecizelerinden birinde Torah'ı oluşturanın Yahudi halkının

¹ Fuat Aydın, *Genel Hatlarıyla Yahudilik* (İstanbul, 2004), 50.

² Hüseyin G. Yurdaydın - Mehmet Dağ, *Dinler Tarihi* (Ankara: Gündüz Matbaacılık, 1978), 168. Ömer Faruk Harman, “Ahd-i Atîk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/495.

³ Felicien Challege, *Dinler Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu (İstanbul: Varlık Yayınları, 1990), 118.

⁴ Aydın, *Genel Hatlarıyla Yahudilik*, 50.

⁵ Baki Adam, “Tevrat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/41.

⁶ Harman, “Ahd-i Atîk”, 1/496.

⁷ Mircea Eliade - Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, çev. Ali Erbaş (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 287.

⁸ Ömer Faruk Harman, “Tevrat'ın Yahudilikteki Yeri ve Tevrat'a Yönelik Tenkit Faaliyeti”, *Bütün Yönleriyle Yahudilik Sempozyumu* (Ankara, 2012), 28.

⁹ Abdulkadir Kıyak, “Yahudilik'te Ahlak, Değer ve İdeal İnsan Tasavvuru”, *İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu*, ed. Cengiz Gündoğdu (Erzurum, 2015), 1/135.

gelenekleri olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple Tevrat, hem bir yaşam biçimi, hem de Yahudiler için babalarının geleneğidir.¹⁰

Yahudi inancında Tevrat'ın diğer kitaplara nazaran ayrı bir yeri vardır. Tevrat'ın Yahudiler nezdinde bu denli önemli olmasının başlıca sebebi olarak şüphesiz Tevrat'ın bir vahiy eseri olarak kabul edilmesi yer alır. Çünkü Tevrat'ta hiçbir eklenti, hiçbir değiştirme söz konusu değildir ve Tevrat'ın her bir lafzı, bizzat Tanrı'dan Mûsâ'ya verilmiştir.¹¹ Tevrat'ın Yahudiler nezdinde önemini arttıran bir diğer husus ise Tevrat'ın bizzat Mûsâ tarafından yazılmasıdır.¹² Tevrat'ın Mûsâ'ya atfedilmesi, Tevrat'taki bazı rivayetlerden kaynaklanmaktadır¹³ (Sayılar 33/2, Tesniye 31/9; 24; 26). Mûsâ peygamber tarafından yazıya geçirildiğine inanılan Eski Ahid'in ilk beş kitabı ve aynı zamanda Tevrat'ın bölümleri olan kitapların isimleri ve kısaca içeriğinde bahsedilenler şu şekildedir:

1.1.1. Tekvîn (Yaratılış/Bereşit)

İbranîce ismi, “başlangıçta” anlamında “Bereşit”tir ve bu ismi, kitabın ilk kelimesinden alır.¹⁴ Bu kitap, Tevrat'ı oluşturan kitaplardan ilkidir ve elli bölümden oluşmaktadır. Kitapta canlıların ve bütün evrenin yaratılışından bahsedilmekle beraber Âdem ve Havvâ'nın cennetteki hayatları, cennetten kovuluşları ve yaratılışlarından da bahsedilir. Ayrıca Ya'kûb, Yûsuf, İbrâhim, İshak kıssaları, Nûh tufanı, Kâyin'in¹⁵ Hâbil'i katletmesi ve İsrâiloğullarının Mısır'a gelmesi ve Mısır'daki hayatları da anlatılmaktadır.¹⁶ Tekvîn kitabı, Yûsuf'un ölümüne kadar yaşanan olayları konu edinir¹⁷ ve üslûp olarak, normal metin özelliğine sahiptir.¹⁸

¹⁰ Daniel Birnstiel, “Yahudilikte Mucize”, çev. Esin Kızıllıkan, *Din Dilinde Mucize*, 2015, 61.

¹¹ Recep Orhan Özel, “Kur'an Tevrat'la Neyi Kastediyor?”, ed. Faruk Beşer, *Usûl İslâm Araştırmaları* 14 (Temmuz 2010), 28.

¹² Tevrat'ın Mûsâ'ya aitliği hakkındaki şüpheler ve Tevrat'taki çelişkili ifadeler için bkz. Aydın, *Genel Hatlarıyla Yahudilik*, 53-56.

¹³ Richard Elliott Friedman, *Kitabı Mukaddes'i Kim Yazdı?*, çev. Muhammet Tarakçı (İstanbul: Kabbacı Yayınevi, 2004), 22.

¹⁴ Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat* (Ankara: Seba Yayınları, 1997), 16.

¹⁵ İslâmî literatürde “Kâbil” olarak bilinen kişi. Ayrıca bkz. Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 37-41.

¹⁶ Aydın, *Genel Hatlarıyla Yahudilik*, 52.

¹⁷ Harman, “Ahd-i Atik”, 1/496.

¹⁸ Adam, “Tevrat”, 41/41.

1.1.2. Mısır'dan Çıkış (Şemot)

İbranice ismi, kitabın ikinci kelimesi olan “isimler” anlamında “Şemot”tur.¹⁹ Tevrat’ın bu kısmı kırk bölümden oluşmaktadır ve temel olarak İsrâiloğullarının Mısır serüvenini anlatmaktadır. Mısır’dan Çıkış kitabında, Mûsâ’nın dünyaya gelmesinden başlamak üzere kendisine peygamberlik görevinin verilmesi, İsrâiloğullarının Mısır’da karşılaştıkları eziyetler ve Mûsâ tarafından kurtarılmaları, Sînâ’da vahiy ve on emrin verilmesi, İsrâiloğullarının altından yaptıkları buzağıya tapmaları, ahit sandığının yapımı ve toplanma çadırı gibi hususlardan bahsedilmektedir.²⁰ Ayrıca Mısır’dan Çıkış kitabında Mûsâ’nın mucizelerinden de sıklıkla bahsedilir. Üslûp olarak Tekvîn kitabının zıttına vahiy üslûbuna sahiptir.²¹

1.1.3. Levililer (Vayikra)

İbranice ismi, “seslendi” anlamında “Vayikra”dır ve bu ismi, kitaptaki ilk kelimedenden alır.²² Levililer ismi, Tevrat’a göre Kohenler sınıfını oluşturan Hârûnoğullarına yardımcı olmakla görevlendirilmiş ve Hârûnoğulları haricindeki Levi soyundan geldiği bilinen ve İsrâil erkeklerinden oluşan din adamı sınıfını temsil eder (Sayılar 1/48-54; 3/5-10). Kohenler ise İsrâil erkeklerinden oluşan ve Ya’kûb’un oğullarından Levi’nin soyuna mensup Hârûn’un soyundan geldiği bilinen din adamı sınıfına denir (Mısır’dan Çıkış 28-29, Levililer 1-2). Tevrat’ın Levililer bölümüne, bu bölümde Kohenlerden sıkça bahsedilmesi sebebiyle “Kohenlerin Tevratı” da denilmektedir.²³ İslâmî literatürde ise “Rabbâniyyûn” kelimesi, Tevrat’a göre hüküm vermek, Tevrat’ı uygulamak, insanları ahlâk ve ilimle terbiye etmek, onların hem din hem de ahiretinden sorumlu olmak gibi görevleri bulunan ve aynı zamanda yöneticilik vasfı da olan Kohen ve Levili âlim sınıfın sâlihleriyle özdeşleştirilmiştir.²⁴ Kur’an’da ise Yahudi geleneğine atfedilen Rabbâniyyûn kelimesi üç yerde geçer²⁵ (el-Mâide 5/44; 63, Âl-i İmrân 3/79).

¹⁹ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, 17.

²⁰ Abdulkadir Kıyak, *Dinler Tarihi* (Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2020), 240.

²¹ Adam, “Tevrat”, 41/41.

²² Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, 17.

²³ Kıyak, *Dinler Tarihi*, 240.

²⁴ Salime Leyla Gürkan, “Rabbâniyyûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/376.

²⁵ Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşeri, *El-Keşşaf ‘An Hakâ’iki Ğavamidi’t-Tenzıl ve ‘Uyuni’l-Ekâvıl Fı Vucuhi’t-Te’vıl*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 2/448.

Levililer kitabı, yirmi yedi bölümden oluşmaktadır ve temel olarak mâbetlerde dikkat edilecek hususlar, adaklar, haram olan yiyecekler, yasak evlilikler, günahların keffareti ve bayramların düzenlenmesinden bahsedilir.²⁶ Ayrıca bu kitapta komşu ve ebeveynlere karşı vazifeler, kurbanlar, cüzzam hastalığı, kölelik, zina, gusül, hayız ve nifas gibi konulardan da bahsedilmiştir.²⁷ Levililer kitabı, Mısır'dan Çıkış kitabı gibi üslûp olarak vahiy üslûbuna sahiptir.²⁸

1.1.4. Sayılar (Bemidbar)

İbranîce ismi, “çölde” anlamında “Bemidbar”dır ve bu ismi, kitabın beşinci kelimesinden alır.²⁹ Sayılar kitabı, otuz beş bölümden oluşmaktadır ve genel olarak İsrâiloğullarının çöldeki yaşamı, Sînâ'dan ayrılma hazırlıkları ve Kenan'a varmadan önce yapılan yolculuklardan bahsedilir.³⁰ Ayrıca çölde Yahudilerin sayımı, miras hesapları, kabileler arasında yapılan evliliğin mirasın dağılmaması sebebiyle yasaklanması gibi konular da anlatılır.³¹ Sayılar kitabı da Mısır'dan Çıkış ve Levililer kitapları gibi üslûp olarak vahiy üslûbuna sahiptir.³²

1.1.5. Tesniye (Dıvarîm)

İbranîce ismi, “sözler” anlamında “Dıvarîm”dir ve bu ismi, kitabın ikinci kelimesinden alır.³³ Bu kitaba, önceki kitapların bir nevi tekrarı ve özeti mahiyetinde olduğu için “Mişne Torak” da denilir³⁴ ve bu kitap, sonradan bozulmuş bazı inanışları düzeltme amacı güder.³⁵

Tesniye kitabı, otuz dört bölümden oluşur ve kitapta temel nokta, İsrâiloğullarının yasa ve ritüeller aracılığıyla Tanrı ile olan ilişkileridir.³⁶ Mûsâ tarafından, İsrâiloğullarının çölde yaptıkları hatalardan dolayı Tanrı'ya bağlı kalmaları ve O'na uymaları istenir. Ayrıca Kenan'da dikkat edilmesi gereken kurallar, on emir ve

²⁶ Aydın, *Genel Hatlarıyla Yahudilik*, 52.

²⁷ Kıyak, *Dinler Tarihi*, 240.

²⁸ Adam, “Tevrat”, 41/41.

²⁹ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, 17.

³⁰ Aydın, *Genel Hatlarıyla Yahudilik*, 52.

³¹ Osman Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi* (İstanbul: Damla Yayınevi, 2001), 318.

³² Adam, “Tevrat”, 41/41.

³³ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, 18.

³⁴ Kıyak, *Dinler Tarihi*, 240.

³⁵ Yurdaydın - Dağ, *Dinler Tarihi*, 169.

³⁶ Mahmut Aydın, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi: Tarih, İnanç ve İbadet* (İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2016), 319.

Mûsâ'nın, Tanrıyla yaptığı ahdi ve bu ahdin önemini anlatmasından da bahsedilir.³⁷ Tesniye kitabında genel olarak Mûsâ'nın son sözleri yazılıdır ve bu kitap, Mûsâ'nın ölüm hikâyesiyle biter.³⁸ Tesniye kitabı, üslûp olarak diğer dört kitaptan da farklıdır ve Mûsâ'nın tecrübesinin bir yansıması gibi yazıya geçirilmiştir.³⁹

Tesniye kitabının son bölümlerinde, Mûsâ'nın ölümü, gömülmesi, mezarının nerede olduğunun bilinmemesi vs. konuların anlatılması dikkat çekmektedir ve bu ve buna benzer durumlardan hareketle Tevrat'ın, bin yıllık bir süreç içerisinde kaleme alındığı ve Mûsâ tarafından yazıldığına inanılan Yahudi inancının doğru olmadığı şeklinde yorumlamalar yapılmıştır.⁴⁰ Ayrıca Fransız tarihçi ve din adamı Richard Simon (1638-1712) ve kendisi de bir Yahudi olan Hollandalı filozof Baruch Spinoza (1632-1677), Tevrat'ın çelişkilerle dolu olduğunu ve Mûsâ tarafından yazılmış olamayacağını iddia etmişlerdir.⁴¹

1.2. Tevrat'ta Mûsâ Portresi

Mûsâ peygamber, İlâhî dinlerin tamamı tarafından İsrâiloğullarını Firavun zaliminden kurtararak özgürlüğe kavuşturan bir önder ve aynı zamanda büyük peygamberlerden biri olarak kabul edilir. Mûsâ'dan ve İsrâiloğullarının tarihinden, neredeyse Tevrat'ın tamamında bahsedilir.⁴² Tevrat'a göre Mûsâ'ya bu adı, onu evlat edindiğini ve “sudan çıkarttığını” belirterek Firavun'un kızı vermiştir (Mısır'dan Çıkış 2/10).

Tevrat'a göre Mûsâ, peygamberlerin en büyüğüdür (Tesniye 34/10). Bu konu, Maimonides'in (ö. 601/1204) belirlediği Yahudi âmentüsünde yer alır ve iman esaslarından biri olarak kabul edilir.⁴³ İsrâiloğulları tarihindeki en önemli şahsiyetlerden biri ve peygamberlerin en büyüğü olması sebebiyle Mûsâ peygamber için Yahudi dinî literatüründe çeşitli sıfatlar kullanılmıştır. Bu sıfatlardan bazıları şunlardır:

³⁷ Aydın, *Genel Hatlarıyla Yahudilik*, 52.

³⁸ Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, 356.

³⁹ Kıyak, *Dinler Tarihi*, 240.

⁴⁰ İsmail Tokalak, *Yahudiliğin Kökenleri ve Küresel Gücü* (İstanbul: Ataç Yayınları, 2014), 26.

⁴¹ Challege, *Dinler Tarihi*, 119.

⁴² Ömer Faruk Harman, “Mûsâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/207.

⁴³ Harman, “Mûsâ”, 31/207.

- “Rabbenu”: “Üstadımız” veya “efendimiz” anlamlarına gelmektedir. En sık kullanılan sıfatlardandır. Çoğunlukla “Moşe rabbenu” şeklinde kullanılır.
- “Haham gadol av ha-hahamim”: “Bilgelerin babası” veya “büyük bilge” anlamlarına gelmektedir.
- “Av ha-neviim”: “Peygamberlerin babası” anlamına gelmektedir.
- “Rabban şel kol ha-neviim”: “Peygamberlerin üstadı” anlamına gelmektedir.
- “Haham hahamim”: “Bilgelerin bilgisi” anlamına gelmektedir.
- “Rabbenu şel olam”: “Alemlerin üstadı” anlamına gelmektedir.
- “Ha-meyuhad ve ha-gavor”: “En özel ve en güçlü kişi” anlamına gelmektedir.⁴⁴

Mûsâ peygamber için kullanılan bu sıfatlar, Mûsâ peygamberin Yahudilikte ne denli önemli bir şahsiyet olduğunu gözler önüne sermektedir.

Tevrat’ta göre Mûsâ, eşi ve benzeri bulunmayan bir peygamberdir. Çünkü o, sadece kendisine ait bir özellik olmak üzere Tanrı ile bir arkadaş gibi yüz yüze görüşmüştür (Mısır’dan Çıkış 33/11, Sayılar 12/6-8). Esir durumda ve sürekli zulüm gören bir milletin kutsal bir millet ve kâhinler krallığı olmasını sağlamıştır (Mısır’dan Çıkış 19/2-6, Tesniye 7/6). Tanrı’nın Sînâ’daki vahyinin aracısı; Tanrı ile İsrâiloğulları arasında sözcü ve Tanrı namına söz söyleyen biri olmuştur (Mısır’dan Çıkış 19/19; 20/19, Tesniye5/5). Diğer peygamberlerin melek, rüya veya müşahade yoluyla vahiy alması, Mûsâ’nın ise Tanrı ile doğrudan iletişime geçmesi sebebiyle Mûsâ’nın peygamberliği, Yahudiler nezdinde diğer peygamberlerle karşılaştırılamayacak kadar önemlidir.⁴⁵

Mûsâ peygamber İsrâiloğullarına; sosyal, dinî, siyasî ve kültürel lider olarak görevlendirilmiştir. İsrâiloğullarını Firavun’un zalimliğinden ve Mısır’da çektikleri tüm eziyetlerden kurtarıp onlara özgürlüğü vermiş olması, sosyal lider olduğunu göstermektedir. Tevrat’ı yani şeriatı, bir başka deyişle İsrâiloğullarının dinî ve ahlâkî olarak başta on emir olmak üzere uymaları gereken tüm kuralları getirmiş olması Yahudilerin nazarında onun en büyük dinî lider olduğunu göstermektedir.⁴⁶ Mısır’dan çıkıştan vefatına kadar olan süreçte ortaya çıkan isyanlara ve azgınlıklarla baş etmesi,

⁴⁴ Ömer Faruk Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa* (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022), 15-16.

⁴⁵ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 17.

⁴⁶ Harman, “Mûsâ”, 31/210.

bazen bu sıkıntılara tek başına göğüs germesi siyasî lider olduğunu göstermektedir. İsrâiloğullarının, Mûsâ'dan önceki dönemlerinde, buldukları bir yemeğe tavuk gibi üşüşürken Mûsâ'nın öğretileri ve man ve bildircin mûcizesiyle beraber sabah ekmek, akşam et yiyerek günde iki öğün, düzenli ve diyeteye uygun yemeğe başlamış olmaları da Mûsâ'nın kültürel bir lider olduğunu göstermektedir.⁴⁷

Tevrat'ta Mûsâ peygamber, bazen de çok öfkelenen ve öfkesine hakim olamayan biri olarak tasvir edilmiştir. Örneğin Mısır'dan Çıkış kitabında anlatıldığına göre Sînâ dönüşü halkının altından yaptığı bir buzağıya tapındığını gören Mûsâ, o an çok öfkelenir ve Tanrı tarafından kendisine verilmiş ve üzerinde antlaşma maddelerinin yazılı olduğu iki taş levhayı dağın eteğine vurup parçalar. Daha sonra yapılan buzağıyı yakıp toz hâline getirir ve suyla beraber İsrâiloğullarına içirir (Mısır'dan Çıkış 32/1-20). Bu durum, Mûsâ'nın ne denli güçlü olduğunu da ortaya koymaktadır. Levhaların büyüklüğü ve ağırlığına rağmen onları kolayca taşıması, devasa büyüklükteki direği tek başına kaldırıp çadırı tek başına kurması, Mûsâ peygamberin olağanüstü bir güce sahip olduğuna dair yorumlar yapılmasına neden olmuştur⁴⁸ (Mısır'dan Çıkış 40/19, Tesniye 9/17).

Tevrat'ta yer alan bazı ifadelerden hareketle Mûsâ peygamberin, maddî gücüyle beraber büyük bir manevî güce de sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, "Tanrı adamı Mûsâ" ifadesi (Tesniye 33/1) ve Mûsâ'nın Tanrı'nın verdiği kararın iptalini sağlamış olması (Mısır'dan Çıkış 32/12), Yahudilikte Mûsâ'nın Tanrısal bazı özellikler taşıdığı yorumları yapılmasına sebep olmuştur. Öyle ki bu yorumlardan hareketle Mûsâ peygamberin belden üstünün Tanrı, belden altının insan olduğuna dair tuhaf yorumlar da yapılmıştır.⁴⁹

Tevrat'ta, Mûsâ'nın peygamberlikle görevlendirilmeden önceki yaşantısından ve bazı özelliklerinden de bahsedilir. Örneğin Midyan yöresine giderken bir kuyudan su çekmeye gelen Midyanlı bir kâhinin yedi kızını, onları kovmaya çalışan çobanlardan korumuş ve kızların yardımına koşup hayvanlarını suarmıştır (Mısır'dan Çıkış 2/15-17). Mısırlı birinin İbrânî birini dövdüğünü görünce olaya müdahale etmiştir (Mısır'dan Çıkış 2/11-12). Daha sonra iki İbrânînin kavgaya tutuştuğunu fark edince sessiz

⁴⁷ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 21-22.

⁴⁸ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 16.

⁴⁹ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 22-23.

kalmayıp onlara uyarıda bulunmuştur (Mısır'dan Çıkış 2/13). Saray ortamında büyüyen biri olmasına rağmen soydaşlarına değer vermesi, saray hayatının tehlikeye girmesine rağmen adalet duygusundan vazgeçmemesi Mûsâ'nın, dünyanın görüp görebileceği en alçakgönüllü insan (Sayılar 12/3) olarak tanımlanmasına neden olmuştur.⁵⁰ Bu özelliğine ek olarak Mûsâ'nın, Tanrı'ya sadakat konusunda dünyadaki tüm insanlarla beraber meleklerden bile üstün olduğuna dair yorumlar yapılmıştır.⁵¹

1.3. Tevrat'ta Mûcize Kavramı

Lugatta, “benzeri yapılamayan, âciz bırakan” gibi anlamlara gelen mûcize ifadesi “a-c-z” kökünden türemektedir.⁵² Bu kök, “bir şeyden geri kalmak” anlamına gelmekle beraber güç yetirmenin zıttı olarak da kabul edilir.⁵³ İstilahta ise “peygamberlik iddiasında bulunanların bu iddialarını ispat etmek amacıyla, sadece Allah'ın izni ve bahsettiği ilâhi güçle ortaya çıkardıkları ve insanların bir benzerini getiremedikleri olağanüstü olaylar” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁴

Yahudi geleneğinde mûcize, Tanrı'nın iradesini ve gücünü insanlar üzerinde ortaya koymak amacıyla tarihin olağan akışına müdahalede bulunması olarak yorumlanmıştır.⁵⁵ Nadiren mûcizenin amacı, birinin imanını kurtarma ya da inancını kuvvetlendirmeye hizmet etmek olmuştur. Tevrat'ta mûcizenin peygamberin ilâhi gücünü sağlamlaştırmak ya da otoritesini arttırmak amacından ziyade birçok yerde insanların sıkıntısını gidermek ya da bir fiziki sorunu kaldırmak şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.⁵⁶

Tevrat'ta mûcizevi olay, bazen Tanrı iradesinin sonucu bazen de delili olmaktadır. Örneğin asânın yılan olması (Mısır'dan Çıkış 7/10; 4/3) ve beyaz el (Mısır'dan Çıkış 4/6) mûcizeleri Tanrı iradesinin deliliyken denizin yarılp

⁵⁰ Tora ve Aftara, Şemot, çev. Moşe Farsi (İstanbul, 2004), 2/26-27.

⁵¹ Araz, Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa, 17.

⁵² Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/348.

⁵³ Rağıb el-İsfahanî, el-Müfredât fî ġaribi'l-Kur'ân, çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 674.

⁵⁴ Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf Cürçânî, Ta'rîfât, çev. Arif Erkan (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 215. İsmail Karagöz vd., Dinî Kavramlar Sözlüğü (Ankara: DİB Yayınları, 2010), 455. Muhammed Sadık Hâmidî, Peygamber Efendimiz'in Mucizeleri (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015), 19.

⁵⁵ Salime Leyla Gürkan, “Mûcize”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/351.

⁵⁶ Birnstiel, “Yahudilikte Mucize”, 65.

İsrâiloğullarının Firavun'dan ve onun zulmünden tamamen kurtulmaları (Mısır'dan Çıkış 14/21-28) Tanrının İsrâiloğulları üzerindeki iradesinin sonucudur.⁵⁷

Tevrat'ta mûcize anlamında çeşitli ifadeler yer almıştır. Bu ifadeler bir kelime olduğu gibi bir kelime grubu şeklinde de kullanılmıştır. Tevrat'ta mûcize anlamında kullanılan kelimeler şunlardır:

- “Hile/büyü” anlamında: *Firavun size, 'Bir mûcize/büyü yapın' dediğinde, söyle Hârûn'a, değneğini alıp Firavun'un önüne atsın. Değnek yılan olacak* (Mısır'dan Çıkış 7/8).
- “Belirti/işaret” anlamında: *Bu değneği eline al, çünkü belirtileri onunla yapacaksın* (Mısır'dan Çıkış 4/17). *RAB Mûsâ'ya, "Firavun'un yanına git" dedi, "Belirtilerimi aralarında göstermek için Firavun'la görevlilerini inatçı yaptım* (Mısır'dan Çıkış 10/1).
- “Şaşılasi iş, deneme, harika işler” anlamlarında: *Elimi uzatacak ve aralarında şaşılasi işler yaparak Mısır'ı cezalandıracağım. O zaman sizi salıverecek* (Mısır'dan Çıkış 3/20). *RAB Mûsâ'ya, "Mısır'da şaşılasi işlerim çoğalsın diye Firavun sizi dinlemeyecek" demişti. Mûsâ'yla Hârûn Firavun'un önünde bütün bu şaşılasi işleri yaptılar. Ama RAB Firavun'u inatçı yaptı. Firavun İsraililer'i ülkesinden salivermedi* (Mısır'dan Çıkış 11/9-10). *Var mı senin gibisi ilâhlar arasında, ya RAB? Senin gibi kutsallıkta görkemli, heybetiyle övgüye değer, Harikalar yaratan var mı?* (Mısır'dan Çıkış 15/11). *RAB, "Senin halkınla bir antlaşma yapıyorum" dedi, "Onların önünde dünyada ve öteki uluslar arasında görülmemiş harikalar yapacağım. Arasında yaşadığın halk neler yapabileceğini göreceksin. Senin için korkunç şeyler yapacağım* (Mısır'dan Çıkış 34/10). *Tanrınız RAB'bin sizi Mısır'dan çıkarmak için yaptığı büyük denemeleri, belirtileri, şaşılasi işleri, güçlü elini ve kudretini gözlerinizle gördünüz. Tanrınız RAB şimdi korktuğunuz bütün bu halklara aynısını yapacaktır* (Tesniye 7/19).
- “Yeni yaratma” anlamında: *Ama RAB yepyeni bir olay yaratırsa, yer yarılıp onları ve onlara ait olan her şeyi yutarsa, ölümler diyarına diri diri inerlerse, bu adamların RAB'be saygısızlık ettiklerini anlayacaksınız* (Sayılar 16/30).

⁵⁷ Gürkan, “Mûcize”, 30/351.

Tevrat'ta mûcize konusuyla ilgili dikkat çeken bir husus da mûcizenin sadece gerçek peygamberler değil, sahte peygamberler tarafından da gösterilebileceğidir. Mûcizenin rolü önemlidir, ancak peygamberliği ispatın tek yolu değildir.⁵⁸ Bu sebeple Tanrı, kullarını sına ma amacıyla, başka Tanrılara tapınmaya çağıran bazı kişilerin de mûcize göstermesine imkân tanıdığını belirtmiştir (Tesniye 13/1-3).

Yahudilikte Tanrı tarafından sahte peygamberlerin de mûcize göstermesine imkân tanınması hususu dikkat çekmektedir. Zira Tevrat'ta bu kişilerin her ne kadar başka Tanrılara tapınmaya davet ettiği belirtilse de gösterilen mûcizeden dolayı insanların mûcizenin etkisinde kalması ile mûcizeyi gösteren şahsın gerçek bir peygamber olduğuna inanması durumu da vardır. Bu durumda insanlar, gösterilen mûcizeye inandıklarından dolayı cezalandırılmış olacak ve bir nevi tuzağa düşmüş olacaklardır. Halbuki Tanrı'nın, insanların tuzağa düşmesini değil kurtuluşa ermesini murad etmesi beklenir. Ayrıca mûcize, peygamberlerden sâdır olan olağanüstü olaylardır. Tanrı'ya iman etmeyen bir kişinin olağanüstü durum göstermesi ve bunun mûcize olarak isimlendirilmesinin doğru olmadığı kanaatindeyiz.

1.4. Tevrat'ta Mûsâ'nın Mûcizeleri

Tevrat'ta Mûsâ'nın birçok mûcizesinden bahsedilmiştir. Bu mûcizelerinden bazıları Firavun'a karşı mücadele etmek ve İsrâiloğullarını Firavun'un zulmünden kurtarmak içindir. Bazıları ise Mısırlılara gönderilen musibetler şeklinde gerçekleşmiş, bazıları da İsrâiloğullarının Mısır hayatı sonrasında, bir başka deyişle çöl serüveni sırasında gerçekleşen mûcizelerdir. Mûsâ peygamberin Tevrat'ta geçen mûcizelerini Mısır'dan çıkış öncesi ve sonrası şeklinde iki ana grupta incelemek faydalı olacaktır.

1.4.1. Mısır'dan Çıkış Öncesi Gerçekleşen Mûcizeler

Bu konu başlığı altında Mûsâ'nın peygamber olarak görevlendirildiği ilk an kendisine verilen, Firavun'a karşı mücadele ve İsrâiloğullarını Firavun'dan kurtarmak için kullanılan ve Mısırlılara bir musibet şeklinde gerçekleşen mûcizeleri inceleyeceğiz.

1.4.1.1. Asânın Yılan Olması

Tevrat'ta asâ, "matte" sözcüğüyle belirtilmiş ve matte sözlükte, ağaçtan yapılan baston, değnek, otorite ve cezayla bağlantılı bir araç veya liderin kullandığı ve lideri

⁵⁸ Mustafa Sinanoğlu, "Nübüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/287.

simgeleyen asâ olarak tanımlanmıştır.⁵⁹ Yahudi geleneğinde ise asâ, bazen bazı mûcizelerin ortaya çıkmasında bir araç bazen de hükümrânlığın sembolü olarak nitelendirilmiştir.⁶⁰

Antik Mısır'da asâ, oldukça sık kullanılan ve sosyal statü ile gücün sembolü olan bir araçtır.⁶¹ Yılanlar ise hem koruyucu hem de korkutucu hayvanlar şeklinde görülmüş, koruyucu oldukları için bu hayvanlara tapınılmış, korkutucu oldukları için de zehirlerinden korunabilmek amacıyla büyü ve muskalar yapılmıştır. Krallığın sembolü de olan yılan motifinin asâlarda da kullanıldığı görülmüş, bu durum Antik Mısır'da asânın sihirle herhangi bir hayvan yerine özellikle yılana dönüştürülmesinin niçin tercih nedeni olduğunu göstermektedir.⁶²

Mûsâ döneminde sihir, sihirbazlık ve büyü altın çağını yaşadığından dolayı ona da genellikle diğer peygamberlerde olduğu gibi çağına uygun mûcizeler verilmiştir.⁶³ Bu mûcizelerden ilki Mûsâ'nın elindeki asânın yılana dönüştürülmesidir ve bu olay Tevrat'a göre iki defa gerçekleşmiştir.⁶⁴

Tevrat'a göre asânın yılana dönüşmesi ilk olarak, Sînâ Çölü'nün güneyinde bulunan Horeb Dağı (Sînâ Dağı)⁶⁵ etrafında Mûsâ'nın, kayınpederi Midyanlı Yitro'nun sürüsünü otlatığı esnada gerçekleşmiştir. Sürüyü otlatırken çalılıkta yanan ama tükenmeyen bir ateş içinde Tanrı'nın meleğini gören Mûsâ'ya, İsrâiloğullarını Firavun'dan kurtarması gerektiği bildirilir (Mısır'dan Çıkış 3/1-12). Mûsâ'nın kendisine inanılmamasından korktuğunu söylemesi üzerine Tanrı tarafından elindeki asâyı yere atması istenmiş, Mûsâ asâyı yere atınca asâ yılana dönüşmüş ve Mûsâ korkup kaçmıştır.

⁵⁹ Mukadder Sipahioğlu, "Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılana Dönüşen Asası", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (Aralık 2020), 931.

⁶⁰ Ömer Faruk Harman, "Asâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/450.

⁶¹ Sipahioğlu, "Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılana Dönüşen Asası", 930.

⁶² Sipahioğlu, "Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılana Dönüşen Asası", 935-936.

⁶³ Korkut Dindi, "Tarih Felsefesi Bağlamında Hz. Musa'nın Asâsı -Mucize mi, Yoksa Hâkimiyet Sembolü mü?", *Siyer Araştırmaları Dergisi* 9 (Ocak 2021), 106.

⁶⁴ Sipahioğlu, "Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılana Dönüşen Asası", 920-921.

⁶⁵ Hikmet Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1973), 9-10.

Daha sonra Tanrı'dan gelen emirle Mûsâ, yılanın kuyruğunu tutunca yılan tekrar eski hâline dönüşmüş ve asâ olmuştur (Mısır'dan Çıkış 4/1-4).

Asânın yılanı dönüşmesi ikinci kez Firavun'un karşısında gerçekleşmiştir. Kendisine yardımcı olarak verilen kardeşi Hârûn (Mısır'dan Çıkış 4/14-17) ile beraber Firavun'un huzuruna çıkan Mûsâ, Firavun'un kendilerinden mûcize istemesi üzerine kardeşi Hârûn'a talimat verir ve bu talimat üzerine Hârûn, asâsını yere atar ve asâsı yılanı dönüşür. Bunu gören Firavun, büyücülerini çağırır ve büyücüler de ellerindeki asâyı yılanı çevirir. Ancak Hârûn'un yılanı, büyücülerin yılanlarını yutar (Mısır'dan Çıkış 7/8-12). Firavun bunun normal bir durum olduğunu söyleyip inanmamakta diretince bu defa da Hârûn'un asâsı, asâ olarak büyücülerin asâsını yutar ve hacmi değişmez.⁶⁶

Tevrat'taki ifadelerden anlaşılacağı üzere Mısırlı büyücülerin de asâlarının yılanı dönüştüğü belirtilmiştir. Ancak Tanrı'nın emriyle, Mısırlı büyücülerin yaptığından farklı olarak Hârûn'un yılanı dönüşen asâsı, büyücülerin yılanı dönüşen asâlarını yutmuştur.⁶⁷ Bu sebeple, Hârûn'un asâsının büyücülerin asâsını yutması olayının, buradaki asıl mûcize olduğu söylenebilir.

Asânın yılan olması mûcizesinin iki defa gerçekleştiği görülmektedir. Fakat asânın Firavun'un huzurunda yılan olması mûcizesi sırasında asâsını kullananın Hârûn olması dikkat çekmektedir. Hâlbuki yanan çalılıkta Tanrı ile irtibata geçildiği sırada bu mûcizenin Mûsâ'ya verildiği görülmektedir.

1.4.1.2. Beyaz El

Tevrat'ta bu mûcize, asânın ilk defa yılanı dönüşmesi mûcizesinden hemen sonra zikredilir. Mûsâ, kayınpederi Midyanlı Yitro'nun sürüsünü otlatırken Tanrı, Mûsâ'ya seslenerek onu, İsrâîloğullarını Firavun'dan kurtarmakla görevlendirir ve bazı mûcizelerle destekleyeceğini belirtir. Bu mûcizelerden ilki asânın yılanı dönüşmesiydi. İkinci mûcize olarak da Mûsâ'ya beyaz el mûcizesi verilir. Mûsâ, Tanrı'nın emriyle elini koynuna koyar ve çıkarır. Çıkardıktan sonra elinin karın beyazlığını andırırcasına bembeyaz ve bir deri rahatsızlığına yakalanmış gibi olduğunu görür. Tanrı'nın emriyle

⁶⁶ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 101.

⁶⁷ Sipahioğlu, "Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılanı Dönüşen Asası", 922.

tekrar elini koynuna koyup çıkarınca elinin eski hâline döndüğünü görür (Mısır'dan Çıkış 4/6-7).

Tevrat'ta bu mûcizenin anlatılışında “kar gibi” ifadesiyle beraber “tsaraat” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.⁶⁸ Tsaraat, manevî sebepli olmak üzere deri veya kılırlarda görünen renk değişikliğiyle ortaya çıkan fiziki bir hastalık olarak tanımlanır.⁶⁹ Bazı kaynaklarda da cûzzama benzer bir rahatsızlık olduğu⁷⁰ ve kötü dil, hırsızlık, cinayet, dedikodu vs. kötülükler sebebiyle ortaya çıktığı belirtilmiştir.⁷¹ Yahudilere göre ise Mûsâ, kendisine inanılmayacağını belirterek İsrâiloğullarına iftirada bulunmuş, bu sebeple tsaraat ile cezalandırılmıştır. Yani beyaz el mûcizesi, mûcize özelliği dışında ceza niteliği de taşır.⁷²

Tevrat'ta beyaz el mûcizesinden, Tanrı'nın, İsrâiloğullarını Firavun'dan kurtarmak amacıyla Mûsâ'yı desteklemek için Mûsâ'ya verdiği mûcizelerden biri olarak bahsedilmiştir. Bu mûcizenin uygulamalı öğretimi, yanan çalıya doğru giden Mûsâ'nın Tanrı ile ilk irtibatı sırasında gerçekleşmişti. Firavun'a karşı kullanılacağı belirtildiği hâlde Tevrat'ta bu mûcizeden daha sonra hiç bahsedilmemiş olması dikkat çekmektedir.

1.4.1.3. Kıptîler (Mısırlılar) İçin Musibet Şeklinde Gerçekleşen Mûcizeler

Kıptî, Mısır krallarından Kıptin soyuna mensup Mısırlıları⁷³ ve Nil deltası insanları için kullanılan “aigyplos” sözcüğünün kökü olan “gypt” sözcüğünün Arapça karşılığını ifade etmektedir.⁷⁴

Kıptîler için musibet şeklinde gerçekleşen bu mûcizelerin Tevrat'ta, on adet olduğu ve “bela” şeklinde ifade edildiği fakat bazı araştırmacılarca bela yerine mûcize yahut işaret/âyet kelimelerinin tercih edildiği görülmektedir.⁷⁵ On bela şu şekildedir: kan, kurbağa, sivrisinek/bit, at sineği/vahşi hayvanlar, salgın hastalık sonucu

⁶⁸ Tora ve Aftara, Şemot, 2/47.

⁶⁹ Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. Yayınları, 2001), 2/490.

⁷⁰ Tora ve Aftara, Şemot, 2/361.

⁷¹ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2/490.

⁷² Ömer Faruk Harman, “Yed-i Beyzâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/376.

⁷³ Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, 203.

⁷⁴ DİA, “Kıptîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/424.

⁷⁵ Hüseyin Yakar, “Kur'an'da Firavun ve Kavminin Başına Geldiği Belirtilen Musibetlerin Tefsir Kaynakları, Tevrat ve Bilimsel Veriler Üzerinden Değerlendirilmesi”, *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019), 947.

hayvanların ölümü, çıban, dolu, çekirge, karanlık ve ilk doğanların ölümü. Mûcize niteliği taşıyan bu musibetlerden İsrâiloğulları etkilenmemiş, tüm acıyı yalnızca Kıptîler çekmiştir.⁷⁶ Bunun sebeplerinden biri olarak İsrâiloğullarının, Goşen denen bölgede oturmaları (Mısır'dan Çıkış 8/22; 9/26) ve Kıptîlerden ayrı yaşamaları gösterilebilir.⁷⁷

Tanrı tarafından Kıptîlere beklemedikleri bir anda bela gönderilmemiş, her beladan önce mutlaka uyarılmaları sağlanmıştır. Her beladan önceki bu uyarmanın yirmi dört gün sürdüğüne dair rivayetler vardır. Bu durum, Tanrı'nın Firavun ve Kıptîlere karşı nefret ve düşmanlıkla hareket etmediğini göstermektedir.⁷⁸

1.4.1.3.1. Kan Musibeti

Bu musibet, musibetlerin ilki olmakla beraber Mûsâ ile Hârûn'un Firavun'la olan ilk görüşmesinden yaklaşık iki yıl sonra gerçekleşmiştir.⁷⁹ Firavun'un İsrâiloğullarını salmak konusunda inat etmesinden dolayı Tanrı tarafından Mûsâ'ya, Nil'e inen Firavun'u uyarması gerektiği bildirilir. Mûsâ, Firavun'u uyarır ve Tanrı'nın emriyle Hârûn'a talimat verir. Hârûn, bu talimat sonucu asâsını eliyle beraber Mısır'ın suları üzerine uzatır ve asâsını Firavun ve görevlilerinin gözü önünde nehrin sularına vurur. Bunun sonucunda nehirdeki balıklar ölür ve nehir leş gibi kokmaya başlar. Bütün Mısır'da taş ve tahta kaplarda bulunan sular bile kana dönüşür ve Kıptîler, nehrin suyunu içemez duruma gelir (Mısır'dan Çıkış 7/14-25). Firavun'un ve Mısırlıların Nil Nehri'ne tapmaları sebebiyle ilk musibet olarak nehir suları kana dönüştürülmüş, bu vesileyle taptıkları şeyin Tanrı nezdindeki değersizliği vurgulanmıştır.⁸⁰

Tevrat'ta, Firavun'un tüm bu olanları umursamadan sarayına döndüğü belirtilir. Ayrıca mûcizenin Hârûn'un asâsıyla gerçekleştiği, Mûsâ'nın talimatı veren olduğu görülmektedir. Bir başka dikkat çeken husus ise Mısırlı büyücülerin de aynı şeyi yaptığıdır. Bu musibet, yedi gün sürmüştür.

1.4.1.3.2. Kurbağa Musibeti

Kan musibetinden sonra Tanrı'nın emriyle Mûsâ, Firavun'un yanına gider ve İsrâiloğullarını bırakmazsa bütün ülkenin kurbağalarla cezalandırılacağını bildirir.

⁷⁶ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2/486.

⁷⁷ Ali Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 160.

⁷⁸ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 106.

⁷⁹ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 107.

⁸⁰ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 107.

Firavun kabul etmez ve Mûsâ'nın talimatıyla Hârûn, asâsıyla beraber elini Mısır'ın havuz ve kanallar da dâhil tüm suları üzerine uzatır ve kurbağaları çıkarır. Kurbağalar Firavun'un sarayına, yatağına; halkın ise evlerine, hamur teknelerine, fırınlarına girer ve Firavun ve halkının üzerine sıçrar. Durumu gören Firavun, kurbağa musibetinin sonlandırılması için gelip Mûsâ'dan ricacı olur ve Mûsâ, Tanrıya dua eder. Mûsâ'nın duası sonucu tarlalarda, evlerde ve avlularda bulunan kurbağalar ölür, halk yığın yığın kurbağaları toplar ve Mısır, kötü kokudan geçilmez hâle gelir. Ülkesinin rahatladığını gören Firavun, inatçılık yapar ve Mûsâ ile Hârûn'u dinlemez (Mısır'dan Çıkış 8/1-15).

Kurbağa musibeti Mısırlılara, İsrâiloğullarını köleleştirip onlardan bazı sürüngenleri toplamalarını istediklerinden dolayı verilmiştir. İsrâiloğullarına yaptıkları bu zulümden dolayı Tanrı tarafından Mısır ülkesinin tamamı kurbağalarla doldurulmuş, yalnızca İsrâiloğullarının yaşadığı bölgeye kurbağalar girmemiştir. Öyle ki bu musibet, o dönem Mısır ile Etiyopya arasındaki sınır anlaşmazlığını da çözüme kavuşturmuş; kurbağaların bulunduğu topraklar Mısır, bulunmadığı topraklar Etiyopya toprağı kabul edilmiştir.⁸¹

Tevrat'ta bu mûcizenin de kan felaketin de olduğu gibi Mûsâ'nın talimatı sonucu Hârûn tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca Mısırlı büyücüler, bu mûcizeyi de taklit etmiştir.

1.4.1.3.3. Sivrisinek/Bit Musibeti

Tanrı'nın emriyle Mûsâ, Hârûn'a talimat verir ve Hârûn, asâsını yere vurur. Bu vurma sonucu, Mısır'da bulunan yerin bütün tozu sivrisineğe dönüşür ve bütün Mısır'ı kaplar. Öyle ki bu sivrisinekler, insanlarla hayvanların üzerine üşüşür (Mısır'dan Çıkış 8/16-19).

Bu mûcizenin de kan ve kurbağada olduğu gibi Mûsâ'nın talimatı ve Hârûn'un asâsıyla gerçekleştiği görülmektedir. Kan ve kurbağa musibetlerini taklit edebilen Mısırlı büyücüler ise, tozu sivrisineğe dönüştürmeyi başaramamış ve Firavun'a, bu işte Tanrı'nın parmağının olduğunu söylemiştir. Fakat Firavun, yine de inat etmiş ve Mûsâ ile Hârûn'u dinlememiştir.

⁸¹ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 108.

Sivrisinek musibeti Mısırlılara, İsrâiloğullarını sokakları temizlemeye zorladıkları için verilmiştir. Bu vesileyle Tanrı, cılız varlıklarla da intikamını alabildiğini göstermiş ve Mısırlıları kudretine şahit kılmıştır.⁸²

Ayrıca bazı kaynaklarda bu mûcizeden sivrisinek yerine bit diye de bahsedilmektedir.⁸³

1.4.1.3.4. At Sineği/Vahşi Hayvanlar Musibeti

Tanrı'dan gelen emirle Mûsâ peygamber, sabah erkenden kalkar ve Firavun'a, İsrâiloğullarını Tanrı'ya tapmak için salıvermesini, aksi takdirde kendisinin ve Kıptîlerin tüm yaşam alanlarının at sinekleri ile dolup taşacağını söyler. Tanrı, kendi halkı ile Firavun'un halkı arasında fark olacağını söyler ve ertesi gün, İsrâiloğullarının yaşadığı Goşen bölgesi hariç her yeri at sinekleri kaplar. Mısır'ın her yeri bu felaketten dolayı mahvolunca Firavun, Mûsâ ile Hârûn'u çağırır ve Mısır sınırları içinde Tanrı'ya kurban kesmek için izin vereceğini söyler. Ancak Mûsâ, Mısırlıların bunu iğrenç saydığını ve kendilerini taşıyabileceğini söyler. Bunun üzerine Firavun, Mûsâ'nın isteğini kabul eder ve Tanrı'ya kurban kesmek için çölde üç gün yol alıp gitmelerine izin verir. Firavun'un yanından ayrılan Mûsâ, Tanrı'ya dua eder ve Mısır üzerinden tüm at sinekleri uzaklaştırılır. Belanın yok olduğunu gören Firavun, İsrâiloğullarını yine bırakmaz (Mısır'dan Çıkış 8/20-32).

At sineği musibeti Mısırlılara, İsrâiloğullarından sürekli ayı, aslan getirmelerini isteyip onlara zulmettikleri için verilmiştir. Bazı rivayetlerde İsrâiloğullarının da bu cezayı hak ettiği ancak Mısırlıların İsrâiloğulları yerine fidye olarak cezalandırıldığı, bu durumun ahirette putperest ve yıldıza tapanların İsrâiloğulları yerine cehennemde cezalandırılmasına benzetildiği belirtilir.⁸⁴ Bir millete ait günahın cezasını başka bir milletin çekiyor olması dikkat çekmektedir. Zira bu durum Tanrı'nın adaletsizliği anlamına gelir. Oysa Tanrı'nın adaletsiz olması düşünülemez.

⁸² Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 109.

⁸³ *Tora ve Aftara, Şemot*, 2/62-63. Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2/452.

⁸⁴ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 109-110.

Bazı kaynaklarda bu mûcize, at sineği yerine genel olarak vahşi hayvanların istilası şeklinde ifade edilmektedir.⁸⁵ Bu durum, musibetin etkisinin Tevrat'ta açıklanandan daha büyük olabileceğini göstermektedir.

Firavun'un, belanın kaldırılması için ilk olarak, Mûsâ'ya Mısır sınırları içerisinde kurban kesebileceği teklifinde bulunması dikkat çekmektedir. Çünkü Tevrat'ta da belirtildiği üzere Mısırlılar bunu iğrenç saymaktadır ve Mûsâ'nın taşlanma ihtimali vardır. Halbuki Mûsâ, Tevrat'ta belirtildiği üzere Firavun'un sarayında yetişmiş ve Mısır kültürünü iyi bilen birisidir. Dolayısıyla Firavun'un, yaptığı bu teklifin kabul edilmeyeceğini bilmesi gerekmektedir.

1.4.1.3.5. Salgın Hastalık Sonucu Hayvanların Ölümü Musibeti

Tanrı'nın emriyle Mûsâ peygamber, Firavun'a gider ve eğer İsrâiloğullarını Tanrı'ya tapmak için salmaz, onları bırakmamakta diretirse, ertesi gün bir salgın hastalık sonucu Kıptilerin kırlardaki sığır, deve, at, eşek, davar gibi tüm hayvanlarının telef olacağını, fakat İsrâiloğullarının tek bir hayvanına bile zarar gelmeyeceğini söyler. Ertesi gün Tanrı'nın emriyle bu musibet gerçekleşir. Firavun, bir adamını gönderir ve İsrâiloğullarının hiçbir hayvanına zarar gelmediğini öğrenir. Yine de inadını sürdürür ve İsrâiloğullarını serbest bırakmaz (Mısır'dan Çıkış 9/1-7).

Bu musibet neticesinde Mısırlıların sadece birer sığırı kalmış, kalanlar hastalık neticesinde telef olmuştur. Bu musibet Mısırlılara, İsrâiloğullarının çoğalmaları engellemeye çalışmaları sebebiyle verilmiştir. Mısırlılar, köleleştirdikleri İsrâiloğullarını dağ, tepe, çöl vs. yerlere ve çok uzaklara çobanlığa göndermiş ve aileleriyle bir araya gelmelerini engellemiştir.⁸⁶

1.4.1.3.6. Çıban Musibeti

Mûsâ ile Hârûn, Tanrı'nın emriyle ikişer avuç kurumla beraber Firavun'un karşısına çıkarlar ve Mûsâ, Firavun'un önünde avucundaki kurumu göğşe savurur. Mûsâ'nın göğşe savurduğu kurum, Mısır'ın üzerine yağan ince bir toza dönüşür ve ülkenin her tarafındaki insanların ve hayvanların vücutlarında irinli çıbanlar çıkar. Büyücüler, bunu da taklit etmeye çalışır lâkin başaramazlar. Çünkü bu çıbanlar,

⁸⁵ *Tora ve Aftara, Şemot, 2/63-65. Besalel, Yahudilik Ansiklopedisi, 2/452. Araz, Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa, 109.*

⁸⁶ *Araz, Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa, 110.*

kendilerinde de çıkar. Firavun inadına devam eder ve Tanrı'nın bildirdiği üzere Mûsâ ile Hârûn'u dinlemez (Mısır'dan Çıkış 9/8-12).

Çıban musibeti Mısırlılara, İsrâiloğullarından sıcak yiyecek-içecekleri hiç soğutmadan sıcak, soğuk yiyecek-içecekleri hiç ısıtmadan soğut tutmalarını istediklerinden dolayı verilmiştir. Mısırlılar, bu yolla İsrâiloğullarına zulmetmeye devam etmiştir.⁸⁷

Çıban musibeti, bazı kaynaklarda egzama,⁸⁸ bazı kaynaklarda da uyuz hastalığı olarak ifade edilmiştir.⁸⁹ Bu sebeple bu musibetin genel olarak bir cilt hastalığıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Mûsâ ile Hârûn'un, avuçlarında kurumla beraber Firavun'un karşısına çıktıkları ve avucundaki kurumu göğse savuranın Mûsâ olduğu belirtilmiştir. Ancak Hârûn'un avucundaki kurumun akıbetine ise değinilmemiştir. Dolayısıyla Mûsâ'nın, Hârûn'un avucundaki kurumu da alıp göğse savurmuş olması ihtimaller arasında değerlendirilebilir.

1.4.1.3.7. Dolu Musibeti

Tanrı'nın emriyle sabah erkenden Firavun'a giden Mûsâ, kendisinden bir an önce İsrâiloğullarını bırakmasını, bugüne kadar Tanrı'nın adı tüm dünyada tanınsın ve Tanrı'nın gücünü görsün diye yaşadığını söyler. Aksi hâlde Mısır tarihinde görülmeyecek kadar büyük dolu yağdırılacağını belirtir. Ayrıca Mûsâ Firavun'dan, kırlarda kalan insan ve hayvanlardan neye sahiplerse sığınaklara saklanması buyruğunu vermesini ister. Firavun'un bazı görevlileri bu uyarıdan korkup köleleri ve hayvanlarını evlerine getirir. Mûsâ, asâsıyla beraber elini gökyüzüne doğru uzatır ve yıldırım ile sürekli şimşek eşliğinde Mısır tarihinde görülmemiş şiddetli bir dolu yağışı başlar. Öyle ki Mısır'da insan, hayvan, bitki her şey mahvolur ve tüm ağaçlar kırılır. Yalnızca İsrâiloğullarının bulunduğu Goşen bölgesine bir şey olmaz. Firavun, hatasını anladığını söyler ve Mûsâ'dan bu felaketin kaldırılması için dua etmesini ister. Mûsâ'nın duası sonucu gök gürlemesi, yağmur, dolu dinince Firavun yine inat eder ve İsrâiloğullarını salmaz (Mısır'dan Çıkış 9/13-35).

⁸⁷ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 110.

⁸⁸ *Tora ve Aftara, Şemot*, 2/66.

⁸⁹ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2/452.

Dolu musibeti Mısırlılara, İsrâiloğullarını ağaç dikimi, bağ, bahçe işlerinde zorla çalıştırdıkları için verilmiştir. Bu vesileyle İsrâiloğullarına zorla diktirilen şeyler yok edilmiştir.⁹⁰

Firavun'un, daha önceki bazı musibetler sonucunda olduğu gibi yine pişman olduğunu belirtmesi ve musibet kaldırılınca yine inadını sürdürmesi hususu göze çarpmaktadır.

1.4.1.3.8. Çekirge Musibeti

Tanrı'nın emriyle Firavun'un yanına giden Mûsâ ile Hârûn, Firavun'dan artık alçakgönüllü olmasını ve İsrâiloğullarını Tanrı'ya tapmak için salıvermesini ister. Görevlilerinin de baskısıyla Firavun, yalnız İsrâil erkeklerine Tanrı'ya tapmak için izin vereceğini, Mûsâ ile Hârûn'un isteği olan hayvanlarıyla beraber tüm İsrâiloğullarını salıvermeyi reddeder. Bunun üzerine Mûsâ, eliyle beraber asâsını Mısır'ın üzerine uzatır ve ortaya çıkan doğu rüzgarıyla beraber gelen çekirgeler tüm ülkeyi istila eder. Çekirgeler öylesine çoktur ki her tarafı boydan boya kaplar, ülke kapkara olur. Bütün Kıptîlerin evlerine dolar, kırdan biten tüm ağaçları ve doludan kurtulan tüm ürünleri yer. Mısır'ın hiçbir bölgesinde yeşillik kalmaz. Firavun telaşla Mûsâ ile Hârûn'u çağırır ve bir kez daha affedilmeyi ister. Mûsâ'nın duası sonucu Tanrı'nın emriyle doğu rüzgarı, batı rüzgarına döner ve tüm çekirgeleri Kızıldeniz'e döker. Fakat Firavun, İsrâiloğullarını yine salmaz (Mısır'dan Çıkış 10/1-20).

Firavun, çekirge musibeti gelmeden önce sadece İsrâil erkeklerini salıvermeyi kabul etmiş, çekirge musibetinin gelmesi sonrasında ise yine affedilmeyi istemiş ve musibet kaldırılınca İsrâiloğullarını salıvermeyi tekrar reddetmiştir.

1.4.1.3.9. Karanlık Musibeti

Çekirgelerin istilasına rağmen yine inadını sürdüren Firavun'a ve halkına, bu defa karanlık musibeti gönderilir. Tanrı'nın emriyle, Mûsâ'nın elini gökyüzüne uzatması sonucu tüm ülke koyu bir karanlığa gömülür. Öyle ki kimse yerinden kıpırdayamaz, kimse kimseyi göremez olur. Bu musibet üç gün sürer fakat musibet boyunca İsrâiloğullarının yaşadığı yer aydınlık kalır. Firavun, çekirge musibetinde İsrâiloğullarının sadece erkeklerini salabileceğini söylemişti fakat karanlık

⁹⁰ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 111.

musibetinden sonra çoluk çocuğun da salınacağını söyler. Lâkin Mûsâ, çölde Tanrı'ya kurban kesebilmek için hayvanlarının da saliverilmesini ister. Sinirlenen Firavun, İsrâiloğullarını salıvermeyi de reddeder ve Mûsâ'yı, bir daha yüzünü görürse öleceğini belirterek yanından gönderir. Mûsâ ise, bir daha onun yüzünü görmeyeceğini belirtir ve Firavun'un yanından ayrılır (Mısır'dan Çıkış 10/21-29).

Firavun'un, karanlık musibetinden sonra inadının biraz daha kırıldığı ve İsrâiloğullarını salıvermeye biraz daha yanaştığı görülmektedir. Çünkü çekirge musibetinden önce sadece İsrâil erkeklerini salıvermeyi kabul etmişti fakat karanlık musibetinin neticesi, Firavun'un, hayvanları hariç tüm İsrâiloğullarını salıvermesini kabul etmesini sağlamak olmuştur.

1.4.1.3.10. İlk Doğanların Ölümü Musibeti

Tanrı Mûsâ'ya, Kıptîlerin başına bir felaket daha getireceğini ve bunun sonucunda Firavun'un İsrâiloğullarını salıvereceğini söyler. Mûsâ Firavun'a, Tanrı'nın gece Mısır'ı baştan başa geçeceğini ve Firavun'un ilk çocuğundan kölelerin ilk çocuğuna kadar, hayvanlar da dahil olacak şekilde Mısır'da bulunan tüm ilk doğanların öleceğini, yalnız İsrâiloğullarının ne çocuklarına ne de hayvanlarına bir zarar gelmeyeceğini söyler. Bütün Mısır'da daha önce eşi benzeri görülmemiş bir feryat kopar (Mısır'dan Çıkış 11/1-10).

Tevrat'a göre İsrâiloğulları bu musibetten bazı şartları yerine getirerek kurtulmuştur. Buna göre tüm İsrâiloğulları kendi ev halkı için ayın onunda, kusursuz, bir yaşında ve erkek olan bir kuzu ya da oğlak alır. Eğer alınan hayvan o aileye çok geliyorsa en yakın komşuyla paylaşılabilir. Ayın on dördüne kadar hayvanlara bakılır ve on dördünün akşamüstü herkes hayvanını boğazlar. Boğazlanan hayvanın kanı, evin kirişine ve iki pervazına sürülür. Daha sonra ateşte pişirilerek kızartılan et, bacakları, başı, içkembesi ve bağırsaklarıyla beraber acı ot ve mayasız ekmek eşliğinde yenilir ve sabaha artakalan da ateşte yakılır. Et, bel kuşanılmış, çarıklar ayakta ve asâlar elde olmak üzere çabucak yenilir. Bu şartların yerine getirilmesi sonucu o gece Mısır'ı baştan başa geçen Tanrı, evlerin üzerinde bulunan kanı belirti olarak kabul eder ve Mısır'ı feryata boğan ilk doğanların ölümü, İsrâiloğullarına dokunmaz (Mısır'dan Çıkış 12/1-14).

Çekirge musibetinden sonra sadece İsrâiloğulları erkeklerini, karanlık musibetinden sonra da hayvanları hariç İsrâiloğullarını salıvereceğini söyleyen Firavun, ilk doğanların ölümü musibetinden sonra ise çölde üç gün mesafesinde bulunan bir yerde; Tanrı'ya kulluk etmek, kurban kesmek ve bayram yapmak için (Mısır'dan Çıkış 5/1-3) artık tüm İsrâiloğullarını hayvanlarıyla beraber salıvermeyi kabul etmiştir (Mısır'dan Çıkış 12/31-32).

1.4.1.4. Yol Gösteren Bulut ve Ateş Sütunu

Firavun'un çıkışlarına izin vermesiyle beraber dört yüz otuz yıl yaşadıkları Mısır'dan (Mısır'dan Çıkış 12/40) ayrılan İsrâiloğulları kafilesi, çocuk ve kadınların haricinde altı yüz bin erkekle Ramses'ten Sukkot istikametine yaya olarak yola çıkarlar (Mısır'dan Çıkış 12/37). Mısır'dan silahlanmış olarak çıkan İsrâiloğulları, Tanrı tarafından, olası savaş ihtimaline karşın Mısır'a geri dönmeyi düşünmesinler diye çöl yolundan Kızıldeniz'e doğru dolaştırılır. Bu süreç boyunca gece gündüz ilerleyebilmeleri için bulut ve ateş sütunları onlara öncülük eder. Gündüz bulut sütunu yol gösterir, gece ise ateş sütunu ışık vererek İsrâiloğullarının önünden eksik olmaz⁹¹ (Mısır'dan Çıkış 13/17-22).

Tevrat'ta bulut mûcizesinin, İsrâiloğullarının Mısır'dan çıkışı sonrasında da olmak üzere, kısaca bütün yolculuklarında İsrâiloğullarına eşlik ettiği belirtilir. Gece, ateşi andıran bir görüntüye bürünen ve daima levha sandığının içerisinde bulunduğu konutun üzerinde yer alan bulut, konut üzerinde olduğu sürece İsrâiloğulları bulundukları yerden ayrılmaz ki bu bazen akşamdan sabaha, bazen birkaç gün, bazen de bir ay ya da daha fazla sürer, konut üzerinden ayrıldığı zaman da İsrâiloğulları bulundukları yerden göç eder. Böylece İsrâiloğulları, Mûsâ aracılığıyla verilen Tanrı'nın emrine uymuş olurlar (Mısır'dan Çıkış 40/34-38, Sayılar 9/15-23).

1.4.1.5. Kızıldeniz'in Yarılması

İsrâiloğullarını, Mısır'daki işlerin yarım kalması ve kuzeyde bulunan Mısır'ın düşmanlarıyla iş birliği yapılması korkusuyla salmakta direten Firavun,⁹² başlarına gelen ilk dokuz belaya her ne kadar dirense de ilk doğanların ölümü musibeti sonucunda daha fazla direnememiş ve Mısırlıların da baskısıyla (Mısır'dan Çıkış 12/33)

⁹¹ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 124.

⁹² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* (Isparta: Fakülte Yayınları, 2002), 252.

İsrâiloğullarını salmaya karar vermiştir. Fakat bu özgürlüğün temelli bir özgürlük olmadığı, Mûsâ ile Hârûn'un Firavun'un huzuruna ilk defa çıktıkları an Firavun'dan, çölde üç gün mesafede bulunan bir yerde, Tanrı'ya kulluk etmek, kurban kesmek ve bayram yapmak için izin istemelerinden anlaşılmaktadır (Mısır'dan Çıkış 5/1-3). Üç günlük mesafede bulunan bu yerden İsrâiloğullarının dönmediği Firavun'a bildirilince, İsrâiloğullarının Mısır'dan çıkışından en az dört ya da beş gün sonra Firavun'un ordusuyla beraber İsrâiloğullarını takibe başladığı söylenebilir.⁹³

Tevrat'a göre İsrâiloğullarının dönmediği Firavun'a bildirilince Firavun ve görevlileri, kölelerimizi kaybettik düşüncesiyle derin bir pişmanlık yaşar. Verdiği karardan dolayı yaşadığı pişmanlıktan kurtulmak isteyen Firavun, Mısır'da bulunan tüm savaş arabalarını sürücüleriyle beraber yanına alır, ordusunu da hazırlayarak İsrâiloğullarının peşine düşer ve onlara deniz kıyısında yetişir. İsrâiloğulları, Firavun'un ordusuyla beraber geldiğini gördükten sonra büyük bir korkuya kapılmış ve Mısır'dan ayrılmanın bir hata olduğunu söyleyip her ne kadar Mûsâ'ya tepki göstermiş olsalar da Mûsâ onları, Tanrı'nın kendileri için savaşıacağını, bugün gördükleri Mısırlıları bir daha görmeyecekleri sözleriyle sakinleştirir. Tanrı'nın emriyle Mûsâ, asâsını kaldırır ve elini denizin üzerine uzatır. Bunun üzerine deniz, ortaya çıkan kuvvetli doğu rüzgârı sonucu iki parçaya bölünür, sağda ve solda iki duvar oluşmuş gibi olur. İsrâiloğulları, karaya dönen bu denizden yürüyerek geçer. İsrâiloğullarının peşinden denize giren Mısırlıları ateş ve bulut sütunundan vurarak paniğe sürükleyen Tanrı, arabalarının tekerini çıkartır ve ilerleyişlerini ağırlaştırır. Daha sonra Mûsâ'ya tekrar elini denizin üzerine uzatması emrinin verilmesiyle deniz, Mısırlıların üzerine kapanır, Firavun ve tüm ordusu hiç kimse sağ kalmayacak şekilde su tarafından yutulur. İsrâiloğulları, Mısırlıların sahile vuran cesetlerini görür ve öldüklerinden emin olur. Bu büyük mûcizeye ve güce şahit olan İsrâiloğulları, Tanrı'ya saygı duyar ve Tanrı ile kulu Mûsâ'ya inanır (Mısır'dan Çıkış 14/1-31). Böylece İsrâiloğulları, Mısır'daki kölelik hayatları sırasında dillerini ve isimlerini değiştirmemiş olmaları, sır saklamaları ve ahlâk yasalarını çiğnememiş olmaları sebebiyle Tanrı'nın büyük lütfuna mazhar olmuş ve mûcizeler vesilesiyle Mısır'daki esaretten kurtulmuştur.⁹⁴

⁹³ Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 185.

⁹⁴ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 135.

Tevrat'ın Mısır'dan Çıkış kitabı on dördüncü bölümünde ayrıntılı olarak anlatılan bu mûcizede denizin ismi belirtilmemiş ancak on üçüncü bölümde ve Mûsâ'nın İsrâiloğullarıyla beraber söylediği deniz şarkısının anlatıldığı on beşinci bölümde, denizden bahsedilirken kullanılan “yam sûp” ifadesi “Kamış Denizi” olarak çevrilmiş, Kamış Denizi ise Kızıldeniz olarak anlaşılmıştır.⁹⁵

Mısır'dan çıkış olayı, hem maddi hem de manevi kurtuluşu ifade eder ve Yahudi tarihinde en önemli kurtuluş olarak nitelendirilir. Bu olay, Yahudilerce üç hac bayramından biri olarak kabul edilen Pesah/Fısıh bayramı ismiyle her yıl yedi gün sürecek şekilde ve Mûsâ'nın liderliğinde Mısır'dan çıkışın ve buradaki kölelikten kurtulmanın anısına kutlanmaktadır.⁹⁶ Bu bayramda Yahudiler, her türlü mayalı yiyecekte uzak durur ve “seder” adı verilen özel yiyecekler tüketir.⁹⁷ Fısıh bayramının nasıl ve ne zaman kutlanması gerektiği ile bayramda dikkat edilmesi gereken hususlar, Tevrat'ın Tekvîn bölümü hariç diğer bölümlerinde ayrıntılarıyla açıklanmıştır (Mısır'dan Çıkış 12/14-27; 43-51, Levililer 23/4-8, Sayılar 28/16-25, Tesniye 16/1-8).

1.4.2. Mısır'dan Çıkış Sonrası Gerçekleşen Mûcizeler

Bu konu başlığı altında İsrâiloğullarının Mısır'daki esaretten ve Kızıldeniz'de boğulmasıyla beraber Firavun'dan tamamen kurtulmasından sonra, çöl serüveni sırasında gerçekleşen mûcizeleri inceleyeceğiz.

1.4.2.1. Acı Suyun Tatlı Suyu Dönüşmesi

İsrâiloğulları, Mûsâ peygamber tarafından Kızıldeniz'den çıkarıldıktan sonra Şur Çölü'nde üç gün süresince su ararlar lâkin bulamazlar. Sularının acı olmasından dolayı “Mara” ismi verilen bir bölgede su bulurlar fakat bu acı suyu içemezler. Bu sebeple Mûsâ'ya ne içecekleri konusunda serzenişte bulunurlar. Mûsâ'nın Tanrı'ya dua etmesi sonucu Tanrı, bir ağaç parçası gösterir ve o parçayı suya atmasını ister. Mûsâ, ağaç parçasını suya atınca acı olan su, tatlı suya dönüşür⁹⁸ (Mısır'dan Çıkış 15/22-25). Bazı kaynaklarda Mûsâ peygamberin acı suya attığı ağaç parçasının incir, söğüt, sarmaşık,

⁹⁵ *Tora ve Aftara, Şemot*, 2/90. Mustafa L. Bilge, “Kızıldeniz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/557.

⁹⁶ Eliade - Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 291. Şevket Özcan, “Yahudilikte Pesah (Fısıh) Bayramı: Ritüeller Ve Semboller Bağlamında Fenomenolojik Bir İnceleme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/61 (2018), 1206-1207.

⁹⁷ Aydın, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi: Tarih, İnanç ve İbadet*, 350.

⁹⁸ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 137.

zeytin, sedir ya da nar ağacına ait olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Mûsâ, dalın üzerine Tanrı'nın özel ismini de yazmıştır.⁹⁹

İsrâiloğullarının, Mısır'dan çıkış sonrası gerçekleştirdiği ilk isyanın, üç gün boyunca su aramaları ve bulamamaları neticesinde gerçekleştiği söylenebilir. O ana dek mucizeler vesilesiyle kendilerine yapılan tüm iyilikleri unutmuş olmaları ve ilk sıkıntılarında isyana kalkışmaları dikkat çekmektedir. Mara ismi verilen bölgede, bir mucize sonucu acı olan su tatlı suya dönüşmüştü fakat bu mucizenin, daha sonra benzer sebeplerden ortaya çıkacak isyanları da engelleyemediği görülmektedir.

1.4.2.2. Man ve Bıdırcın

Man, çöl yolculuğundan dolayı sıkıntılar çeken İsrâiloğullarına, Tanrı tarafından gökyüzünden indirilen kudret helvası¹⁰⁰ ya da ballı yufka tadında, beyaz kırağı taneciği görünümünde ekmek ve mucizevî bir gıda olarak tanımlanmaktadır.¹⁰¹ Tevrat'ta ise man, görünüşte reçine gibi ama kişniş tohumuna benzeyen, değirmende öğütülüp havanda dövülen, aynı zamanda çömlekte haşlanıp pide yapılan, tat olarak zeytinyağında pişmiş yemeklere benzetilen (Sayılar 11/7-8) ve İsrâiloğullarının ne kendilerinin ne de atalarının daha önce görüp bilmediği bir yiyecek olarak anlatılmaktadır (Tesniye 8/3). Bıdırcın ise İbrânice'de “şelâv” kelimesi ile ifade edilir ve Tevrat'ta bu mucizenin, Mısır'dan Çıkış ve Sayılar bölümünde anlatıldığı üzere iki farklı zamanda gerçekleştiği görülmektedir.¹⁰²

Tevrat'a göre İsrâiloğulları, Mısır'dan çıkışın ikinci ayının yarısında Sin Çölü'ne varınca açlıktan şikâyet edip Mısır'dan çıktıkları için pişman olduklarını belirterek Mûsâ ile Hârûn'a yakınmaya başlar. Bunun üzerine Tanrı, kendilerini sınavacağını belirterek onların üzerine sabah gökyüzünden ekmek yağdıracağını, akşamüstü de bıdırcınlar göndererek et yiyeceklerini söyler. Böylece sabah olunca çevreyi saran çiyin erimesi sonucu toprak üzerinde kırağı benzeri ince taneler görüp bunun ne olduğunu birbirlerine sormaya başladıkları vakit Mûsâ onlara, bunun Tanrı tarafından kendilerine gönderilen ekmek olduğu cevabını verir. Akşam olunca da bıdırcınlar gelir ve çevreyi

⁹⁹ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 139.

¹⁰⁰ Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, 237.

¹⁰¹ Günay Tümer - Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: Ocak Yayınları, 1993), 188.

¹⁰² Ömer Faruk Harman, “Men ve Selvâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/108.

sarar. Man, her gün kişi başı bir ölçek¹⁰³ fakat altıncı gün iki katı olacak şekilde toplanır ve toplanan man, aynı gün tüketilir. Aynı gün tüketilmeyen man, ertesi gün kurtlanıp kokmaya başlar. Mûsâ İsrâiloğullarına, altıncı gün iki kat toplanan mandan diledikleri gibi yemelerini, kalanı ise yedinci gün olan Şabat gününe saklamalarını söyler. Çünkü Şabat'ın, Tanrı tarafından kutsal kabul edilen bir gün olduğunu, o gün ekmek gönderilmeyeceğini ve o günün dinlenme günü olduğunu belirtir. Diğer günlerden ertesi güne bırakılınca kurtlanıp kokan ekmekler, altıncı günden Şabat gününe bırakıldığı zaman bozulmadan durur. İsrâiloğulları, Kenan topraklarına varıncaya dek kırk yıl boyunca man yerler (Mısır'dan Çıkış 16/1-36).

İsrâiloğullarının et yemesi için bildircin gönderilmesi, Sin Çölü'nden sonra ikinci defa, Mûsâ tarafından Kivrot Ataava ismi verilen bölgede gerçekleşir. İsrâiloğulları, mandan sıkıldıklarını ve Mısır'daki yiyecekleri özlediklerini söyleyince Mûsâ, Tanrı ile konuşur ve Tanrı tarafından Mûsâ'ya, İsrâiloğullarının bir ay boyunca tiksine kadar et yiyecekleri söylenir. Denizden esen bir rüzgârla İsrâiloğulları üzerine bildircin gönderilir ve herkes, bütün gün ve gece, ertesi gün de dâhil olmak üzere ara vermeden bildircin toplar (Sayılar 11/4-35).

İsrâiloğullarının, Mara'da susuzluktan şikayet ettikleri, man ve bildircin mûcizesi gerçekleşmeden önce ise açlıktan şikayet ettikleri görülmektedir. Ayrıca bu mûcize gerçekleşmeden önce, Mısır'da büyük bir zorluk ve zulüm altında yaşamalarına rağmen Mısır'dan çıktıkları için pişman olduklarını belirtmeleri ve Mısır'a özlem duymaları dikkat çekmektedir.

1.4.2.3. Ordugâhın Kenarlarını Yakan Ateşin Sönmesi

İsrâiloğullarına ikinci defa bildircin gönderilmesinden hemen önce gerçekleşen bu mûcize, İsrâiloğullarının çektiği sıkıntılardan dolayı yakınmaya başlaması sonucu gerçekleşir. İsrâiloğullarının yakınmasını işiten Tanrı öfkelenir ve aralarına ateş gönderir. Bu ateş ile ordugâhın kenarları yanmaya başlar ve yok olur. Bunu gören halk, belanın bitmesi için Mûsâ'ya yalvarır. Mûsâ da Tanrı'ya yalvarınca ateş söner ve o bölgeye, Tanrı'nın gönderdiği ateşin aralarında yanmasından dolayı "Tavera" adı verilir (Sayılar 11/1-3).

¹⁰³ Yaklaşık 3,5 litre. Harman, "Men ve Selvâ", 29/107.

Tanrı tarafından ordugâhın kenarlarını yakan bir ateşin gönderilmesinin, İsrâiloğullarının, çektikleri sıkıntılardan dolayı yine yakınmaya başlaması sonucu gerçekleşmesi göze çarpmaktadır. Sıkıntılarından yakınan İsrâiloğullarına, bu defa bir ikram değil ceza gönderilmiştir ve bu ceza, Mûsâ'nın duası sonucu son bulmuştur.

1.4.2.4. Kayadan Su Çıkması

Tevrat'a göre kayadan su çıkması mûcizesi, iki defa gerçekleşmiştir. İlk olarak, içecek suyun bulunmadığı Refidim denen bir bölgede İsrâiloğulları, su isteyerek Mûsâ'ya çıkışır. Mısır'dan çıkarıldıkları için söylenmeye başlarlar ve neredeyse Mûsâ'yı taşılayacak seviyeye gelirler. Bunun üzerine Tanrı'nın emriyle Mûsâ, Horeb Dağı üzerinde bulunan bir kayaya, daha önce nehre vurulan asâsıyla vurur ve kayadan su fişkirir (Mısır'dan Çıkış 17/1-7).

İkinci defa ise, Kadeş denen bölgede içecek suyun bulunmamasından dolayı İsrâiloğulları, Mûsâ ile Hârûn'a söylenmeye başlar. Bunun üzerine Tanrı, Mûsâ ile Hârûn'dan, su fişkirması için kayaya buyruk vermelerini emreder. Lâkin Mûsâ, topluluk kaya önünde toplanınca kayaya buyruk vermek yerine asâsıyla iki defa kayaya vurur ve kayadan, toğluluğun da hayvanlarının da içtiği bol su fişkirir. Tanrı, emrinin farklı şekilde uygulanmasından dolayı Mûsâ ile Hârûn'a, topluluğun kendilerine verilecek ülkeye yani vadedilen topraklara götürülmeyeceklerini bildirir (Sayılar 20/1-13).

Tevrat'a göre Mûsâ ile Hârûn, ikinci kez kayadan su fişkirması mûcizesi sırasında kendilerinde bir kuvvet hissederek Tanrı'ya itaatsizlikte bulunur ve bu sebeple, vadedilen topraklar kendilerine yasak edilir.¹⁰⁴ Hârûn, her ne kadar bir yanlış yapmış gibi görünmese de o da Mûsâ ile aynı cezayı alır ve vadedilen topraklara giremeden ölür¹⁰⁵ (Sayılar 20/24). Mûsâ, vadedilen topraklara girebilmek için Tanrı'ya istekte bulunur fakat bu isteği kabul edilmez (Tesniye 3/21-29) ve ölmeden önce o toprakları, bulunduğu dağın üzerinden sadece görmesine izin verilir (Tesniye 34/4). İsrâiloğullarının vadedilen topraklara girmesi ise Mûsâ'nın ölümünden sonra

¹⁰⁴ Harman, "Mûsâ", 31/209.

¹⁰⁵ Friedman, *Kitabı Mukaddes'i Kim Yazdı?*, 273.

İsrâiloğullarının lideri olarak görevlendirilen Nun oğlu Yeşu¹⁰⁶ döneminde gerçekleşmiştir (Tesniye 31/3-7; 34/9).

İsrâiloğulları, yine susuzluktan şikâyet ederek bir isyana kalkışmışlardır. Bunun sonucunda Mûsâ'nın, Firavun'a ve Kıptîlere gönderilen kan musibetinin gerçekleşmesi için nehre vurulan asâ ile kayaya vurduğu ve bu kayadan su fışkırdığı görülmektedir. Halbuki, kan musibeti sırasında asâyı nehre vuranın Hârûn olduğu belirtilmektedir. Kayadan ikinci defa su çıkması mûcizesinde ise Mûsâ tarafından Tanrı'nın emrinin farklı uygulandığı, bu sebeple Mûsâ'nın, vadedilen topraklara girmesinin yasaklanarak cezalandırıldığı belirtilmektedir. Aynı ceza Hârûn'a da verilmiştir. Kayaya asâsıyla vuranın Mûsâ olduğu belirtildiği hâlde Hârûn'un da aynı cezayı almış olması dikkat çekmektedir.

1.4.2.5. Amaleklilerin Bozguna Uğratılması

Amaleklilerle savaş, İsrâiloğullarının ilk savaşı olmakla beraber¹⁰⁷ İsrâiloğulları, Kenan ülkesine ulaşmak amacıyla Sin Çölü'nün kuzeyine girdiklerinde gerçekleşmiştir.¹⁰⁸ İsrâiloğulları, peygamberlik yönü dışında aynı zamanda İsrâiloğulları tarafından “büyük askeri komutanların ilki” olarak adlandırılan ve daha sonra generalliğe terfî edecek olan Yeşu komutasında, Amalekliler ise Şeyh Amalek komutasında savaşmış ve savaş, Amaleklilerin bozguna uğraması ile sonuçlanmıştır.¹⁰⁹

Tevrat'a göre Amalekliler, İsrâiloğullarına savaş açar. Mûsâ, asâsını da yanına alarak Hârûn ve Hur'la beraber tepenin üzerinde duracağını belirterek Yeşu'ya adam toplamasını ve Amaleklilerle savaşmasını emreder. Mûsâ, elini kaldırdığı zaman İsrâiloğulları, indirdiği zaman ise Amalekliler savaşta üstün duruma gelir. Mûsâ, elleri yorulduktan sonra getirilen taşın üzerine oturur ve Hârûn ile Hur, güneş batıncaya kadar her biri bir taraftan olmak üzere Mûsâ'nın elini yukarıda tutar. Böylece Yeşu, Amaleklileri kılıçtan geçirir (Mısır'dan Çıkış 17/8-13). Mûsâ'nın ellerinin çabuk

¹⁰⁶ “Yeşu” hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005), 819-821.

¹⁰⁷ Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966), 104.

¹⁰⁸ Mahmut Nânâ, *Yahudi Tarihi*, çev. D. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2008), 125.

¹⁰⁹ Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2000), 57.

yorulması, savaşın yaşandığı zamanda ihtiyar olmasından kaynaklanmaktadır.¹¹⁰ Bazı kaynaklarda ise bu durumun İsrâiloğullarının günahlarından kaynaklandığı belirtilir.¹¹¹

Amaleklilerle yapılan savaşla ilgili bazı kaynaklarda, Tevrat'ta yer almayan bir mûcizenin daha gerçekleştiğine değinilir. Zaferi kolaylaştırmak amacıyla gün ışığına ihtiyaç olması üzerine Mûsâ peygamberin duasıyla ay ve güneşin yer değiştirmesinin engellendiği, bu vesileyle karanlığın savaş kazanılınca kadar gelmediği belirtilir. Ayrıca savaşın komutanı Yeşu'nun da aynı mûcizeyi vadedilen toprakların fethi sırasında gerçekleştirdiği ifade edilir¹¹² (Yeşu 10/12-14).

Yahudilerin mâbedi ve aynı zamanda Yahudilerce dinin merkezi kabul edilen sinagogda,¹¹³ Purim'den önceki Şabat gününde, Zahor perâşası okunur ve bu perâşada Amaleklilerin, Mısır'dan çıkışın hemen sonrasında İsrâiloğullarına yaptığı sinsice saldırının unutulmaması emredilir.¹¹⁴ Buna göre Amalekliler, Tanrı'dan korkmadan İsrâiloğulları yorgun ve bitkin bir vaziyetteyken onlara saldırır ve geride kalan tüm güçsüzleri öldürür. Bu sebeple Tanrı, İsrâiloğullarından kendilerine yapılanları hatırlamalarını ister. Ayrıca İsrâiloğullarına, rahata kavuştukları vakit Amaleklilerin anısını göklerin altından sileceklerini ve bunu unutmamaları gerektiğini bildirir (Tesniye 25/17-19).

Tevrat'ta daha sonra, Mûsâ peygamber tarafından Kenan diyarını araştırmak amacıyla bazı casuslar gönderildiği, bu casusların araştırmalarını tamamlayıp döndükten sonra Mûsâ'ya anlattıkları milletler arasında Amaleklilerin de olduğu görülmektedir. Ayrıca casuslar, Amaleklilerin de Kenan diyarında gördükleri diğer milletler gibi uzun boylu olduğunu ve kendilerini çekirge gibi hissettiklerini belirterek İsrâiloğulları arasında korku ve endişe yayılmasına neden olur (Sayılar 13/27-33). İsrâiloğulları, casusların getirdiği bilgiyle ağlamaya başlayınca Mûsâ ile Hârûn onlara cesaret vermeye çalışmış ancak onlar, Mûsâ ile Hârûn'u taşlamaya başlamış ve ilâhi müdahale ile bu taşlamanın faciaya dönüşmesi engellenmiştir. Bu sebeple Tanrı, İsrâiloğullarının

¹¹⁰ Örs, *Musa ve Yahudilik*, 104.

¹¹¹ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 146.

¹¹² Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 146.

¹¹³ Annamari Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, ed. Recep Kibar (İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1999), 317.

¹¹⁴ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2/489. Zahor perâşası ve diğer perâşalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tuba Yetim, *Yahudilikte Haftalık Perâşa Okuma Gelenegi (Haftalık Tevrat Okumaları)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 51-80.

kırk yıl süresince çölde sürünmesini emretmiş, İsrâiloğullarına korku salıp maneviyatlarını bozmaları sebebiyle casusları da veba hastalığı ile öldürmüştür.¹¹⁵

İsrâiloğullarının, daha önce savaşp bozguna uğrattıkları bir millet hakkında casuslar tarafından kendilerine bilgi verildiği sırada, ilk defa duyuyormuş gibi tepki verip korkmaları, hatta kendilerine cesaret vermeye çalışan Mûsâ ile Hârûn'u taşlamaları göze çarpmaktadır. Öyle ki bu taşlamanın neredeyse bir faciaya dönüşeceği belirtilmiştir. Bu durum İsrâiloğullarının, casusların anlattıklarından dolayı ne denli korku içerisine kapıldıklarını göstermektedir. Yine casusların, İsrâiloğullarını korkutup maneviyatlarını bozmaları sebebiyle cezalandırıldıkları görülmektedir.

1.4.2.6. Korah'ın ve Destekçilerinin Yer Tarafından Yutulması

Tevrat ve İncil'de Korah olarak anlatılan kişi, İslâmî literatürde Kârûn olarak bilinmektedir.¹¹⁶ Levi soyundan gelen ve Mûsâ ile Hârûn'un kuzeni olan Korah (Mısır'dan Çıkış 6/18-21), kohen/kâhin olma konusunda en az Hârûn kadar hakkı olduğunu savunarak kabilesinin lideri olmak istemiş¹¹⁷ ve bu istek onun, Hârûn'a karşı bir kıskançlık duygusu içerisine girmesine neden olmuştur.¹¹⁸ Bu sebeple, Ruben kabilesinden Datán, Aviram ve farklı kabilelerden iki yüz elli önderi de yanına alarak Mûsâ'ya isyan eder (Sayılar 16/1). Korah'ın isyanının sebebi, Hârûn'un kohenlikte sahip olduğu özel nüfuza karşı olmaktı fakat Datán ile Aviram, Mısır'dan, yani bal ve süt akan ülkeden çıkarılmalarından yakınlıkla doğrudan Mûsâ'nın liderliğine isyan etmiştir.¹¹⁹

Tevrat'a göre Korah, destekçileriyle beraber Mûsâ ile Hârûn'a giderek onlara, kendilerini Tanrı'nın topluluğundan üstün gördüklerini ve çok ileri gittiklerini belirtir. Bunun üzerine Mûsâ, bir deneme yapmaya karar verir ve Korah ve destekçilerine, yarın sabah ellerine buhurdanlarını alıp buluşma çadırının girişinde beklemeleri gerektiğini, kendisinin de Hârûn'la beraber elinde buhurdanıyla orada bekleyeceğini söyler. Böylece Tanrı'nın kimi seçip kutsal kılacağı belli olacaktır. Mûsâ, ertesi gün gelince İsrâiloğullarından, Korah, Datán ve Aviram'ın çadırlarından uzak durmalarını ister ve

¹¹⁵ Mahmut Nânâ, *Yahudi Tarihi*, 127.

¹¹⁶ Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, 197.

¹¹⁷ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2/493.

¹¹⁸ Örs, *Musa ve Yahudilik*, 128.

¹¹⁹ Friedman, *Kitabı Mukaddes'i Kim Yazdı?*, 267.

İsrâiloğulları, çadırlardan uzaklaşır. Daha sonra Mûsâ İsrâiloğullarına, Korah ve destekçilerinin doğal bir şekilde ölmesi hâlinde kendisinin Tanrı tarafından gönderilmediğini fakat yer yarılıp onlara ait olan her şeyi ve onları diri diri yutarsa onların Tanrı'ya saygısızlık ettiğini anlamaları gerektiğini bildirir. Mûsâ'nın konuşması biter bitmez Korah ve ellerinde buhurdanlık olan iki yüz elli kişi, sahip oldukları her şeyle beraber diri diri toprağa gömülür ve yer üzerlerine kapanıp bir anda yok olurlar. Bunu gören İsrâiloğulları, yerin kendilerini de yutmasından korkarak kaçışmaya başlar (Sayılar 16/1-35).

Bazı kaynaklarda Korah'ın yerin dibine geçirildikten sonraki sürecine de değinilmektedir. Buna göre Korah'ın gömüldüğü yerden dumanlar çıktığı ve gömüldüğü yere kulak verildiğinde Korah'ın yalancı olduğu ve Mûsâ ve Tevrat'ın hak olduğu seslerinin geldiği, bu durumun cehennemın gömülenleri her otuz günde bir yukarı çıkarmasından kaynaklandığı belirtilir.¹²⁰

Sayılar kitabı on altıncı bölümde ayrıntılarıyla anlatılan Korah hadisesinden, Tevrat'ın çeşitli yerlerinde de ayrıntıya girmeden daha genel şekilde bahsedilmektedir (Sayılar 26/9-10; 27/3, Tesniye 11/6).

1.4.2.7. Hârûn'un Asâsının Tomurcuklanıp Çiçek Açması

İsrâiloğulları, Hârûn'un Allah tarafından seçildiğine dair bir mûcize isteyince Mûsâ,¹²¹ Tanrı'nın emri doğrultusunda, Hârûn'a karşı süren kıskançlıkların¹²² ve halk içindeki isyanların kökünden bitirilmesi amacıyla bir plân yapar.¹²³ Buna göre her kabile reisi, üzerinde isimlerinin yazdığı asâlar getirir. Levilileri temsilen de Hârûn asâsını getirir. Mûsâ İsrâiloğullarına, Tanrı tarafından seçilen kişiye ait asânın filizleneceğini söyler ve üzerinde Hârûn'un ismi yazılı asâ da dahil on iki asâyı aynı yere diker. Ertesi gün Mûsâ, asâların bulunduğu yere gidince üzerinde Hârûn'un ismi yazılı olan asânın filizlenip çiçek açtığını ve badem meyvesi verdiğini görür. İsrâiloğulları olaya şahit olunca Hârûn'un Tanrı tarafından seçildiğini anlar. İsyen edenlere bir uyarı olması amacıyla Hârûn'un asâsı, levha sandığına yerleştirilir ve

¹²⁰ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 232.

¹²¹ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, çev. Suat Yıldırım vd. (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002), 17/559.

¹²² Örs, *Musa ve Yahudilik*, 128.

¹²³ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2/493.

böylece bu sorun, bir daha ortaya çıkmamak üzere çözülmüş olur (Sayılar 17/1-11). Bazı kaynaklarda bu asânın gelecekte Mesih tarafından kullanılacağı belirtilir.¹²⁴

İsrâiloğullarının, bu mûcize gerçekleşene kadar Hârûn'un Tanrı tarafından seçilmiş olduğunu anlamamış olmaları dikkat çekmektedir. Zira bu mûcize gerçekleşmeden önce, Firavun karşısında asânın yılan olması, kan musibeti, kurbağa musibeti ve sivrisinek/bit musibeti gibi birçok mûcizenin Hârûn'un asâsı ile gerçekleştiği görülmektedir.

1.4.2.8. Tunç Yılana Bakanların İyileşmesi

Tanrı'nın ve Mûsâ'nın kendilerini çölde ölmek için Mısır'dan çıkardığını iddia ederek ve bulundukları yerde ekmeğin de suyun da bulunmaması şikâyetiyle Tanrı ve Mûsâ'ya yakınan İsrâiloğulları, yiyecek ve içecek sıkıntısını sebep göstererek yeni bir isyana girişir. Bunun üzerine Tanrı, İsrâiloğulları arasına zehirli yılanlar gönderir ve birçok kişi ölür. İsrâiloğulları, pişman olduklarını ve günah işlediklerini itiraf eder ve Mûsâ'dan, yılanların kaldırılması için Tanrı'ya dua etmesini ister. Mûsâ, yalvarması sonucu Tanrı'dan gelen cevapla tunç bir yılan yapıp bir direğin üzerine koyar ve zehirlenen kişiler o yılanı bakınca iyileşir (Sayılar 21/4-9). Yılan heykeline bakan kişiler, yılanı bakıp gökyüzünü, gökyüzüne de bakıp Tanrı'yı hatırlar ve bu şekilde tövbe etmiş olurlar.¹²⁵

Eski Mısır'da yaşamın ve ölümsüzlüğün sembolü kabul edilen tunç yılanın,¹²⁶ bu mûcizede önce korku verip cezalandırma, sonra da iyileştirme vasıtası olarak kullanılması dikkat çekmektedir.¹²⁷ Aynı zamanda tıp ve sihir gücünün de sembolü kabul edilen tunç yılan¹²⁸ ile gerçekleşen bu mûcizeden dolayı İsrâiloğulları, tunç yılan heykeline daha büyük anlamlar atfetmiş, öyle ki “nehuştan” adını verdikleri bu heykellere zamanla tapınmaya başlamışlardır.¹²⁹ Eski Ahid'de yer alan bilgiye göre bu

¹²⁴ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 232.

¹²⁵ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2/494.

¹²⁶ Dindi, “Tarih Felsefesi Bağlamında Hz. Musa'nın Asâsı -Mucize mi, Yoksa Hâkimiyet Sembolü mü?”, 124.

¹²⁷ Necati Sümer, “Dinsel ve Mitolojik Bir Sembol Olarak Yılan”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 43 (2016), 285.

¹²⁸ Dindi, “Tarih Felsefesi Bağlamında Hz. Musa'nın Asâsı -Mucize mi, Yoksa Hâkimiyet Sembolü mü?”, 113.

¹²⁹ Sümer, “Dinsel ve Mitolojik Bir Sembol Olarak Yılan”, 285.

tapınma, Yahuda Kralı Hizkiya (MÖ 719-691) tarafından tüm tapınma yerlerinin kaldırılması ve nehuştanın parçalatılması ile son bulmuştur¹³⁰ (II. Krallar 18/4).

Mısır'dan çıkış sonrası gerçekleşen mûcizelerin birçoğunun, yiyecek-içecek sıkıntısından ve Mısır'a duyulan özleminden dolayı yapılan isyanlar neticesinde gerçekleştiği ve bu mûcizeler neticesinde istediklerini elde eden İsrâiloğullarının, bir sonraki sıkıntıda tekrar isyana kalkıştığı görülmektedir. Ayrıca, şahit oldukları onlarca mûcizeye rağmen yine kendilerini bir mûcize ile iyileştiren tunç yılan heykeline zamanla tapınmaya başlamış olmaları, Mûsâ'nın öğretilerini zaman içerisinde unuttuklarını göstermektedir.

¹³⁰ Friedman, *Kitabı Mukaddes'i Kim Yazdı?*, 129-130.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA HZ. MÛSÂ'NIN MÛCİZELERİ

Bu bölümde, Kur'ân'da ismi en çok zikredilen peygamber olan Hz. Mûsâ'nın Kur'ân'daki portresine, Kur'ân'da mucize kavramına ve Hz. Mûsâ'nın Kur'ân'da yer alan mucizelerine değineceğiz.

2.1. Kur'ân'da Hz. Mûsâ Portresi

Hz. Mûsâ, kendisine kitap verilmiş ve İsrâiloğullarına gönderilmiş büyük peygamberlerdendir.¹³¹ Kur'ân'da, 34 sûrede, 131 âyette ve 136 defa olmak üzere ismi doğrudan zikredilir ve dolaylı yollardan bahsedilen âyetlerin sayısı da göz önünde bulundurulursa Hz. Mûsâ'dan bahseden âyetlerin sayısı 502 olmaktadır.¹³² Bu bakımdan Kur'ân'da ismi en çok zikredilen peygamber konumundadır.¹³³ Ayrıca Kur'ân'da, sabırlarının örnek gösterildiği ve “ülû'l-azm” tabiriyle ifade edilen peygamberlerden bahsedilir¹³⁴ (el-Ahkâf 46/35). Kur'ân'da bu peygamberlerin ismi açıkça belirtilmez fakat İslâmî literatürde yaygın olarak kabul edilen görüşe göre bu peygamberler; Hz. Muhammed, Hz. İbrâhim, Hz. Nûh ve Hz. Îsâ ile beraber Hz. Mûsâ'dır.¹³⁵

Kur'ân'da, Hz. Mûsâ'nın doğumundan, gençliğinden, peygamberlik vazifesi sırasında karşılaştığı zorluklardan, bu zorluklarla mücadelesinden ve bu mücadele sırasında kendisine verilen mucizelerden sıklıkla bahsedilir. Mücadelesinin Firavun'la olan kısmı ve İsrâiloğullarını Firavun'un zulmünden kurtarması da ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Bununla beraber Kur'ân'da, Hz. Mûsâ'nın salt peygamberlik vazifesi ile ilgili bilgiler değil peygamberlik öncesi ve sonrası dönem ile ilgili ahlâki özelliklerinden de bahsedilir. Bu özelliklerden bazıları şunlardır:

- Kur'ân'a göre Hz. Mûsâ, Allah'ın ona verdiği sevgi ile Allah'ın nezaretinde yetiştirilmiştir: *Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya*

¹³¹ Tümer - Küçük, *Dinler Tarihi*, 190.

¹³² Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 11.

¹³³ Abdülkadir Süphandağı - Hüseyin Kerim Ece, *Kur'an'da Kim Kimdir?* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 267. Harman, “Mûsâ”, 31/210.

¹³⁴ Ahmet Taşdoğan, *Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamberler İçin Kullanılan İfadeler* (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 54.

¹³⁵ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 318-319. Muhammed Aruçi, “ÜLÜ'L-AZM”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/294. Mustafa Sinanoğlu, *Peygamberlere İman* (Ankara: DİB Yayınları, 2018), 112-113.

çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin), nezâretim altında büyütülüp yetiştirilesin (Tâhâ 20/39). Daha sonra Allah tarafından elçi olarak seçilmiştir (Tâhâ 20/13, 41).

- Hz. Mûsâ, Allah'ın sözleri ve risaletleriyle insanlar içinde özel bir konuma getirilmiş (el-A'râf 7/144) ve *Ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu fısıldaşırcasına (kendimize) yaklaştırdık (Meryem 19/52)* âyetinde de belirtildiği üzere Allah ile fısıldaşma mesafesinden duyulacak kadar yakın olma şerefine sahip olmuştur.
- Hz. Mûsâ, ihlâslı bir insandır ve hem nebî hem de resuldur: *Bu kitapta Mûsâ'yı da okuyarak an. Gerçekten o ihlâslı biriydi, elçi-peygamberdi (Meryem 19/51).*
- Hz. Mûsâ, değerli ve güvenilir bir peygamberdir: *Andolsun, onlardan önce Firavun kavmini sinamiştik. Onlara değerli bir peygamber (Mûsâ) gelmişti. O şöyle demişti: Allah'ın kullarını (esaret altındaki İsrailoğullarını) bana teslim edin. Çünkü ben güvenilir bir peygamberim (ed-Duhân 44/17-18).* Bir başka âyette ise Medyen civarında hayvanlarını sulamaya çalışan kızlara yardım etmiş, kızlardan biri babasına Hz. Mûsâ'yı güçlü ve güvenilir biri olarak tanıtmıştır: *O iki kızdan biri, "Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır" dedi (el-Kasas 28/26).* Bu âyetten de anlaşılacağı üzere Hz. Mûsâ, henüz peygamber olmadan önce de güvenilir biri olarak tanıtılmaktadır.
- Hz. Mûsâ, Allah'ın mümin kullarındandır: *Ve onların hakkında, "Mûsâ ve Hârûn'a selâm olsun!" ifadesini sonradan gelen nesiller arasında devam ettirdik. İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Çünkü ikisi de bizim mümin kullarımızdandı (es-Sâffât 37/119-122) ve Allah indinde şerefli, tertemiz ve itibarlı biridir: Ey iman edenler! Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın. Allah onun, hakkında söylediklerinden uzak, tertemiz biri olduğunu ortaya koymuştu. Gerçekten o, Allah katında itibarlı idi (el-Ahzâb 33/69).*

Kur'ân'da, Hz. Mûsâ'nın ihlâslı, değerli, güvenilir, şerefli, tertemiz, itibarlı olması gibi ahlâki özellikleri övülmüş, bu bakımdan nasıl bir insan olmamız gerektiğiyle ilgili bir portre ortaya konmuştur.

2.2. Kur'ân'da Mûcize Kavramı

“A-c-z” kökü, “bir şeyden geri kalmak” anlamına gelmekle beraber güç yetirmenin zıttı da kabul edilir.¹³⁶ Bu kökten türeyen ve “âciz bırakılmış” anlamındaki mûcizin isim hâli olan mûcize;¹³⁷ lugatta, “benzeri yapılamayan, âciz bırakan” gibi anlamlardadır. İstılahta ise “peygamberlik iddiasında bulunanların bu iddialarını ispat etmek amacıyla, sadece Allah’ın izni ve bahşettiği ilâhi güçle ortaya çıkardıkları ve insanların bir benzerini getiremedikleri olağanüstü olaylar” olarak tanımlanmaktadır.¹³⁸ Bu yönüyle İslâmî literatürde mûcize kavramı Yahudi literatüründen farklı yorumlanmıştır. Zira İslâm geleneğine göre mûcize sadece hak peygamberler aracılığıyla gerçekleşirken bu durum gerçek peygamberi yalancı peygamberden ayırır.¹³⁹ Tevrat’ta ise yalancı peygamberlerin de mûcize göstermesine imkân tanındığı belirtilmiştir (Tesniye 13/1-3).

Kur’ân’da yer alan mûcizeler incelendiğinde Allah tarafından her peygambere, kendi toplumunda en çok ilgi duyulan, revaçta olan konularla ilgili mûcizeler verildiği dikkat çekmektedir.¹⁴⁰ Peygamberlerin bu özelliklerde mûcizeler göstermeleri, ilgi alanlarına hitap ettiğinden dolayı içerisinde bulundukları toplumları daha hızlı ve etkili tesir altına alma amacından kaynaklanmaktadır.¹⁴¹ Örneğin Hz. Muhammed döneminde edebiyat ve bilgi, Hz. İsa döneminde tıp, Hz. Mûsâ döneminde ise sihir ilmi revaçtaydı. Bu sebeple Hz. Muhammed’e edebî ve aklî ilmi öne çıkaran Kur’ân, Hz. İsa’ya toprağa can verme ve ölüyü diriltme, Hz. Mûsâ’ya ise yed-i beyzâ ve sihirbazların sihrini bozguna uğratan asâ gibi mûcizeler verilmiştir.¹⁴²

2.2.1. Mûcize Çeşitleri

Kur’ân’da yer alan mûcizeler, başta Ebû'l-Hasan el-Eş'arî (ö. 324/936), Ebû'l-Muîn en-Neseî (ö. 508/1114) ve Nûreddin es-Sâbûnî (ö. 580/1184) gibi kelimacılar olmak üzere birçok kelimacı tarafından aklî ve hissî mûcizeler olmak üzere ikiye

¹³⁶ Rağıb el-İsfahanî, *Müfredât*, 674.

¹³⁷ Bulut, “Mûcize”, 30/348.

¹³⁸ Cürçânî, *Ta'rîfât*, 215. Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 455. Hâmidî, *Peygamber Efendimiz'in Mucizeleri*, 19.

¹³⁹ Nûreddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: DİB Yayınları, 2005), 105. Hâmidî, *Peygamber Efendimiz'in Mucizeleri*, 21.

¹⁴⁰ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 456. Sinanoğlu, *Peygamberlere İman*, 97. Dindi, “Tarih Felsefesi Bağlamında Hz. Musa’nın Asâsı -Mucize mi, Yoksa Hâkimiyet Sembolü mü?”, 106.

¹⁴¹ Osman Cilacı, *Kur'an Işığında Üç Peygamber Üç Kitap* (Konya: Mistas Basımevi, 1976), 16.

¹⁴² Ferhat Gökçe, *İslam'da Peygamberlere İman* (Ankara: DİB Yayınları, 2019), 55-56.

ayrılmıştır.¹⁴³ Peygamberlerin beşerî bir ilim kullanmadan, tamamen ilâhî kaynakla gelecekte veya gaybtan haber vermeleri suretiyle gerçekleşen haberî mûcizeler de bazı kaynaklarda mûcize çeşitleri arasında yer almaktadır.¹⁴⁴ Evlerde saklanan ve yenen şeylerin Hz. Îsâ tarafından haber verilmesi (Âl-i İmrân 3/49) ve İranlılar'ın Bizans'a savaş kaybedeceğinin Hz. Muhammed tarafından bildirilmesi (er-Rûm 30/1-4) gibi mûcizeler haberî mûcizeler kapsamında yer alır.¹⁴⁵

2.2.1.1. Aklî Mûcizeler

Aklî mûcizeler muhataplarının, duyularından ziyade akıllarına hitap edip onlara düşünme, araştırma ve değerlendirme yaptırmak suretiyle hârikulâdeliği ortaya çıkan mûcizelerdir.¹⁴⁶ Aklî mûcizeye en büyük örnek olarak Hz. Muhammed'e indirilen Kur'ân mûcizesi gösterilebilir.¹⁴⁷ Hz. Muhammed'in son peygamber olması, kendisine verilecek mûcizenin sadece bir nesille sınırlı olmayıp kıyamete kadar sürebiliyor olmasını ve sürekli canlı kalmasını gerektirmektedir.¹⁴⁸ Bu sebeple Allah tarafından Hz. Muhammed'e aklî bir mûcize olan Kur'ân verilmiş ve Kur'ân, *Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sûre de siz getirin, Allah'tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz! Bunu yapamazsanız -ki asla yapamayacaksınız- yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının; o, inkârcılar için hazırlanmıştır* (el-Bakara 2/23, 24) âyetleriyle şüphe duyan herkesten Kur'ân'ın bir benzerini yapabilmeleri için meydan okumuş, ayrıca hiç kimsenin böyle bir şeyi yapabilmesinin mümkün olmadığını da belirtmiştir. Başka bir âyette ise tüm insanlar ve cinler bir araya gelse dahi Kur'ân'ın bir benzerinin yazılamayacağına dikkat çekilmiştir (el-İsrâ 17/88). Bu âyetler vesilesiyle Kur'ân'ın mûcizeliği vurgulanmıştır.

¹⁴³ Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, 107-108. Adil Bebek, "Kelâm Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 125.

¹⁴⁴ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 456. Sinanoğlu, *Peygamberlere İman*, 92-94. Bulut, "Mûcize", 30/349.

¹⁴⁵ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 199-200.

¹⁴⁶ Bebek, "Kelâm Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi", 126.

¹⁴⁷ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 199-200. Hayati Aydın, "İslâm İnançları Açısından Mucize, Kerâmet, Sihir Ve İstidrac Kavramları Üzerine Bir İnceleme", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVII/32 (2015), 107-109.

¹⁴⁸ Halil İbrahim Bulut, "Peygamberlerin Başarısında Mûcizelerin Yeri ve Önemi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XI/1 (2011), 75-76.

2.2.1.2. Hissî Mûcizeler

Hissî mûcizeler, muhataplarının görme veya işitme yoluyla tanık oldukları ve mûcizeyi gösteren peygamberin içerisinde bulunduğu topluluk tarafından müşahade edilen mûcizelerdir.¹⁴⁹ Hissî mûcizelerin kesin delil olabilmesi için şüphe duyulmayacak bilgi olarak muhatapları tarafından sonraki nesillere nakledilmesi gerekir.¹⁵⁰ Bu mûcizelerin bazıları irşâda yönelikken bazıları helâke yöneliktir. Hz. Mûsâ'nın asâsının yılanı dönüşmesi ve yed-i beyzâ (eş-Şuarâ 26/32-33, Tâhâ 20/18-23, el-A'râf 7/107-108), Hz. Sâlih'in dişi devesi (Hûd 11/64), Hz. İsrâ'nın ölüleri diriltmesi, beşikte iken konuşması, çamurdan yaptığı kuşu canlandırması ve doğuştan kör ile alacaklıları iyileştirmesi (el-Mâide 5/110, Âl-i İmrân 3/46, Meryem 19/29-33) vs. gibi mûcizeler irşâda yönelik hissî mûcizeler iken Hz. Lût'un kavminin önce korkunç bir gürültüye yakalanıp ardından şiddetli bir sarsıntı ve üzerlerine taş yağması sonucu helâke uğramaları (Hûd 11/82-83, el-Hicr 15/73-74) ve Hz. Nûh'un kavmine gelen tûfan (Hûd 11/36-48) vs. gibi mûcizeler de helâke yönelik hissî mûcizeler arasında yer alır.¹⁵¹ Kur'ân'da onlarca hissî mûcizeye örnekler verilmiştir.

2.2.2. Kur'ân'da Mûcize Anlamında Kullanılan Kavramlar

Kur'ân'da ve hadislerde “a-c-z” kökünden türetilmiş kelimeler bulunmakla beraber doğrudan mûcize sözcüğü kullanılmamıştır.¹⁵² İslâm'ın ilk zamanlarında bu husus sistemli bir hâlde ele alınmamıştır.¹⁵³ Mûcize kavramının ilk kullanımının hicri dördüncü yüzyıl civarlarında olduğuna dair rivayetler olsa da bilinen ilk kullanım Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) aittir.¹⁵⁴ Kur'ân'da mûcize kavramıyla eş anlamlı olmak üzere daha çok “âyet” kavramı kullanılmış olmakla beraber burhân, hak, sultân, furkân ve beyyine kelimelerinin de mûcize anlamında kullanıldığı âyetler yer almaktadır.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Bebek, “Kelâm Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi”, 126-127.

¹⁵⁰ Zübeyir Bulut, “Peygamberleri Tasdik Aracı Olarak Mucizeler”, *Dergiabant: Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/5 (2015), 14.

¹⁵¹ Muhsin Demirci, *Kur'ân'ın Ana Konuları* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 143.

¹⁵² Bulut, “Mûcize”, 30/348. Hikmet Zeyveli, “Kur'an ve Kur'an-Dışı İslâmî Rivâyetlerde Mucize”, *Din Dilinde Mucize*, 2015, 109.

¹⁵³ Enver Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı* (Ankara: Fecr Yayınları, 2016), 172.

¹⁵⁴ Bulut, “Peygamberleri Tasdik Aracı Olarak Mucizeler”, 7. Hâmidî, *Peygamber Efendimiz'in Mucizeleri*, 20.

¹⁵⁵ Bulut, “Peygamberleri Tasdik Aracı Olarak Mucizeler”, 5. Bulut, “Mûcize”, 30/348.

2.2.2.1. Âyet

Sözlükte “delil, emâre, nişan, açık alâmet, karaltı, topluluk, ibret, mûcize” gibi anlamlara gelen âyet,¹⁵⁶ dinî bir terim olarak ise kesildiği yere kadar bitişik olmak üzere Kur’ân sûrelerini oluşturan cümle, cümlecik veya kelimelerin her birine verilen isimdir.¹⁵⁷ Tekil veya çoğul olmak üzere âyet kelimesi Kur’ân’da 382 defa geçmekle beraber 4 farklı anlamda kullanılmıştır.¹⁵⁸ Bu kullanımlar bazen Kur’ân’ın bölümleri anlamında; *Elif-lâm-râ. Bunlar kitabın, apaçık Kur’an’ın âyetleridir* (el-Hicr 15/1), bazen Allah’ın varlığını kanıtlamayı amaçlayan deliller anlamında; *Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık. Onlar ise oradaki, (Allah’ın varlığını gösteren) delillerden (âyetlerden) yüz çevirmektedirler* (el-Enbiyâ 21/32), bazen kıyamet alâmetleri anlamında; *(Ey Muhammed!) Onlar (iman etmek için) ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini ya da Rabbinin bazı âyetlerinin gelmesini mi gözlüyorlar? Rabbinin âyetlerinden bazıları geldiği gün, daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış olan bir kimseye (o günkü) imanı fayda vermez. De ki: Siz bekleyin. Şüphesiz biz de bekliyoruz* (el-En’âm 6/158) ve bazen de mûcize anlamında olmuştur; *Sana büyük mûcizelerimizden (âyetlerimizden) birini daha göstermemiz için elini koynuna sok ki bir başka mûcize (âyet) olarak, (alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir halde çıksın* (Tâhâ 20/22-23).

Kur’ân’da âyet kavramı, birçok anlamda kullanılmış olmakla beraber bu anlamlar arasında sıklıkla mûcize anlamı da yer almıştır. Zira mûcize anlamıyla ilgili örneği verilen âyete bakıldığında Hz. Mûsâ’ya yed-i beyzâ (beyaz el) mûcizesinin verildiği belirtilmiş ve burada mûcize anlamında âyet kelimesi kullanılmıştır.

2.2.2.2. Burhân

Kur’ân’da mûcize anlamında kullanılan kelimelerden biri olan burhân,¹⁵⁹ sözlükte “delil getirmek, berraklık, açıklığa kavuşturma, kesin delil, işaret, akıl, alâmet”

¹⁵⁶ Ali Bardakoğlu vd., *Kur’ân-ı Kerîm Ansiklopedisi* (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1988), 1/43. Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011), 109.

¹⁵⁷ Cürçânî, *Ta’rîfât*, 46.

¹⁵⁸ Yusuf Şevki Yavuz - Abdurrahman Çetin, “Âyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/242.

¹⁵⁹ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 39.

gibi anlamlara gelir.¹⁶⁰ Bazı müfessirlerce Kur'ân'ın isimlerinden biri olarak nitelendirilen burhân kelimesinin¹⁶¹ Kur'ân'da 8 yerde kullanıldığı görülmektedir.¹⁶² Bu kullanımlar genel olarak sözlük anlamına yakın olacak şekilde “istenen şeyi kanıtlayan ve açıkça gösteren açık delil” anlamında olmakla beraber bazen de inkârcılardan ve şirke girenlerden davalarını kanıtlayan açık delil ortaya çıkarmaları istenmekte ve bunu yapamayacakları belirtilerek tek Allah'a imâna ve kulluğa davet edilmektedirler.¹⁶³ *Onlar, “Yahudi veya hristiyan olanlar hariç, hiç kimse cennete giremeyecek” dediler. Bu onların kuruntusudur. De ki: Eğer sözünüzde doğru iseniz kesin kanıtınızı (burhân) getirin! (Bakara 2/111).*

Kur'ân'da burhân kavramı bazen de mûcize anlamında kullanılmıştır: *Elini koynuna sok. (Alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir halde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek (toparlan). İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına (göstermen için) Rabbin tarafından (sana verilen) iki delildir (burhândır). Çünkü onlar fasık bir kavimdirler (el-Kasas 28/32).* “Âyet” konu başlığı altında verilen Tâhâ Sûresi 22. ve 23. âyetlerde görüldüğü üzere yed-i beyzâ mûcizesinin anlatımında mûcize anlamında âyet kelimesi kullanılmıştı. Bununla beraber Kasas Sûresi 32. âyette ise yed-i beyzâ mûcizesi anlatılırken mûcize anlamında burhân kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.

2.2.2.3. Hak

Sözlükte “inkârı mümkün olmayan gerçek, doğru” gibi anlamlara karşılık gelen hak,¹⁶⁴ Kur'ân'da 247 defa kullanılmak üzere en fazla yer alan kelimelerden biridir.¹⁶⁵ Kur'ân'da hak kelimesinin, Allah, doğru, gerçek, gerçeğe uygunluk, adalet, görev, hüküm, inanç, delil vs. birçok anlamda kullanılmış olmakla beraber daha çok bâtil kelimesinin zıttı olacak şekilde kullanıldığı görülmektedir.¹⁶⁶ Hak kelimesi, bütün bu

¹⁶⁰ Cürcânî, *Ta'rîfât*, 52. Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 4/202. Yusuf Şevki Yavuz, “Burhan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/429.

¹⁶¹ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 39.

¹⁶² Bardakoğlu vd., *Kur'ân-ı Kerim Ansiklopedisi*, 1/60.

¹⁶³ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/188. Bardakoğlu vd., *Kur'ân-ı Kerim Ansiklopedisi*, 1/60.

¹⁶⁴ Cürcânî, *Ta'rîfât*, 88.

¹⁶⁵ Bardakoğlu vd., *Kur'ân-ı Kerim Ansiklopedisi*, 1/114. Mustafa Çağrı, “Hak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/137.

¹⁶⁶ Çağrı, “Hak”, 15/137.

anlamlarıyla beraber bazen de Kur'ân'da mûcize veya delil anlamında kullanılmıştır.¹⁶⁷ Öyle ki, kendilerine katımızdan hakikat (hak) geldiğinde, “Bu apaçık bir büyü!” dediler. Mûsâ şöyle dedi: “Size gerçek (hak) ulaştığında böyle mi söylersiniz? Bu sihir mi! Oysa sihirbazlar gerçek bir başarıya ulaşamaz.” (Yûnus 10/76-77). Âyete göre Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Hârûn, Allah tarafından kendilerine verilen açık mûcizelerle Firavun ve çevresine gitmiş fakat Firavun ve çevresi, kibirlerine mağlup olarak bu mûcizeleri sihir diyerek reddetmişlerdir.¹⁶⁸ Bu âyette mûcize veya hakikat anlamında hak kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.

2.2.2.4. Sultân

Sözlükte “ kuvvet, güç, yenme, istediğini zorla yapma, karşı konulamayan güç” gibi anlamlara karşılık gelen sultân kelimesi,¹⁶⁹ Kur'ân'da 37 defa kullanılmış olmakla beraber bu kullanımlar genelde “yetki, yetkili kılma, hüccet, aleyhteki delil, haklı gerekçe, Allah katından verilen bir imkân ve yetki” gibi anlamlara gelecek şekilde olmuştur.¹⁷⁰ Tüm bu anlamlarla beraber sultân kelimesinin bazen de mûcize veya delil anlamında kullanıldığı görülmektedir: *Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u, âyetlerimizle ve apaçık bir delil ile (sultân) Firavun'a ve onun önde gelen adamlarına gönderdik. Fakat onlar büyüklük tasladılar. Zaten onlar herkese tepeden bakan bir topluluktur (el-Mû'minûn 23/45-46). Andolsun biz Mûsâ'yı âyetlerimizle ve apaçık bir kanıtla (sultân) Firavun, Hâmân ve Kârûn'a gönderdik; ama onlar, “O bir yalancı, bir sihirbaz!” dediler (el-Mû'min 40/23-24).* Bu âyetlerde yer alan sultân kelimesi ile apaçık bir delil olarak bazılarında Hz. Hârûn'un da dahlinin bulunduğu Hz. Mûsâ tarafından gösterilen mûcizelerin kastedildiği görülmektedir.¹⁷¹ Bazı müfessirler ise bu âyetlerde kullanılan sultân kelimesiyle Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn tarafından gösterilen tüm mûcizelerin kastedilmiş olabileceği gibi salt Hz. Mûsâ'nın asâ ile göstermiş olduğu mûcizelerin de

¹⁶⁷ Bulut, “Mûcize”, 30/348.

¹⁶⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/126.

¹⁶⁹ Bardakoğlu vd., *Kur'ân-ı Kerîm Ansiklopedisi*, 1/42.

¹⁷⁰ Mustafa Öztürk, “Sultan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/495-496.

¹⁷¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/26.

kastedilmiş olabileceği ihtimali üzerinde durur. Çünkü Hz. Mûsâ'nın asâsı, mûcizelerin en önde olanı ve esası olmakla beraber pek çok mûcize asâ ile gerçekleşmiştir.¹⁷²

2.2.2.5. Furkân

Sözlükte “temyîz, tefrîk, delil” gibi anlamlara gelmekle beraber dinî bir terim olarak hak ile bâtılı, doğru ile eğriyi, iyi ile kötüyü, mü'min ile kâfiri birbirinden ayırmak gibi anlamlara karşılık gelen furkân kelimesi,¹⁷³ Kur'ân'da 7 farklı âyette kullanılmış ve bir sûreye de isim olmuştur.¹⁷⁴ Kur'ân'da furkân kelimesi, yardım, delil, Tevrat, kurtuluş ve başarı, Bedir zaferi gibi anlamlar da kullanılmış olmakla beraber bazen de hak ve bâtılı ayıran anlamında Kur'ân'ın isimlerinden biri olarak kullanılmıştır.¹⁷⁵ Bazen de mûcize anlamında kullanıldığı görülmektedir:¹⁷⁶ *Doğru yolu bulasınız diye Mûsâ'ya kitabı ve hak ile bâtılı ayıran (furkân) hükümleri vermiştik* (el-Bakara 2/53). Bu âyette furkân kelimesinin anlamıyla ilgili farklı görüşler olsa da bazı müfessirlerce furkânın hak ile bâtılı ayıran mûcizeler anlamı da olduğu ve bu âyette kastedilenin Hz. Mûsâ'ya bu yönde verilen asâ, yed-i beyzâ, denizin yarılması gibi mûcizeler olabileceği belirtilmiştir.¹⁷⁷ Furkân kelimesinin bu âyetteki kullanımına benzer bir kullanım da Enbiyâ Sûresi'nde yer almaktadır:¹⁷⁸ *Andolsun ki, Mûsâ ve Hârûn'a, günahattan sakınan, görmedikleri halde rablerinden korkan ve kıyametin kaygısını taşıyanlar için bir ayırma ölçütü, bir ışıık, bir hatırlatıcı kaynak (furkân) verdik* (el-Enbiyâ 21/48-49).

2.2.2.6. Beyyine

Sözlükte “hüccet, şahit, vesika, akla dayalı ya da somut olması önemsenmeksizin açık ve kesin delil” gibi anlamlara karşılık gelen beyyine kelimesi,¹⁷⁹ çoğulu beyyinât ile birlikte Kur'ân'da 72 defa kullanılmakta ve bu kullanımların bazılarında peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed, nübüvvet, Kur'ân gibi

¹⁷² Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşeri, *El-Keşşaf 'An Hakâ'iki Ğavamidî't-Tenzıl ve 'Uyuni'l-Ekâvıl Fı Vucuhi't-Te'vıl*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018), 4/628.

¹⁷³ Cürçânî, *Ta'rîfât*, 175. Bardakoğlu vd., *Kur'ân-ı Kerîm Ansiklopedisi*, 1/106.

¹⁷⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/467.

¹⁷⁵ İbrahim Çelik, “Furkan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/220-221.

¹⁷⁶ Bulut, “Mûcize”, 30/348.

¹⁷⁷ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2018, 4/1/378. Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/467-468.

¹⁷⁸ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2018, 4/1/378.

¹⁷⁹ Rağîb el-İsfahanî, *Müfredât*, 183-184. Cürçânî, *Ta'rîfât*, 54.

anlamlara karşılık gelmiştir.¹⁸⁰ Beyyine kelimesinin Kur’ân’daki kullanımlarının çoğu ise sözlük anlamıyla örtüşecek şekilde apaçık delil ve mûcize anlamında olmuştur.¹⁸¹ Bu âyetlerden bazıları şunlardır: *Andolsun Mûsâ size apaçık mûcizeler (beyyinât) getirmişti. Sonra onun ardından haksızlıkla (altın) buzağıyı put edindiniz* (el-Bakara 2/92). *İşte bundan dolayı İsrâiloğulları’na şöyle yazmıştık: “Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.” Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller (beyyinât) getirdiler. Ama bundan sonra da onların çoğu yeryüzünde taşkınlık göstermektedirler* (el-Mâide 5/32). *Semûd’a da kardeşleri Sâlih’i (gönderdik). Onlara, “Ey kavmim” dedi, Allah’a kulluk edin; sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. Size rabbinizden açık bir delil (beyyine) gelmiştir. O da, size bir işaret olarak Allah’ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah’ın toprağında otlasın. Ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar* (el-A’râf 7/73). Görüldüğü gibi âyetlerde, beyyine kelimesiyle paygamberlerin Allah’ın yardımıyla gösterdiği mûcizeler kastedilmiş ve bu açık mûcizelere rağmen inkâra devam edenler ise kınanmıştır.

2.3. Kur’ân’da Hz. Mûsâ’nın Mûcizeleri

Hz. Mûsâ, hem Tevrat’ta hem de Kur’ân’da kendisinden en çok bahsedilen peygamber olması sebebiyle Tevrat’ta olduğu gibi Kur’ân’da da Hz. Mûsâ kıssasına ve mûcizelerine geniş bir yer verilmiştir. Bu mûcizelerden bazıları Firavun’u doğru yola iletme çabası, Firavun’a karşı mücadele ve İsrâiloğullarını Firavun’un zulmünden kurtarmak amacı taşıırken bazıları da İsrâiloğullarının Mısır’dan çıkış sonrası çektikleri bazı sıkıntıları giderme ve işledikleri bazı suçlardan dolayı ceza niteliği taşımaktadır. Kur’ân’da yer alan Hz. Mûsâ’nın mûcizelerini, “Tevrat’ta Mûsâ Peygamberin Mûcizeleri” bölümünde olduğu gibi Mısır’dan çıkış öncesi ve sonrası mûcizeler olmak üzere iki ana başlıkta incelemek faydalı olacaktır. Kur’ân’da Hz. Mûsâ’ya verildiği belirtilen dokuz mûcize (el-İsrâ 17/101, en-Neml 27/12) meselesini ise bölümün sonunda ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz.

¹⁸⁰ Bekir Topaloğlu, “Beyyine”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/96-97.

¹⁸¹ Bardakoğlu vd., *Kur’ân-ı Kerîm Ansiklopedisi*, 1/55.

2.3.1. Mısır'dan Çıkış Öncesi Gerçekleşen Mûcizeler

Bu konu başlığı altında Hz. Mûsâ'nın, Kur'ân'da yer alan ve Mısır dönemi içerisinde gerçekleşen mûcizelerini inceleyeceğiz. Bu mûcizeler, Hz. Mûsâ'ya peygamberlik görevi verildiği an başlamakla beraber Hz. Mûsâ'nın Firavun'u mağlup ettiği ana kadar süren zaman içerisinde gerçekleşmiştir.

2.3.1.1. Asânın Yılan Olması

Asâ kelimesi sözlükte “baston, uzun çomak, sopa” gibi anlamlara karşılık gelmekle beraber hükümdarların, komutanların veya âlimlerin maddî ve manevî otoritesini temsil eden ve ağaçtan veya madenden yapılan değnektir.¹⁸² Kur'ân'da “عَصَا (a-s-v)” kelimesi ile ifade edilmektedir. Kur'ân'daki asâ kelimesinin kullanımıyla genellikle Hz. Mûsâ'ya ait olan asânın kastedildiği görülmekle beraber bazen de asâ kelimesi çeşitli türevleriyle baş kaldırma, karşı gelme, isyan etme (Tâhâ 20/121, en-Nisâ 4/14, Yûnus 10/91) gibi anlamlarda kullanılmıştır.¹⁸³

Hz. Mûsâ'nın asâsının mahiyeti, büyüklüğü, ismi, rengi, ham maddesinin ne olduğu, uzunluğu vs. gibi konularla ilgili Kur'ân'da herhangi bir bilgi yer almamaktadır.¹⁸⁴ Bu bakımdan Kur'ân'ın, asânın şeklinden ziyade asâ ile gerçekleşen mûcizelerin önemine önem verdiği söylenebilir. Hz. Mûsâ'nın asâsıyla ilgili cennette yer alan mersin ağacından yapıldığı, iki çatalı olduğu, Hz. Mûsâ'nın kendi arşın ölçümü baz alınarak on arşın uzunluğunda olduğu, Hz. Âdem tarafından cennetten indirilerek nesiller boyu dolaştığı ve nihayet Hz. Şuayb tarafından ilâhi bir hikmet sonucu Hz. Mûsâ'ya teslim edildiği, isminin Mâsâ, Nef'a, Ğıyas veya Ulayk ve renginin de sarı olduğuna dair rivayetler olsa da¹⁸⁵ bu rivayetler, mütevâtir olmadığı ve amelî ilimler kapsamında yer almadığı için müfessirler içerisinde pek itibar görmemektedir.¹⁸⁶

Kur'ân'da anlatılan asânın yılan olması, denizin yarılması, kayadan su çıkması gibi Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinden bazıları asâ vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Asâ ile gerçekleşen mûcizelerden ilki ise asânın yılan olmasıdır.

¹⁸² Bardakoğlu vd., *Kur'ân-ı Kerîm Ansiklopedisi*, 1/34.

¹⁸³ Rağıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 706.

¹⁸⁴ Bardakoğlu vd., *Kur'ân-ı Kerîm Ansiklopedisi*, 1/34.

¹⁸⁵ Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed Necmeddin en-Neseffî, *Et-Teyssîr Fi't-Tefsîr*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 1/948. Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, 124.

¹⁸⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 3/35-36. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 1/474-475.

Kur'ân'a göre Hz. Mûsâ'nın asâsının yılanı dönüşmesi üç defa gerçekleşmiştir.¹⁸⁷ İlki, Hz. Mûsâ'ya peygamberlik görevi verildiği an yaşanmıştır. Bu dönüşümde ortaya çıkan yılan için Kur'ân'da “حَيَّةٌ تَسْعَى (hayyetün tes'â)” (Tâhâ 20/20) ve “جَانٌّ (cân)” (el-Kasas 28/31) ifadeleri kullanılmış olmakla beraber bu ifadeler hızlı hareket eden ve hafif yılan anlamına gelir.¹⁸⁸ Yanlışlıkla birini öldürdüğü için Firavun'un ve şehrin ileri gelenlerinin zulmünden korkup Mısır'ı terk eden ve Medyen'e giden Hz. Mûsâ, burada hayvanlarını sulamaya çalışan kızlara yardım eder, kızlar Hz. Mûsâ'nın güvenilir biri olduğunu anlar ve ücretle çalışması için babalarından Hz. Mûsâ'yı eve davet etmesini ister. Kızların babası, Hz. Mûsâ'nın başından geçenleri öğrenince Hz. Mûsâ'ya, sekiz ya da on yıl kendi yanında çalışması şartıyla kızlardan biriyle evlendirme teklifi yapar ve bu vesileyle Hz. Mûsâ kızların babasıyla tanışır (el-Kasas 28/15-28). Kızların babasının kim olduğu konusunda; Medyenlilerden salih biri, Hz. Şuayb'ın yeğeni veya müfessirlerin çoğunluğuna göre Hz. Şuayb'ın kendisi olduğuna dair rivayetler olsa da bu konu hakkında kesin bir bilgi yoktur.¹⁸⁹ Sözü edilen evlilik gerçekleştikten sonra Hz. Mûsâ, ailesini de yanına alarak Mısır veya Kudüs'e doğru yola çıkar ve yolculuğa ara verip dinlendikleri sırada soğuk ve karanlıktan dolayı ateş yakmak ister ama yakamaz.¹⁹⁰ Tûr civarında bir ateş gören Hz. Mûsâ, bir haber almak veya bir parça ateş bulup ısınmak ümidiyle ateşe doğru yürür (el-Kasas 28/29, Tâhâ 20/14). Oraya varınca ateş yerine ilâhi bir nur ile karşılaşır ve Allah tarafından kendisine aracısız seslenilir.¹⁹¹ *Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafından, (oradaki) ağaç yönünden kendisine şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! Muhakkak ki ben yalnızca ben âlemlerin rabbi olan Allahım. Asânı yere bırak! Mûsâ asâyı yılan gibi kıvrılır görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. Ey Mûsâ! Beri gel, korkma, çünkü sen güvendesin* (el-Kasas 28/30-31). Bazı rivayetlerde yılanın, at kokusu gibi bir kokuya sahip olduğu, alt ve üst çenesi arasındaki mesafenin kırk dirsek uzunluğunda olduğu ve yılan her şeyi yuttuğu için Hz. Mûsâ'nın korkup kaçtığı söylenir ancak Allah tarafından Hz. Mûsâ'ya korkmaması gerektiği söylenince Hz. Mûsâ öylesine rahatlar ki yılanın

¹⁸⁷ Sipahioğlu, “Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılanı Dönüşen Asası”, 924.

¹⁸⁸ Hasan Hüseyin Özkazancıgil, *Kurân Kelimeleri Sözlüğü* (Ankara: Birleşik Yayıncılık, ts.), 122, 155.

¹⁸⁹ Ebû Cafer Muhammed ibn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'ân*, çev. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), 6/318. Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/223.

¹⁹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/321. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/418.

¹⁹¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/226. Ahmet Musaoğlu, *Peygamberler (İnsanlık Tarihi)* (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2016), 191.

ağzına elini sokarak yılanı çenesinden tutar.¹⁹² Asâsının yılanı dönüştüğü görünce korkup kaçan Hz. Mûsâ'ya, korkmaması ve yılanı tutması emredilir ve yılan, eski haline dönüp tekrar asâ olur (Tâhâ 20/21). Hz. Mûsâ'nın isteği sonucu kardeşi Hz. Hârûn da kendisine yardımcı olarak verilir (Tâhâ 20/29-36, el-Kasas 28/34-35, el-Furkân 25/35) ve mucizelerle desteklenerek Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn, inananları düşmanlarından kurtarmaya¹⁹³ ve sınırlarını aştıkları için Firavun ve kavmini uyarmaya gider (el-A'râf 7/103, Yûnus 10/75, Tâhâ 20/42-43, el-Furkân 25/36, eş-Şuarâ 26/15, en-Neml 27/12, el-Kasas 28/32).

Asânın ikinci defa yılanı dönüştürmesi, Firavun'un huzuruna peygamberlik göreviyle çıkıldığı esnada gerçekleşmiştir. Bu dönüşümde ortaya çıkan yılan için Kur'ân'da "تُعْبَأَنَّ" (su'bân)" (el-A'râf 7/107) ifadesi kullanılır ve su'bân, bazı müfessirlerce, Firavun'u dehşete düşüren kocaman bir yılan olarak anlatılmıştır.¹⁹⁴ Âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen elçi olduğunu ve İsrâiloğullarını serbest bırakması gerektiğini belirten Hz. Mûsâ, Firavun tarafından zindanlarda sürdürülmekle tehdit edilir. Peygamber olduğunun delili olduğunu söyleyince de doğru söylediğini kanıtlayan delili göstermesi istenir. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, elindeki asâyı yere atar ve asâ yılanı dönüştür (el-A'râf 7/104-107, eş-Şuarâ 26/29-32). Asânın yılanı dönüştüğünü gören Firavun ve danışmanları, Hz. Mûsâ'yı sihir yapmakla suçlar ve inanmaz (Tâhâ 20/57, en-Neml 27/13, el-Kasas 28/36, el-A'râf 7/109, Yûnus 10/76, eş-Şuarâ 26/34). Firavun ve danışmanları, hükümdar sarayında yetişip liderlik vasıflarına sahip olduğu için Hz. Mûsâ'da, Mısır'da köle durumunda olan İsrâiloğullarına kendini kabul ettirip Firavun idaresini devirme kabiliyetini sezmiş, bu sebeple Hz. Mûsâ'nın sıradan bir sihirbaz olduğunu kanıtlayıp halk nazarındaki itibarını düşürmek amacıyla Mısır'ın önde gelen sihirbazlarıyla o dönemde sık görülen sihirbazlık yarışması tertiplemiştir.¹⁹⁵ Bu durum Firavun ve danışmanlarının Hz. Mûsâ'ya inanmamalarının asıl sebebini ortaya koymaktadır.

Asânın üçüncü defa yılanı dönüştürmesi ise Firavun'un, ülkenin en bilgin sihirbazlarını bir araya toplayıp Hz. Mûsâ ile karşılaştırması sırasında gerçekleşmiştir.

¹⁹² Zemahşeri, *Keşşaf*, 2018, 4/284-286.

¹⁹³ Betül Güner, *Gönül Gözüyle Kur'ân İbn Atâ Tefsiri* (İstanbul: H Yayınları, 2018), 116.

¹⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/92-93. Rağıb el-İsfahanî, *Müfredât*, 205-206.

¹⁹⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/567.

Kur'ân'da, bu dönüşümde ortaya çıkan yılanı belirtecek herhangi bir ifade kullanılmamıştır.¹⁹⁶ Bazı rivayetlere göre nevrüz ve aynı zamanda yılın ilk cumartesi gününe denk gelen¹⁹⁷ şenlik/bayram günü kuşluk vaktinde Firavun'un topladığı sihirbazlar ile Hz. Mûsâ karşılaşır. Hz. Mûsâ'nın teklifiyle ilk önce sihirbazlar hamle yapar. Sihirbazların sopaları ve ipleri Hz. Mûsâ'ya doğru akıp geliyormuş gibi hareket etmeye başlar ve büyük bir büyü gösterisi ile insanların içine korku salar.¹⁹⁸ Gördükleri karşısında korkan Hz. Mûsâ'ya Allah tarafından korkmaması ve asâsını yere atması vahyedilir. Bunun üzerine Hz. Mûsâ'nın asâsı yılanı döndürür ve sihirbazların sihirli sopa ve iplerini yutar. Bunu gören sihirbazlar hemen secdeye kapanır; âlemlerin ve Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'un rabbine iman ettiklerini söyler. Firavun ise sihirbazları öldürmekle tehdit eder ve inkârını sürdürür (Tâhâ 20/57-71, Yûnus 10/79-81, el-A'râf 7/111-124, eş-Şuarâ 26/36-49). Sihirbazların ortaya attıkları ip ve sopaların içerisine cıva doldurulmak suretiyle ve güneş ve zeminin sıcaklığıyla hareket ettiklerine dair rivayetler olsa da bu konu hakkında kesin bir bilgi yoktur ve bu durum sihirbazların maharetine herhangi bir gölge düşürmemektedir.¹⁹⁹ Bazı rivayetlerde sihirbazların, Hz. Mûsâ'nın gerçekten bir sihirbaz olması hâlinde kendilerini yenemeyeceğini, aksi hâlde ise gerçekten bir peygamber olduğunu düşünerek müsabakaya çıktıkları ve kendi sihirlerinin yutulduğunu görünce hemen iman ettikleri belirtilir.²⁰⁰ Bir başka deyişle müsabakaya çıkan sihirbazlar, sihir ilminde çok maharetli ve bilgili oldukları için diğerleri gibi bunun sihir olduğunu iddia edemediler ve en ufak bir şüpheye dahi düşmeden gördüklerinin mûcizeden başka bir şey olamayacağını anladılar.²⁰¹ Bu sebeplerle Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un peygamberliğine ve Allah'a kesin bir iman ile iman ettiler ve Firavun'un kendilerini, ellerini ve ayaklarını çaprazlama kesecek şekilde öldüreceğini bildikleri hâlde imanlarından vazgeçmeyeceklerini dile getirdiler²⁰² (Tâhâ 20/71-73, el-A'râf 7/123-126, eş-Şuarâ 26/49-51). Sihirbazların teslimiyeti ve imanı vesilesiyle İsrâiloğullarının birçoğunun da iman ettiği rivayet edilir.²⁰³ Halkı önünde müsabakayı kaybettiği için küçük düşen Firavun ise halkın desteğinin Hz. Mûsâ'ya

¹⁹⁶ Sipahioğlu, "Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa'nın Yılanı Döndüren Asası", 921.

¹⁹⁷ Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Bilimevi, 2005), 2/252.

¹⁹⁸ Muhammed Zahid Mutlu, *Doğuşundan Günümüze İslam Tarihi* (İstanbul: Çığır Yayınları, 2018), 1/66.

¹⁹⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/109.

²⁰⁰ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2018, 4/944.

²⁰¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/110.

²⁰² Zemahşeri, *Keşşaf*, 2017, 2/936-938.

²⁰³ Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, 138.

gitmesini engellemek ve karşılıksız iş gücünü kaybetmemek amacıyla siyasi bir oyun yapmıştır. Sihirbazların Hz. Mûsâ ile daha önceden buluşup belirli şartlarla anlaştığı ve ülkede ihtilâl çıkararak Mısır'ın yerli halkı Kıptîleri ülkeden çıkarma niyetinde oldukları şüphesini halkın zihnine yerleştirmeye çalışmıştır.²⁰⁴ Firavun'un, bu hamlesiyle vatanın tehlikede olduğu algısı oluşturarak halkını, Hz. Mûsâ'ya ve iman edenlere karşı ayaklandırma çabası içerisine girdiği söylenebilir.²⁰⁵

Asânın yılan olması üç defa gerçekleşmiştir. İlki, Hz. Mûsâ yalnız ve Allah ile doğrudan irtibatı sırasında gerçekleşirken ikinci ve üçüncüye kendisinden üç yaş büyük kardeşi Hz. Hârûn da²⁰⁶ şahitlik etmiştir. İlki Hz. Mûsâ'ya peygamberlik görevi verildiği esnada, ikinci Firavun ve danışmanlarının huzurunda, üçüncü ise bir düello olacak şekilde Firavun ve danışmanlarıyla beraber halkın da müşahedesi altında gerçekleşmiştir ve bu düello, Allah'ın yardımıyla Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca ortaya çıkan yılan Kur'ân'da farklı kelimelerle ifade edilmiş; ilkinde hafif ve hareketli, ikincide ise kocaman bir yılan anlamı vardır. Üçüncü defa asânın yılanı dönüşmesinde ise ortaya çıkan yılanı belirten bir kelime kullanılmamış, asânın sihirbazların ip ve sopalarını yutması üzerinde durulmuştur.

2.3.1.2. Yed-i Beyzâ (Beyaz El)

Beyzâ, sözlükte “siyahın zıttı, beyaz” anlamına gelmekle beraber Kur'ân'da çeşitli türevleriyle bazen içeceğin berraklığını belirtmek için: *Bembeyaz; içenlere lezzet verir* (es-Sâffât 37/46), bazen de sevincin ifadesi olarak yüzlerin beyazlığı anlamında kullanılmıştır:²⁰⁷ *Bir gün ki nice yüzler ağaracak, nice yüzler de kararacaktır; yüzleri kararanlara, “İman ettikten sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı!”*(denir). *Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmeti içindedirler; orada onlar ebedî kalacaklardır* (Âl-i İmrân 3/106-107). Beyzâ kelimesinin Kur'ân'daki bir diğer kullanımı ise Hz. Mûsâ'ya verilen beyaz el mucizesinin anlatımıylaştır. Kur'ân'a göre bu mucize iki defa gerçekleşmiştir.

Yed-i beyzâ mucizesi ilk olarak Hz. Mûsâ'ya peygamberlik görevi verildiği esnada gerçekleşmiştir. Kur'ân'da bu mucize, asânın yılanı dönüşmesi mucizesiyle

²⁰⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/111-112. Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/570-571.

²⁰⁵ Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, 139.

²⁰⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/567.

²⁰⁷ Rağıb el-İsfahanî, *Müfredât*, 180.

beraber zikredilir. Hz. Mûsâ'nın Allah ile doğrudan konuşması sırasında peygamberliğinin delillerinden olmak üzere kendisine ilk olarak asânın yılan dönüşmesi mûcizesi verilmişti. Bu mûcizenin hemen ardından Allah'ın emriyle Hz. Mûsâ, elini koynuna sokar ve hastalıkla bir ilgisi olmayacak şekilde Hz. Mûsâ'nın eli bir mûcize sonucu bembeyaz olur (Tâhâ 20/22, en-Neml 27/12, el-Kasas 28/32). Hz. Mûsâ'nın esmer tenli olduğu bilindiğinden elinin kar gibi beyaza bürünüp pırıl pırıl parlaması bu mûcizeyi daha da olağanüstü kılmıştır.²⁰⁸ Hz. Mûsâ, elini tekrar koynuna sokup çıkarınca eli eski hâline döner ve yine esmer olur.²⁰⁹ Asânın yılan dönüşmesi ve yed-i beyzâ mûcizeleri ile Hz. Mûsâ, artık Allah'ın huzurunda bulunduğunu en ufak bir tereddüt duymayacak şekilde anlamıştır.²¹⁰

Yed-i beyzâ mûcizesi ikinci defa Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'un peygamberlik vazifesiyle Firavun'un huzuruna çıktıkları esnada gerçekleşmiştir. Firavun, Hz. Mûsâ'nın doğruluğunu ve peygamberliğini kanıtlayacak mûcizeler isteyince ilk olarak Hz. Mûsâ'nın asâsı yılan dönüşmüştü. İkinci mûcize olarak ise Hz. Mûsâ elini koynuna sokup çıkarır ve Hz. Mûsâ'nın eli, izleyenleri hayrete düşürecek şekilde bembeyaz ve ılık saçan bir hâle bürünür (el-A'râf 7/108, eş-Şuarâ 26/33). Öyle ki elin parlaklığı sebebiyle Firavun'un gözleri kamaşır.²¹¹ Âyetlerde de vurgulandığı üzere Hz. Mûsâ'nın eli, peygamberliğinin bir göstergesi olarak lekesiz ve kusursuz bir beyazlık ve olağanüstü bir parlaklığa bürünmüştür.²¹² Bazı kaynaklarda bu parlaklığın güneşin dahi ışınlarını bastırdığı,²¹³ beyazlığının nura benzediği,²¹⁴ neredeyse ufku kaplayan ve gözleri alan bir görüntüye sahip olduğu²¹⁵ ve saçtığı ışığın perde arkasından dahi görüldüğü ve çevreyi aydınlatmakla beraber evlerin içine dahi girdiği belirtilir.²¹⁶

Yed-i beyzâ mûcizesi, asânın yılan olması olması mûcizesiyle beraber Hz. Mûsâ'ya peygamberliğinin delillerinden olmak üzere verilmiş ve Hz. Mûsâ'nın bu

²⁰⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/451.

²⁰⁹ Mustafa Âsım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 2/28.

²¹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/322.

²¹¹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/38.

²¹² Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), 366.

²¹³ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, çev. Harun Ünal (İstanbul: Ravza Yayınları, 2003), 4/248.

²¹⁴ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 7/456.

²¹⁵ Kadı Nasîrüddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed eş-Şirazi el-Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, çev. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011), 4/53.

²¹⁶ Harman, "Yed-i Beyzâ", 43/377.

mûcizelerle Firavun'un karşısına çıkmasından önce Tûr civarında bu mûcizelerin uygulamalı öğretimi yapılmıştır. Firavun ve danışmanlarının bu olağanüstü mûcizelere ve ülkenin her tarafından getirttikleri en maharetli sihirbazlarının da iman ettiğine şahit olmalarına rağmen yine de inkârlarını sürdürmeleri göze çarpmaktadır. Bu inkârın asıl sebebinin ise iktidarı ve gücü kaybetme korkusundan kaynaklanan bazı siyasî hesapların olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.1.3. Hz. Mûsâ'nın Kekemeliğinin Giderilmesi

Rivayete göre Hz. Mûsâ henüz çocukken, Firavun'un sakalını tutup çeker ve yolar. Buna sinirlenen Firavun, bu çocuğun saltanatının sonunu getirecek çocuk olabileceğini düşünür ve Hz. Mûsâ'yı öldürmek ister. Firavun'un eşi Âsiye buna engel olur ve çocuğun karşısına hurma ve ateş bırakılmasını, bu sayede onun bilerek bir şey yapmadığının ispatlanabileceğini belirtir. Hz. Mûsâ, karşısına bırakılanlardan ateşi alıp ağzına götürmesiyle beraber dilini yakar ve bu sebeple dilinde kekemelik oluşur. Hurmayı seçmediği için de Firavun Hz. Mûsâ'yı öldürmekten vazgeçer.²¹⁷ Bazı kaynaklarda da her ne kadar olayda yer alan isimler ve kişiler farklı olarak belirtilse de genel olarak olay aynı şekilde anlatılır.²¹⁸

Asânın yılan olması ve yed-i beyzâ mûcizelerinin ilk defa tatbikinden sonra Firavun'a gitmeye hazırlanan Hz. Mûsâ, görevini eksiksiz yapabilmek için Allah'tan bazı isteklerde bulunur ve bu istekler arasında dilindeki tutukluğun giderilmesi de vardır. Allah tarafından Hz. Mûsâ'ya isteklerinin kabul edildiği bildirilir. (Tâhâ 20/25-36). Hz. Mûsâ'nın, dilindeki tutukluğunun giderilmesini istemesinin başlıca sebepleri arasında; peygamberlik vazifesini daha iyi yapmayı, kolaylık ve rahatlık olmasını zira Firavun'a karşı söz söylemenin zor olduğunu bildiğinden bir de dilin tutukluğu daha çok zorluk çıkartırdı ve kendisi için mûcize olmasını istemesi gösterilebilir.²¹⁹ Netice itibarıyla Hz. Mûsâ'nın isteği kabul edilmiş ve çocukken dilini yakmasından dolayı konuşma güçlüğü yaşamasına sebep olan kekemeliği giderilmiştir.²²⁰

²¹⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 15/497.

²¹⁸ Araz, *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*, 49-50.

²¹⁹ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 15/498.

²²⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/334.

Bazı kaynaklarda, Hz. Mûsâ'nın kekemeliğinin giderilmesinin de Allah tarafından Hz. Mûsâ'ya verilen mucizeler arasında yer aldığı belirtilir.²²¹

2.3.1.4. Kıptîler (Mısırlılar) İçin Musibet Şeklinde Gerçekleşen Mucizeler

Bu konu başlığı altında, Hz. Mûsâ'nın gösterdiği mucizelere rağmen inkârını sürdüren ve İsrâiloğullarını salıvermeyi reddeden Firavun ve kavminin üzerine musibet şeklinde gerçekleşen mucizeleri inceleyeceğiz. Kur'ân-ı Kerîm'de musibet şeklinde gerçekleşen mucizeler; kuraklık ve ürün kıtlığı, tufan, çekirge, haşere, kurbağa ve kandır. Mucize niteliğindeki bu musibetlerle ilgili Kur'ân'da ayrıntılı bilgi yer almazken musibetlerin neler olduğu bazı âyetlerde açıklanmıştır: *Andolsun ki biz de Firavun'a uyanları, ders alsınlar diye kuraklık yılları ve ürün kıtlığı ile cezalandırdık* (el-A'râf 7/130). *Biz de açık seçik mucizeler olmak üzere onların üzerine tûfan, çekirge, haşarat, kurbağalar ve kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim olmakta direndiler* (el-A'râf 7/133).

2.3.1.4.1. Kuraklık ve Ürün Kıtlığı Musibeti

Hz. Mûsâ, peygamberlik vazifesiyle Firavun ile kavmine ve İsrâiloğullarına gönderilmeden önce İsrâiloğulları, Firavun tarafından zulüm görüyordu. Ağır işlerde çalıştırılıp refah içerisinde yaşamalarına izin verilmiyordu.²²² Öyle ki erkek çocukları dahi öldürülüyordu. Firavun, sihirbazlarla gerçekleşen müsabakadan sonra Hz. Mûsâ'nın güç kazanmaya başladığını görünce İsrâiloğullarına tekrar zulmetmeye başlamıştır.²²³ İsrâiloğulları bu durumdan Hz. Mûsâ'ya yakınır ve Hz. Mûsâ tarafından teselli edilirler: *Onlar da, “Sen bize gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi” dediler. Mûsâ, “Umulur ki rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve nasıl hareket edeceğinizi görmesi için onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar” dedi* (el-A'râf 7/129). Bunun üzerine Firavun ve kavmi, küfürde diretmesinler, akıllarını başlarına alıp bu durumdan ders çıkarsınlar diye kuraklık ve ürün kıtlığı musibeti ile imtihan edilmiştir.²²⁴ Kuraklık öylesine şiddetli bir hâl almıştır ki bir hurma ağacı üzerinde

²²¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/322. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 15/75.

²²² Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsîri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 2/1076.

²²³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/101.

²²⁴ Ebû'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 4/264. Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 2/275.

sadece bir meyve yetiştirdiği görülmüştür.²²⁵ Hatta hayvanlar ölmüş ve Nil Nehri ile beraber her şey kurumuştur.²²⁶ Bazı müfessirler, kuraklığın kırsal kesimde yaşayan köylü halk için, ürün kıtlığının ise merkezi yerlerde yaşayan şehirli halk için gerçekleştiğini belirtmiştir.²²⁷ Bu musibetin yedi yıl sürdüğü rivayet edilir.²²⁸

Kur'ân'da (el-A'râf 7/130) bu musibetten bahsedilirken açık bir şekilde mûcize olduğuna değinilmez fakat âlimlerin çoğuna göre kuraklık ve ürün kıtlığı musibeti de Allah tarafından Hz. Mûsâ'ya verilen mûcizeler arasında yer alır.²²⁹

2.3.1.4.2. Tûfan Musibeti

Firavun ve kavmi, şahit oldukları mûcizelere rağmen Hz. Mûsâ'yı yalanlamakta ve inkârda ısrar ettiklerinden dolayı bir mûcize olarak art arda çeşitli musibetlere uğramışlardır.²³⁰ A'râf Sûresi 133. âyetinde bu musibetlerden ilki "الطُّوفَانُ" (tûfan)" kelimesi ile ifade edilmiş olmakla beraber "tûfan" sözlükte, "su baskını, bol su, kasırga ölümü, toz" gibi anlamlara karşılık gelmektedir.²³¹ İnkârını ve inadını sürdüren ve bu uğurda tüm sıkıntılara katlanabileceklerini belirterek âdeta meydan okuyan Firavun ve kavmine uyarı olması amacıyla,²³² Mısır'ın her tarafını sekiz gece sekiz gündüz yağmur yağması sonucu sular kaplamıştır.²³³ Sular yalnızca Kıptîlerin hanelerine girmiş, İsrâiloğullarının hanelerine ise bir damla su dahi girmemiştir.²³⁴ Kıptîlerin hanelerine giren su boyunlarına ulaştığından oturanların boğulduğu rivayet edilir.²³⁵ Bazı rivayetlere göre ise şiddetli yağmurun sürdüğü sekiz gün boyunca güneş de ay da kendilerine görünmediğinden şiddetli ve koyu bir karanlık içerisinde kalmışlar, bu sebeple hanelerinden dışarı adım dahi atamamışlar ve neredeyse helâk olacak duruma gelmişlerdir.²³⁶

²²⁵ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, çev. Bekir Karlığa - Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2008), 6/3066.

²²⁶ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, çev. Zekeriya Yıldız (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2012), 6/481.

²²⁷ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2017, 2/946. Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 11/26.

²²⁸ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 4/264.

²²⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/321-322.

²³⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/103.

²³¹ Özkazancıgil, *Kurân Kelimeleri Sözlüğü*, 62.

²³² Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/577.

²³³ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/484.

²³⁴ Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, 2/1078.

²³⁵ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 4/267.

²³⁶ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2017, 2/952. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 4/267.

Firavun ve kavmi, bu musibetin sona ermesi için Hz. Mûsâ'dan dua etmesini istemiş ve musibetin kaldırılması hâlinde Hz. Mûsâ'ya iman edip İsrâiloğullarının da kendisiyle beraber gitmesine izin vereceklerini belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Mûsâ dua etmiş ve Mısır topraklarından sular çekilmiştir. Musibet kaldırıldıktan sonra Mısır'da daha önce hiç görmedikleri kadar bitkiler türediğini gören Firavun ve kavmi, bu durumun kendileri için musibet değil de hayırlı bir durum olduğunu dile getirmiş, sözlerinden cayarak inkârlarını sürdürmüş ve İsrâiloğullarını salıvermeyi de reddetmişlerdir.²³⁷

Kur'ân'da Firavun ve kavmine gönderilen musibetlerden biri olarak belirtilen “tûfan” kelimesinden ne kastedildiği ile ilgili müfessirler arasında görüş birliği sağlanamamıştır. Bazı müfessirlerce bu kelimedden ölüm, ölümün çokluğu, Mısırlıları sarıp kuşatan ilâhi emir,²³⁸ veba veya çiçek hastalığı²³⁹ gibi durumların kastedilmiş olabileceği belirtilse de müfessirlerin çoğunluğuna göre tûfan kelimesi ile kastedilen, şiddetli bir yağmur ve bunun sonucunda oluşan seldir.²⁴⁰

2.3.1.4.3. Çekirge Musibeti

Kur'ân'da bu musibet “الْجَرَادُ” (cerâd) kelimesi ile ifade edilmiş olmakla beraber “cerâd” kelimesi “çekirge” anlamına gelmektedir.²⁴¹ Kur'ân'da tûfan musibetinden sonra bu musibet zikredilmiştir (el-A'râf 7/133). Tûfan musibetinden sonra af dileyip söz veren ve üzerlerinden musibet kaldırılınca da sözlerinden dönen Firavun ve kavmine bu defa çekirge musibeti gönderilmiştir.²⁴² Uçuştukları zaman güneşi kapatan ve üst üste yığıldıklarında bir zirâ (yaklaşık 75 cm ile 90 cm arası) kalınlığa ulaşan çekirgeler,²⁴³ tûfanın bitiminde ortaya çıkan ve daha önce hiç şahit olmadıkları kadar türeyen bitkileri yiyip bitirmiş,²⁴⁴ ekin ve meyveleriyle beraber elbiselerini, çatılarını ve

²³⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/30. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/484.

²³⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 6/3067-3068.

²³⁹ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2017, 2/952.

²⁴⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/31.

²⁴¹ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 4/267.

²⁴² Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsîri*, 2/1078.

²⁴³ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/30.

²⁴⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/141.

kapılarını dahi yemeye başlamıştır.²⁴⁵ Kıptîlere her yönden zarar veren çekirgeler, İsrâiloğullarının evlerine dahi girmemiştir.²⁴⁶

Çekirge musibetinden dolayı büyük bir korku ve endişe içerisinde giren Firavun ve kavmi, Hz. Mûsâ'dan, Allah'a bu musibetin kaldırılması için dua etmesini istemiş ve eğer musibet kaldırılırsa İsrâiloğullarını onunla göndereceklerini ve kendisine iman edeceklerini belirtmiştir.²⁴⁷ Bunun üzerine; bazı kaynaklarda Allah'ın gönderdiği bir rüzgâr ile çekirgelerin denize döküldüğü,²⁴⁸ bazı kaynaklarda ise Hz. Mûsâ'nın kırsal bir alanda asâsı ile doğu ve batıyı işaret etmesi sonucu çekirgelerin geldikleri yere gittiği ve musibetin bu şekilde sona erdiği belirtilmiştir.²⁴⁹ Musibet sona erdikten sonra çekirgelerden geriye kalan ürünlerin kendilerine yeteceğini belirterek Firavun ve kavmi, sözlerinden dönerek Hz. Mûsâ'ya iman etmeyi ve İsrâiloğullarını salıvermeyi yine reddetmişlerdir.²⁵⁰

2.3.1.4.4. Haşere Musibeti

Kur'an'da bu musibet “الْقُمَّل” (kummel)” kelimesi ile ifade edilmiş olmakla beraber “kummel” sözlükte, “kene, bit, karınca, zararlı böcek ve haşere” gibi anlamlara karşılık gelmektedir.²⁵¹ Kur'an'da çekirge musibetinden sonra bu musibet zikredilmiştir (el-A'râf 7/133). Çekirge musibetinden sonra kalan ürünlerin kendilerine yeteceğini belirterek yine sözünden dönen Firavun ve kavmine bu defa haşere musibeti gönderilmiş ve haşereler, çekirgelerden kalan ürünleri ve Kıptîlerin toprağında olan her şeyi yemeye başlamakla beraber neredeyse yeşili çağrıştıracak hiçbir şey bırakmamıştır.²⁵² Kıptîlerin ekinleri dışında elbiselerine ve vücutlarına dahi giren haşereler, derilerine yapışıp kanlarını da emmeye başlamıştır.²⁵³

Haşere musibeti karşısında çaresiz kalan Firavun ve kavmi, Hz. Mûsâ'ya gidip bu musibetin sona ermesi hâlinde iman edeceklerini ve İsrâiloğullarını serbest

²⁴⁵ Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 2/277.

²⁴⁶ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 4/267.

²⁴⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/104-105.

²⁴⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 11/30.

²⁴⁹ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2017, 2/952. Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 2/277.

²⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/105. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 11/30.

²⁵¹ Özkazancıgil, *Kurân Kelimeleri Sözlüğü*, 62.

²⁵² Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 11/30. Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 2/277.

²⁵³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/142. Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, çev. Sadreddin Gümüş - Nedim Yılmaz (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 2/333.

bırakacaklarını belirtmiştir.²⁵⁴ Hz. Mûsâ'nın duası sonucu Allah tarafından, yakıcı bir rüzgâr ile sürüklenerek haşerele denize dökülmüş ve böylece bu musibet sona ermiştir. Musibetin sona ermesinden sonra Firavun ve kavmi yine sözlerinden dönmüş ve iman etmemiştir.²⁵⁵

Kur'ân'da bu musibeti belirtmek için kullanılan “kummel” kelimesinden ne kastedildiği ile ilgili farklı görüşler ortaya konmuştur. “Kummel” ile kastedilenin büyük kene, kanatsız çekirge, pire, bit, bit gibi bir hayvan, kurtçuk vs. olabileceğine dair rivayetler olsa da bu hayvanları genel olarak “haşere” başlığı altında toplamak mümkündür.²⁵⁶

2.3.1.4.5. Kurbağa Musibeti

Kur'ân'da bu musibet “الضَّفَادِعُ (dafâdi’)” kelimesi ile ifade edilmiştir ve “dafâdi’” kelimesi “kurbağalar” anlamına karşılık gelmektedir.²⁵⁷ Kur'ân'da haşere musibetinden sonra bu musibet zikredilmiştir (el-A'râf 7/133). Haşere musibetinin sona erdiğini görünce verdikleri sözden yine dönen Firavun ve kavmine bu defa kurbağa musibeti gönderilmiştir. Denizden sürüler hâlinde çıkan kurbağalar, Kıptîlerin yiyecekleri ile elbiselerine girmiş,²⁵⁸ yataklarına dolmuş, kaynayan tencerelerine dahi atlamış ve Kıptîlerden biri konuşmak için ağzını açtığı anda da ağızlarına girmeye başlamıştır.²⁵⁹ Öyle ki kaldırdıkları örtülerin altından bile kurbağalar çıkmaya başlamış ve tüm ülke kurbağalarla dolmuştur.²⁶⁰

Kurbağa musibeti karşısında önceki musibetlere nazaran daha çok korkan ve dehşete düşen Firavun ve kavmi, çareyi yine Hz. Mûsâ'ya gitmekte bulmuştur.²⁶¹ Hz. Mûsâ'ya gidip bu musibetin kaldırılması hâlinde samimi bir şekilde tövbe edeceklerini ve bir daha sözlerinden dönmeyeceklerini belirtmeleri üzerine Hz. Mûsâ dua etmiş; Allah tarafından kurbağalar öldürülmüş, üzerlerine salınan yağmurla beraber geldikleri yer olan denize sürüklenmiş ve böylece kurbağa musibeti sona ermiştir. Kurbağa

²⁵⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/105.

²⁵⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/30. Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, 2/1078.

²⁵⁶ Zemahşerî, *Keşşaf*, 2017, 2/952. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 4/267. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 6/3070-3071.

²⁵⁷ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 4/267.

²⁵⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/30.

²⁵⁹ Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 2/277.

²⁶⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/142.

²⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/105.

musibetinin sona erdiğini gören Firavun ve kavmi yine sözlerinden dönmüş ve iman etmemiştir.²⁶²

2.3.1.4.6. Kan Musibeti

Kur'ân'da bu musibet “الدَّم” (dem)” kelimesi ile ifade edilmiştir ve “dem” kelimesi “kan” anlamına karşılık gelmektedir.²⁶³ Kur'ân'da kurbağa musibetinden sonra bu musibet zikredilmiştir (el-A'râf 7/133). Kurbağa musibetinden sonra verdikleri sözden yine dönen Firavun ve kavmine bu defa kan musibeti gönderilmiştir. Kan musibetinin gelmesiyle beraber Kıptîler temiz su bulamaz duruma gelmiş ve tüm suları kana dönüşmüştür. Ne zaman bir nehirden veya kuyudan su içmeye kalkışsalar içmeye çalıştıkları suyun bir anda kana dönüştüğüne şahit olmuşlardır.²⁶⁴ Diğer musibetlerde olduğu gibi bu musibetten dolayı da İsrâiloğulları herhangi bir sıkıntı çekmemiştir.²⁶⁵ Öyle ki İsrâiloğullarından biri ile Kıptîlerden biri aynı anda aynı kaptan su içtikleri zaman bile İsrâiloğullarından olan kişinin tarafından temiz su aktığı, Kıptîlerden olan kişinin tarafından ise kan aktığı rivayet edilmiştir.²⁶⁶ Firavun ve kavmi, bu durumun sadece sahip oldukları sulara etki ettiğini düşünerek İsrâiloğullarının nehirlerine gitmiş fakat nehre ellerini daldırıp aldıkları suyun yine kana dönüştüğünü görmüş ve günlerce kan içmek zorunda kalmışlardır.²⁶⁷ Bazı kaynaklarda ise Firavun'un neredeyse ölecek kadar susadığı, ıslak ağaçları emerek susuzluğunu gidermeye çalıştığı ve ağacın suyunu her ağzına alışında o suyun acı ve tuzlu bir hale dönüştüğü belirtilir.²⁶⁸

Bazı müfessirler, Kur'ân'da anlatılan kan musibeti ile kastedilenin, Kıptîlerin burunlarından sürekli kan gelmesi veya Nil Nehri'nin kana bulanması sonucu kan olarak akması şeklinde olduğunu söylemiştir.²⁶⁹

Kan musibetinden dolayı büyük sıkıntılar çeken Firavun ve kavmi, bu musibetin sona ermesi için yine Hz. Mûsâ'ya gitmiş ve musibetin kaldırılması durumunda iman edeceklerine ve İsrâiloğullarını serbest bırakacaklarına dair söz vermiş ancak Hz.

²⁶² Zemahşeri, *Keşşaf*, 2017, 2/954. Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/30-31. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/142.

²⁶³ Rağıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 387.

²⁶⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/333.

²⁶⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/31.

²⁶⁶ Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 2/277. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 4/268. Süyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, 6/491.

²⁶⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/31.

²⁶⁸ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2017, 2/954.

²⁶⁹ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2017, 2/954. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 4/268. Süyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, 6/491.

Mûsâ'nın duası sonucu musibet kaldırılınca sözlerinden yine dönmüş ve Hz. Mûsâ'yı yalanlamaya devam etmişlerdir. Bununla beraber Allah'a karşı mazeretleri de tükenmiş ve son olarak denizde boğulup helak edilmişlerdir.²⁷⁰ Firavun ve kavminin, musibet şeklinde gerçekleşen mûcizelerin her birinden sonra bağışlanma dilemeleri ve musibet kaldırılınca inkâra devam etmeleri sonucu denizde boğulup helak edilmeleri durumu Kur'ân'da şöyle açıklanmıştır: *Azap üzerlerine çökünce, "Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için rabbine dua et! Eğer bizden azabı kaldırırsan mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrâiloğulları'nı seninle göndereceğiz" dediler. Ulaştıkları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırdığımızda hemen sözlerinden dönerlerdi. Nihayet, âyetlerimizi asılsız saymaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerini cezalandırdık ve onları denizde boğduk (el-A'râf 7/134-136). Oysa kendilerine gösterdiğimiz her mûcize bir diğerinden daha büyüktü. Belki yanlış yoldan dönerler diye kendilerini felâketlerle sarstık. Bunun üzerine şöyle dediler: "Ey büyücü! Rabbinin seninle sözleşmesine uygun olarak bize dua et, artık biz doğru yola döneceğiz." (Dua sebebiyle) onların başından felâketi uzaklaştırdık bir de bakıyorsun sözlerinden dönüyorlar... Bize karşı öfkelenendirici davranışlarını sürdürünce onlara hak ettikleri cezayı verdik ve hepsini suya gömdük (ez-Zuhruf 43/48-55).*

Kur'ân'da, musibetlerin gerçekleştikten sonra ne kadar sürdüğüne dair bilgi bulunmamaktadır. Bazı tefsir kaynaklarında Hz. Mûsâ'nın, sihirbazları mağlup ettikten sonra Mısır'da yirmi yıl kaldığı ve musibet şeklindeki mûcizelerini bu süre içerisinde gösterdiği belirtilir.²⁷¹ Ayrıca bir cumartesiden diğer cumartesiye olmak üzere her bir mûcizenin bir hafta sürdüğü, mûcizeler arasında ise bir ay olduğu da rivayet edilmiştir.²⁷² Musibetlerin yaklaşık olarak hangi tarihlerde gerçekleştiği ve Kur'ân'daki anlatıma uygunluğu ise Firavunlar zamanını kapsayan Orta Krallık dönemine ait Ipuwer papirüsünün günümüze ulaşması ve 19. yüzyıl başlarında Mısır'da bulunması sayesinde ortaya çıkmıştır. Bu papirüs, Hollanda'da bulunan Leiden Müzesi'nde 1909 yılında çevrilmiş ve papirüste kuraklık, kıtlık, su basması, haşere, kurbağa vs. gibi o dönemde yaşanan felaketlerden bahsedildiği görülmüştür.²⁷³

²⁷⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/105.

²⁷¹ Zemahşeri, *Keşşaf*, 2017, 2/956. Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 11/32.

²⁷² Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 2/277. Süyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, 6/492.

²⁷³ Musaoğlu, *Peygamberler (İnsanlık) Tarihi*, 198.

Hız. Mûsâ'nın asânın yılanâ dönüşmesi ve yed-i beyzâ mûcizelerini inkâr eden Firavun ve kavmine mûcize niteliğinde çeşitli musibetler gönderilmiş ancak Firavun ve kavmi, bu musibetlerin her birinden sonra iman edip İsrâiloğullarını serbest bırakacaklarına dair söz vermiş fakat her musibet kaldırıldıktan sonra da verdikleri sözden dönmüşlerdir. Musibetlerin her biri sırasında Kıptîler büyük sıkıntılar çekmiş fakat İsrâiloğulları en ufak bir zarar görmemiştir. Kıptîlerin, musibetler sırasında büyük sıkıntılar çekmesine rağmen toplu olarak helak edilmemeleri dikkat çekmektedir. Her bir musibetin bitiminden sonra verdikleri sözden dönmelerinden dolayı bahanelerini de bitiren Kıptîler, bir daha bağışlanma dileme fırsatı bulamamış ve Hız. Mûsâ'nın denizi yarması mûcizesi sonucu denizde boğularak helak olmuşlardır.

2.3.1.5. Kızıldeniz'in Yarılması

Başlarına gelen musibetlere rağmen Firavun ve kavminin, inkârlarına ve zulümlerine devam etmesi sonucu Allah tarafından Hız. Mûsâ'ya, İsrâiloğullarını da alıp gece olunca şehri terketmesi emri verilir ve Firavun'un da kendilerini takip edeceği bildirilir (Tâhâ 20/77, eş-Şuarâ 26/52, ed-Duhân 44/23). Bir ölünün gömülmesi ile meşgul olan Firavun ve kavminin bu durumundan faydalanan İsrâiloğulları, önde Hız. Hârûn arkada Hız. Mûsâ olmak üzere gizlice yola koyulur.²⁷⁴ Altı yüz yetmiş bin kişiden oluşan İsrâiloğullarının, Kıptîlerin süs eşyalarını bayramda takınmak amacıyla alıp o eşyaları da kendileriyle götürmelerinden veya Mısır'daki köle gücünü oluşturan İsrâiloğullarının hep beraber ülkeyi terketmeye kalkışmasından dolayı öfkelenen Firavun,²⁷⁵ şehirlere gönderdiği kişiler ile asker toplamaya başlar ve tek vücut bir orduyla şafak vakti yola çıkarak Hız. Mûsâ'yı ve İsrâiloğullarını takibe koyulur. Gün doğarken Firavun ve ordusunun İsrâiloğullarına yetişmesiyle beraber ordu ile deniz arasında sıkışan İsrâiloğulları korkuya kapılınca Hız. Mûsâ, Allah'ın kendileriyle beraber olduğunu belirterek onları sakinleştirir. Bunun üzerine Allah tarafından Hız. Mûsâ'ya asâsını denize vurmağı emredilir ve deniz, her parçası koca dağa benzeyecek şekilde yarılır (eş-Şuarâ 26/53-64). İsrâiloğullarının on iki kabileden oluşmasından dolayı mûcize sonucu denizde on iki yol oluşur ve her yoldan bir kabile geçer.²⁷⁶

²⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/211. Ayıntâbî Mehmed Efendi, *Tercüme-i Tefsîr-i Tıbyân* (İstanbul: Sağlam Kitabevi, 1980), 1/48.

²⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/221. Harun Bekiroğlu - Ahmet Taşdoğan, "İsrâiloğullarının Taşıdığı Yük Meselesi: Tâhâ Sûresi 20/87. Âyetiyle İlgili Bir İnceleme", *Diyanet İlmî Dergi* 56/3 (2020), 747.

²⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/208. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 1/296.

Gönderilen bir rüzgâr vasıtasıyla çamurlu olan yollar dahi İsrâiloğulları için kurutulur²⁷⁷ (Tâhâ 20/77). Yarılan denizden yürüyerek geçtikleri sırada İsrâiloğullarının birbirlerini göremeyip akıbetlerinden endişe etmeleri üzerine Hz. Mûsâ, asâsını açılan yolların sudan duvarlarına vurur ve böylece su üzerinde İsrâiloğullarının birbirlerini görüp akıbetlerinden emin olacaklarını sağlayacak pencereler açılır.²⁷⁸ Denizın yarıldığını gören Firavun, onları takip edip denize girme konusunda tereddüte düşer ve önce ordusunun girmesini sağlamak için denizin kendi heybetinden korkup yarıldığını iddia eder. Bunun üzerine Cebrâil meleği gelip bindiğı kısırağı ile denize girer ve ardından bineğini zaptedemeyen Firavun da denize girmeye mecbur kalır. Firavun'un denize girdiğini gören ordusu da çaresiz denize girer ve Firavun ve ordusundan denize girmeyen bir kişi dahi kalmaz. İsrâiloğullarının denizden tamamen çıkmasının akabinde Allah tarafından denize kapanması emredilir ve böylece Firavun ve ordusu boğulur, bir kişi dahi sağ kalmaz²⁷⁹ (el-Bakara 2/50, el-A'râf 7/136, el-Enfâl 8/54, Yûnus 10/90, el-İsrâ 17/103, Tâhâ 20/78, eş-Şuarâ 26/65-66, el-Kasas 28/40, ez-Zuhuruf 43/55, ed-Duhân 44/24, ez-Zâriyât 51/40).

Kur'ân'da anlatıldığına göre Firavun, boğulmak üzereyken Allah'a iman ettiğini söylemiş fakat bu imanı kabul edilmemiştir: *Derken İsrâiloğulları'nı denizin öteki yakasına geçirdik. Firavun ve ordusu da haksız yere onlara saldırmak üzere peşlerine düşmüştü. Sonunda Firavun boğulmak üzereyken şöyle dedi: "Elhak inandım ki, İsrâiloğulları'nın iman ettiğinden başka tanrı yokmuş! Ben de artık kendini O'na teslim edenlerden biriyim."* Şimdi mi? Halbuki daha önce hep baş kaldırmış ve bozguncular arasında yer almıştın (Yûnus 10/90-91). Her ne kadar farklı görüşler de olsa İslâm âlimlerinin çoğuna göre Firavun'un bu imanı, zorunlu olarak ve ölüm anında dile getirildiğı için kabul edilmemiştir.²⁸⁰ Zira Kur'ân'da, Allah'ın azabı geldiğı vakit yapılan imanın kabul edilmeyeceğı belirtilir (el-Mû'min 40/84-85).

²⁷⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 2/532.

²⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/210. Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 1/135. Ebû'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 1/296. Ayıntâbî Mehmed Efendi, *Tercüme-i Tefsîr-i Tıbyân*, 1/48.

²⁷⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/209. Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 5/533. Ayıntâbî Mehmed Efendi, *Tercüme-i Tefsîr-i Tıbyân*, 1/49.

²⁸⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/453. Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsîri*, 3/1426-1427. Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/135. Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi* (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 222.

Denizin kapanıp Firavun ve ordusunu yuttuğunu gören İsrâiloğulları, Firavun'un kurtulmuş olma ve sonradan yeni bir ordu toplayıp tekrar kendilerini arama ihtimalini göz önünde bulundurarak korktuklarını ve Firavun'u görmeden tam olarak rahat edemeyeceklerini Hz. Mûsâ'ya bildirirler. Bunun üzerine Hz. Mûsâ Allah'a dua eder ve deniz, yaklaşık bir milyon iki yüz bin kişiden oluşan Firavun ordusunu Firavun ile beraber kıyıya vurur.²⁸¹ İsrâiloğulları, zırh gömleğinden tanıdıkları Firavun'un cansız bedenini gördükten sonra öldüğünden emin olur ve İsrâiloğullarının şüphesi kalmayınca Firavun, deniz tarafından tekrar yutulur.²⁸²

Kur'ân'da belirtildiğine göre Firavun'un cesedi, insanlara ibret olması için korunmuş ve kurtarılmıştır: *İşte bugün senin cesedini kurtaracağız ki, senden sonra gelenler için bir ibret olsun! İnsanların pek çoğu gösterdiğimiz delillerin bilincinde değildirler* (Yûnus 10/92). Bu âyette kastedilenin, İsrâiloğullarına veya öldüğüne inanmakta güçlük çekenlere Firavun'un cesedinin gösterilmesi olduğuna dair rivayetler olmakla beraber²⁸³ Mısır'ın doğusunda yer alan Kızıldeniz civarında bulunan bir ceset, bu âyetin kıyamete kadar sürebilecek bir teşhiri kastedebileceğini de ortaya koymuştur. İngiltere'nin Londra şehrinde bulunan British Müzesi'nde sergilenen bu cesedin, yapılan araştırmalar neticesinde üç bin yıl civarı bir geçmişe sahip olması, organlarının eksiksiz olması, mumyalama yapılmadığı hâlde bozulmadan günümüze kadar ulaşabilmesi ve mucizenin yaşandığı Kızıldeniz civarında bulunması cesedin Firavun'a ait olma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.²⁸⁴ Ayrıca cesedin yaşı ile İsrâiloğullarının Mısır'dan çıkışlarının yaklaşık olarak aynı dönemlere denk gelmesi de bu ihtimali güçlendirmektedir.²⁸⁵

Denizin asâ vasıtasıyla yarılması mucizesinden bahsedilen âyetler incelendiğinde bu denizin hangi deniz olduğuna değinilmediği görülmektedir. Her ne kadar bu mucizenin yaşandığı yerin Nil Nehri olduğuna dair görüşler olsa da eski tefsirlerin neredeyse tamamına göre bu mucize, Afrika ve Asya kıtalarını birbirinden

²⁸¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 2/533-536.

²⁸² Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/64-65.

²⁸³ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 7/665-668.

²⁸⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/135. Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/65-67. Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, 223-224.

²⁸⁵ Musaoğlu, *Peygamberler (İnsanlık) Tarihi*, 197.

ayıran Kızıldeniz’de meydana gelmiştir.²⁸⁶ Bazı kaynaklarda ise Kızıldeniz’in neresinde yaşandığıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi verilmiş; Mısır’a üç günlük uzaklıkta ve Sînâ Dağı’na yakın bir konumda bulunan, bir diğer ismi Kulzum Denizi olan Süveyş Körfezi’nde yaşandığı belirtilmiştir.²⁸⁷

Firavun ve kavmi, şahit oldukları mûcizelere ve başlarına gelen mûcize niteliğindeki musibetlere rağmen her defasında Hz. Mûsâ’ya verdikleri sözden caymış ve inkârlarında ısrar etmişlerdir. Kıtlık, tûfan, çekirge vs. musibetlerde büyük zorluklar yaşamış olsalar da toplu olarak helak edilmemiş fakat denizin üzerlerine kapanması neticesinde helak edilmişlerdir ve bu sayede İsrâiloğulları, arkalarından gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı emin olmuşlardır. Firavun’un ise gördüğü mûcizelere rağmen inkârını ve zulmünü sürdürüp son olarak denizin yarıldığını da görmesine rağmen yine de inkârını sürdürmesi ve üstelik yarılan denize girmesi dikkat çekmektedir. Bu durumun Firavun’un, güç ve makam sevgisi ile daha önce ortaya atmış olduğu Hz. Mûsâ’nın sıradan bir sihirbaz olduğu iddiasını kanıtlama fırsatı uğruna her tehlikeyi göze alabilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Netice itibarıyla bu hırs ve hıstan doğan cesaret, Firavun’un istediği sonuçlara yol açmamış ve defalarca inkâr ettiği mûcizelerden sonra bir başka mûcize ile sonu gelmiştir.

2.3.2. Mısır’dan Çıkış Sonrası Gerçekleşen Mûcizeler

Bu konu başlığı altında Hz. Mûsâ’nın, Kur’ân’da yer alan ve Mısır sonrası dönemde gerçekleşen mûcizelerini inceleyeceğiz. Bu mûcizeler, Firavun ve ordusunun Kızıldeniz’de boğulmasıyla beraber Mısır’dan çıkışları tamamen gerçekleşen İsrâiloğullarının çöl yolculukları sırasında gerçekleşmiştir.

2.3.2.1. Yıldırım Çarpmasıyla Ölenlerin Diriltilmesi

Hz. Mûsâ, Mısır’dan çıkışları tamamen gerçekleştikten sonra, Allah’ın emriyle İsrâiloğullarını kırk günlüğüne yalnız bırakmış ve Tevrat’ı almak için Sînâ Dağı’na gitmiştir. Bu süre boyunca ise İsrâiloğullarına Hz. Hârûn’u vekil bırakmıştır (el-A’râf 7/142). Hz. Mûsâ’nın yokluğundan faydalanan İsrâiloğulları, konakladıkları Raha Ovası’nda Sâmirî isimli kişinin yaptığı buzağı heykeline tapınmaya başlamış ve Hz.

²⁸⁶ Karaman vd., *Kur’an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/579. Bilge, “Kızıldeniz”, 25/557.

²⁸⁷ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/65.

Hârûn'un uyarılarını da dikkate almamıştır.²⁸⁸ Döndüğünde kavminin buzağıya tapındığını gören Hz. Mûsâ öfkelenmiş ve elindeki Tevrat levhalarını yere atmıştır (el-Bakara 2/51, el-A'râf 7/148-152, Tâhâ 20/85-98). Hz. Mûsâ tarafından azarlanmakla beraber taptıkları buzağı heykelinin de ateşe atıldığını gören İsrâiloğulları (Tâhâ 20/97), pişman olduklarını belirtmiş ve Allah'ın merhametini ummuşlardır²⁸⁹ (el-A'râf 7/149). Bunun üzerine Hz. Mûsâ, tövbe etmeleri için İsrâiloğullarından yetmiş kişiyi yanına alarak ikinci defa Sînâ Dağı'na gitmiştir²⁹⁰ (el-A'râf 7/155).

Rivayetlere göre Hz. Mûsâ ve seçtiği yetmiş kişi, Sînâ Dağı eteğine gelince Hz. Mûsâ onları geride bırakmış; o sırada dağı kaplayan bulutun içerisine girmiş ve Allah ile doğrudan iletişime geçmiştir. Daha sonra Hz. Mûsâ tarafından, geride bırakılanlara dağa yaklaşmaları emredilmiş ve bu sayede onlar, Allah'ın Hz. Mûsâ'ya nidâsına şahit olmuşlardır.²⁹¹ Allah'ın nidâsını işittikleri hâlde bunu yeterli görmemişler ve Hz. Mûsâ'ya, Allah'ı görmek istediklerini aksi hâlde inanmayacaklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine kendilerini yıldırım çarpmış ve bulundukları yerde yığılıp kalmışlardır²⁹² (el-Bakara 2/55, en-Nisâ 4/153). Daha önce şahit oldukları mucizelere rağmen yine de güçlük çıkarmaya çalışmaları ve aksi hâlde inanmayacaklarını söylemeleri helâklarına sebep olmuştur.²⁹³ Bu durum neticesinde Hz. Mûsâ, kavminin bulunduğu yere yanına aldığı yetmiş kişi olmadan dönmesinin ortaya çıkarabileceği sıkıntıları; bu olaydan dolayı kavminin kendisine inanmama ihtimalini ve kendisine karşı duyulacak güven problemini de düşünerek Allah'a dua etmiştir:²⁹⁴ *Ey rabbim! Dileseydin onları ve beni daha önce helâk ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir; onunla dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim velîmizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin* (el-A'râf 7/155). Hz. Mûsâ'nın duası neticesinde,

²⁸⁸ Ebû'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 2/95.

²⁸⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/595.

²⁹⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/598.

²⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/217. Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/88-89.

²⁹² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, ts.), 2/102.

²⁹³ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2015), 1/160.

²⁹⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 11/91.

yıldırım çarpmasıyla ölen yetmiş kişi, şükredip tövbe etmeleri amacıyla ve ecellerine kadar yaşamak üzere diriltiştir²⁹⁵ (el-Bakara 2/56).

Buzağıya tapmaları sebebiyle tövbe etmek üzere Sînâ Dağı'na götürülen yetmiş kişi, Allah'ı görmeden Hz. Mûsâ'ya inanmayacaklarını belirtmiş ve bunun neticesinde yıldırım çarpmasıyla helâk edilmişlerdir. Hz. Mûsâ'nın kendileri için dua etmesi sonucunda ise diriltiştir. Olağanüstü bir nitelik taşıması ve Hz. Mûsâ'nın duası neticesinde yaşanmasından hareketle bu olay, Hz. Mûsâ'nın mûcizeleri arasında değerlendirilebilir.

2.3.2.2. İsrâiloğulları Üzerine Dağ Kaldırılması

Kur'ân'da bu mûcizenin anlatıldığı âyetlerden bazılarında bahsi geçen dağ, “الطُّورُ (tûr)” kelimesi ile ifade edilmiştir (el-Bakara 2/63; 93, en-Nisâ 4/154) ve “tûr”, “dağ” anlamına gelmekle beraber bu kelime ile hangi dağın kastedildiği konusu müfessirlerce farklı yorumlanmıştır. Bu yorumlamalardan bazılarına göre “tûr” kelimesi Süryânîce asıllı olmakla beraber “dağ” anlamına gelir, bazılarına göre Hz. Mûsâ'nın doğrudan Allah ile konuştuğu ve Tevrat'ın kendisine verildiği dağdır, bazılarına göre Filistin bölgesinden bir dağdır ve bazılarına göre de kendisinde bitki yetişen tüm dağlara denir.²⁹⁶ Bu mûcizeden bahsedilen bir diğer âyette ise “الْجَبَلُ (cebel)” kelimesi kullanılmıştır (el-A'râf 7/171) ve “cebel” sözlükte, “dağ” anlamına gelmektedir.²⁹⁷ Kur'ân'da, dağ kelimesinin yer aldığı âyetlerde genellikle “cebel” kelimesi ve türevlerinin kullanıldığı görülmektedir²⁹⁸ (Tâhâ 20/105, Nûr 24/43, eş-Şuarâ 26/149, Fâtır 35/27, el-Haşr 59/21, en-Nebe 78/7, en-Nâziât 79/32).

Tevrat'ın Hz. Mûsâ'ya verildiği ve Hz. Mûsâ'nın doğrudan Allah ile irtibata geçtiği yer Sînâ Dağı'dır.²⁹⁹ Bu mûcize ise Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ı aldıktan sonra İsrâiloğullarının bulunduğu yere gitmesiyle gerçekleşmiştir.³⁰⁰ Bunlarla beraber Kur'ân'da “dağ” anlamına gelen ve bu mûcizenin anlatımında da kullanılan “tûr” kelimesinin; iki defa “Sînâ” ismiyle beraber kullanılmış olması (el-Mü'minûn 23/20, et-

²⁹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/218. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 2/103-104.

²⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/232. Necmeddin en-Nesefî, *Et-Teyisîr*, 1/978. Süyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, 1/323.

²⁹⁷ Rağîb el-İsfahanî, *Müfredât*, 220.

²⁹⁸ Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, 16.

²⁹⁹ Mustafa Sinanoğlu, “Sînâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/221-222.

³⁰⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/465.

Tîn 95/2) ve yalnız kullanıldığı zaman da Sînâ Dağı'nın kastedilmesi³⁰¹ (et-Tûr 52/1), bu mucizede bahsi geçen dağın Sînâ Dağı olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Bununla beraber Hz. Mûsâ ile ilgili kıssalar anlatılırken kullanılan "Tûr Dağı" ifadesinin yanlış bir değerlendirme olduğu fark edilmektedir. Nitekim "tûr" sözcüğünün zaten "dağ" anlamına karşılık geldiği görülmektedir.

Hz. Mûsâ, Tevrat ile İsrâiloğullarına gelip onlardan Tevrat'a sınıksı sarılmalarını isteyince İsrâiloğulları, Tevrat'ın çok ağır şartlar ve hükümler içerdiğini ve bunun üstesinden gelemeyeceklerini belirterek bu şartları ve hükümleri kabul etmeyi reddetmişlerdir. Bunun üzerine Allah'ın emriyle Cebrâil meleği bir dağı söküp getirmiş ve İsrâiloğullarının üzerinde bir şemsiye gibi tutmuştur. Hz. Mûsâ tarafından İsrâiloğullarına hükümleri kabul etmemeleri hâlinde dağın üzerlerine bırakılacağı söylenince Tevrat'ın hükümlerini kabul ettiklerini beyan etmişlerdir.³⁰² Böylece İsrâiloğulları, bu olayın da Hz. Mûsâ'ya verilen mucizelerden biri olduğunu anlamış ve buzağıya tapma günahına bir daha dönmeyeceklerine ve Tevrat'ın hükümlerine sınıksı sarılacaklarına dair söz vermişlerdir.³⁰³ Dağın üzerlerinde bulunduğu sırada İsrâiloğulları, sol kaşlarını yere değdirecek şekilde secdeye kapanmış ve hayretler içerisine düşüren bu mucizeyi de sağ gözleriyle izlemeye devam etmişlerdir. Yahudilerin secdeyi aynı şekilde yapmasının bu olaya dayandığına dair rivayetler de vardır.³⁰⁴

İsrâiloğulları üzerine dağın kaldırılıp onlardan Tevrat'ı yaşamaları konusunda söz alınması faydalarına olacağı için bu mucizenin, bir cezadan ziyade bir nimet niteliği taşıdığı söylenebilir.³⁰⁵ Fakat İsrâiloğullarının birçoğu, bir süre sonra, dağın tepelerinde bulunduğu sırada verdikleri bu sözden caymışlardır.³⁰⁶ *Bir zamanlar biz İsrâiloğullarından, "Yalnız Allah'a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin" diyerek söz almıştık. Sonra, içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hâlâ da sırt çevirmektesiniz* (el-Bakara 2/83). Devamlı şahit oldukları

³⁰¹ Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, 3/116.

³⁰² Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 1/146. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 1/320.

³⁰³ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 3/59.

³⁰⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/144. Necmeddin en-Nesefî, *Et-Teyisîr*, 1/978. Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 3/61.

³⁰⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 3/58.

³⁰⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/231.

mûcizelere rağmen Hz. Mûsâ'ya daima karşı gelmeye devam etmiş ve emirlerini çiğnemişlerdir. Sonraki nesilleri dahi bazen peygamberlerini inkâr etmiş ve bazen de peygamberlerini öldürebilecek kadar ileriye gitmişlerdir.³⁰⁷ Bu durum, İsrâiloğullarının inatçı ve laf dinlemez kişiliklerinin salt Hz. Mûsâ döneminde değil Hz. Mûsâ'dan sonraki dönemlerde de devam ettiğini göstermektedir.

Dağın İsrâiloğulları üzerine bir gölgelik veya şemsiye gibi kaldırılması, olağanüstü bir olay olması sebebiyle bazı kaynaklarda Allah tarafından Hz. Mûsâ'ya verilen mûcizeler arasında zikredilir.³⁰⁸

Bu mûcizeyle beraber Tevrat'ın hükümlerine sımsıkı sarılmayı kabul eden İsrâiloğulları, yolculukları bitip Kudüs sınırına geldikleri vakit, Kudüs'te bulunan kavmin zorba bir kavim olduğunu belirtip korkmuş ve Hz. Mûsâ'nın savaşmaları yönündeki isteğini, kendisinin ve Allah'ın savaşması gerektiğini söyleyerek reddetmişlerdir. Tevrat'ın hükümlerine sımsıkı sarılmayı kabul etmiş olmalarına rağmen Hz. Mûsâ'nın bu isteğini geri çevirmiş ve Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'u yalnız bırakmışlardır. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, daha önce hiç yapmadığı hâlde kendilerine beddua etmiş; kırk yıl boyunca kutsal topraklara girmeleri haram kılınmış ve bu süre boyunca çölde yaşamaya mahkûm edilmişlerdir³⁰⁹ (el-Mâide 5/21-26). Çölde bulundukları süre boyunca Allah'ın rahmeti ve keremi onları yalnız bırakmamış (el-Bakara 2/64) ve kendilerini bir bulutun gölgelemesi, men ve selvâ, kayadan su çıkması gibi mûcize ile gerçekleşen birçok ilâhi lûtfâ mazhar olmuşlardır.

2.3.2.3. Gölge Yapan Bulut

Bu mûcize Kur'ân'da “الْغَمَامُ” (ğemâm) kelimesi ile ifade edilir (el-Bakara 2/57, el-A'râf 7/160) ve “ğemâm” sözlükte, “bir şeyi gizleyen, güneşin ışığını kapatması sebebiyle bulut, gökyüzünü kapatan her şey, beyaz ve ince bulut” gibi anlamlara karşılık gelmektedir.³¹⁰ Kalabalık bir hâlde Mısır'dan çıkan ve çöl hayatına alışkın olmayan İsrâiloğullarını, çölün kavurucu sıcağından korumak için Allah tarafından

³⁰⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 3/62.

³⁰⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 15/75. Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, 2/98. Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsîri*, 4/1924.

³⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/465-466.

³¹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/219. Rağıb el-İsfahanî, *Müfredât*, 763. Özkazancıgil, *Kurân Kelimeleri Sözlüğü*, 12.

gölge yapan bulutlar gönderilmiştir.³¹¹ Bu mûcize, Mısır'dan çıkıştan yaklaşık üç ay sonra girdikleri Tîh Çölü'nde gerçekleşmiştir.³¹²

Gölge yapan bulut mûcizesiyle ilgili Kur'ân'da ayrıntılı bilgi yer almamakla beraber sadece İsrâiloğullarının bulutlarla gölgelendiği belirtilmiştir (el-Bakara 2/57, el-A'râf 7/160). Âyetlerde bahsedilen bu bulutların normal bulutlardan çok daha tatlı, güzel, serin ve görkemli olduğu, ayrıca bu bulutların sıradan bulutlar olmayıp kıyâmet vakti getirilecek bulutlar veya melekler tarafından Bedir günü getirilen bulutlar olduğu bazı rivayetlerde açıklanmıştır.³¹³ Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinden biri olarak gerçekleşen³¹⁴ ve Allah tarafından gönderilen bu bulutlar İsrâiloğullarının hizmetine verilmiş; yürüdükleri süre boyunca kendilerine eşlik etmiş ve daima onları güneşe karşı koruyup gölgelemiştir.³¹⁵ Bazen de bu bulutların, geceleri bir ateş veya ışık sütununa dönüştüğü ve çevreyi aydınlatma görevi gördüğü belirtilmiş dolayısıyla bulutlar vasıtasıyla gerçekleşen mûcizenin geceleri de sürdüğüne dikkat çekilmiştir.³¹⁶

2.3.2.4. Men ve Selvâ

Men ve selvâ, İsrâiloğullarına çölde dolaştıkları sırada mûcizevi bir şekilde verilen yiyecekler olarak tanımlanır.³¹⁷ Kur'ân'da bu mûcize, “الْمَنَّ (men)” ve “السَّلْوَى (selvâ)” kelimeleri ile ifade edilmektedir (el-Bakara 2/57, el-A'râf 7/160, Tâhâ 20/80). “Men” sözlükte “gökten düşen, tadı balı andıran kudret helvası” gibi anlamlara, “selvâ” ise asıl anlamı “insanın teselli bulduğu şey” olmakla beraber “kuş, bıldırcın kuşu” gibi anlamlara karşılık gelmektedir.³¹⁸ İsrâiloğullarının Hz. Mûsâ'ya çöl şartlarından dolayı şikâyet etmeleri ve bulundukları yerde suyu ve yiyeceği nasıl bulacaklarını sorması üzerine bir mûcize olarak Allah tarafından kudret helvası ve bıldırcın gönderilmiştir.³¹⁹ Men ve selvâ mûcizeleri, İsrâiloğullarının Tîh Çölü'nde dolaştıkları kırk yıl boyunca sürmüştür.³²⁰

³¹¹ Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 263.

³¹² Necmeddin en-Nesefî, *Et-Teysîr*, 1/932; Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 1/302; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/79.

³¹³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/219. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 2/345.

³¹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/322.

³¹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 3/21.

³¹⁶ Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 1/138. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 1/302.

³¹⁷ Harman, “Men ve Selvâ”, 29/107.

³¹⁸ Rağîb el-İsfahanî, *Müfredât*, 512. Özkazancıgil, *Kurân Kelimeleri Sözlüğü*, 12.

³¹⁹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 79.

³²⁰ Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 263.

Kur'ân'da, şeklinin ve tadının tam olarak neye benzediği hakkında detay verilmediği için men hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden bazılarına göre men; bala benzeyen ve meyve ağacı üzerinden akan bir şey, beyazlığı kara benzeyen bir madde, bal tadı veren bir içecek, bal, ufalanmış ekmek, lavaş ekmeği, zencefil veya gökyüzünden ağaçların üzerine düşen ve yenen bir şeydir.³²¹ Görüldüğü üzere bazen yiyecek, bezen de içecek olarak açıklanan men için genel olarak İsrâiloğullarının, çöl hayatı boyunca zahmete girmeden ve çalışmadan sahip oldukları tüm gıdalardır denebilir.³²² Men, her sabah güneşin doğmasıyla başlamakla beraber İsrâiloğullarından her bir kişi için bir ölçek yağmıştır.³²³ Sabah olunca herkes, o gün için yiyeceğini toplamış ve sonraki güne kadar kullanmıştır.³²⁴ Men, sadece aynı gün için gönderilmiş ve kullanılmayan men ertesi güne bozulmuş olarak ulaşmış, sadece cumartesi günü men gönderilmediğinden cuma günü iki günlük men toplamaları emredilmiş ve bu men cumartesi gününe bozulmadan ulaşmıştır.³²⁵ Buradan hareketle İsrâiloğullarının, kuralları çiğneyerek ertesi gün için de men topladığı söylenebilir.

Selvâ ise genel olarak “bıldırcın kuşu” şeklinde anlaşılmakla beraber bazı müfessirlerce güvercine benzer semiz bir kuş, bıldırcına göre daha büyük veya bıldırcını andıran bir kuş, serçe kadar veya serçeden az daha büyük bir kuş, kırmızıyı andıran renkte bir kuş şeklinde açıklanmıştır.³²⁶ İsrâiloğulları, açlık şikayetiyle Hz. Mûsâ'ya serzenişte bulunmuş ve men mûcizesi gerçekleşmişti. İkinci bir mûcize olarak ve İsrâiloğullarının et ihtiyacının karşılanması için de Allah tarafından güneyden estirilen bir rüzgârla bıldırcın kuşları gönderilmiştir. Bu kuşlar, İsrâiloğullarının bir mızrak boyunda uçmuş, yakalanan kuşlardan semiz olanlar pişirilip yiyilmiş, zayıf olanlar ise bırakılmış ve semiz olduktan sonra geri gelmiştir.³²⁷ Bazı kaynaklarda ise İsrâiloğullarının, bu kuşu yakalayıp kesmek için hiçbir çaba göstermedikleri, rüzgâr tarafından kuşun pişirilmeye hazır hâle getirildiği ve güneş tarafından da pişirildiği

³²¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/219. Necmeddin en-Nesefî, *Et-Tefsîr*, 1/932.

³²² İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 2/346. Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli ve Çağdaş Tefsîri* (Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 1/71.

³²³ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 1/302.

³²⁴ Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli ve Çağdaş Tefsîri*, 1/71.

³²⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/221. Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli ve Çağdaş Tefsîri*, 1/71.

³²⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/220. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 2/348.

³²⁷ Beydavî, *Envaru't-Tenzîl*, 1/138. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 2/348.

belirtilir.³²⁸ Mende olduğu gibi selvâda da sadece bulundukları güne yetecek kadar toplamaları emredilmiş, ertesi güne bırakılan etler bozulmuştur. Cumartesi günleri bildiricin gönderilmemiş, bu sebeple cuma günleri iki günlük bildiricin toplanmış ve bu bildiriciler cumartesi gününe bozulmadan ulaşmıştır.³²⁹

Men ve selvâ mûcizesinden Kur'ân'da üç âyette bahsedilmiş ancak ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Bu mûcizeyle ilgili ayrıntılı bilgilere ise tefsir kaynaklarından ulaşılmaktadır. Mûcizenin asıl amacı, İsrâiloğullarının fizyolojik ihtiyaçlarını giderme gibi görünse de ihtiyaçları giderilip yalnız bırakılmadıkları hissettirildiğinden Allah'a ve Hz. Mûsâ'ya olan bağlılıklarını ve güvenlerini artırma ve bazı kurallar içerisinde yaşamaya alışmalarıyla plânlı ve disiplinli bir hayata sahip olmalarını sağlama da bu mûcizenin amaçları arasında gösterilebilir.

2.3.2.5. Kayadan Su Çıkması

Çölün yakıcı sıcağından dolayı büyük sıkıntılar çeken İsrâiloğullarının bu sıkıntılarının giderilmesi için Hz. Mûsâ, su bulmaya çıkmış veya Allah'a dua etmiş ve bu sıkıntının giderilmesini istemiştir.³³⁰ Bunun üzerine Allah tarafından Hz. Mûsâ'ya asâsını taşa vurması emredilmiştir ve İsrâiloğullarının her bir kabilesi için taştan su fışkırmıştır: *Bir zamanlar Mûsâ kavmi için su istemiş, biz de ona, "Asânı taşa vur!" demiştik. Bunun üzerine taştan on iki göze fışkırdı. Her topluluk kendi içeceği yeri bildi. "Allah'ın rızından yiyin için; yeryüzünde fitne fesat çıkarmayın" (dedik) (el-Bakara 2/60), İsrâiloğulları'nı nesillere göre on iki topluluğa ayırdık. Halkı kendisinden su istediğinde Mûsâ'ya, "Asânı taşa vur!" diye vahyettik. Taştan on iki göze fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi (el-A'râf 7/160).* Bu sayede men ve selvâ ile yiyecek ihtiyaçları giderilen İsrâiloğullarının bu mûcize ile de su ihtiyaçları giderilmiş ve Tih Çölü'nde helak olmaları engellenmiştir.³³¹

Âyetlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Mûsâ asâsıyla taşa vurmuş ve bir mûcize olarak taştan su fışkırmıştır. Taşla ilgili kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre taşın öküz başı büyüklüğünde olduğu, Tûr Dağı'ndan getirildiği ve kare bir yapıda

³²⁸ Necmeddin en-Neseff, *Et-Teyssir*, 1/932.

³²⁹ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 1/304.

³³⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/128.

³³¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 3/34.

olduğuna dair rivayetler vardır.³³² Bazı rivayetlerde ise taşın Hz. Âdem tarafından cennetten indirilip Hz. Şuayb’a kadar ulaştığı ve Hz. Şuayb tarafından da asâ ile beraber Hz. Mûsâ’ya verildiğı belirtilir.³³³

Allah’ın emriyle beraber Hz. Mûsâ’nın asâsını taşa vurmasıyla beraber dört yönden oluşan taşın her bir yönünden üç pınar fişkırmış ve böylece on iki kabileden oluşan İsrâiloğullarının her bir kabilesi kendi pınarından ihtiyacını giderinceye kadar suyunu kullanmıştır.³³⁴ Bu mûcizenin sadece belirli bir zamanda değil men ve selvâ mûcizelerinde olduğu gibi İsrâiloğullarının çöl hayatları boyunca sürdüğü görölmektedir fakat su çıkan taşın yerinde sabit olduğuna dair görüşler olmakla beraber taşın taşındığını söyleyenler de vardır.³³⁵ Rivayetlere göre Hz. Mûsâ bu taşı heybesinde taşımış, İsrâiloğulları su istediğı zaman asâsıyla vurmuş ve taştan su fişkırmış, su ihtiyacı bitince de asâsını tekrar vurmasıyla taştaki su kesilmiştir.³³⁶ Her kabile için ayrı bir pınar fişkırmasının sebebi olarak ise İsrâiloğullarının kalabalık olmasından ve çöl şartlarında suya duyulan özlemiden dolayı muhtemel bir çatışmanın önüne geçmek olduğu söylenebilir. Bu sebeple her kabileye hangi pınardan fişkırın suyu kullanacağı bildirilmiş olmakla beraber her kabile sadece kendi suyunu kullanmış, böylece olası bir kargaşa ve fitnenin önüne geçilmiştir.³³⁷

Mısır’dan çıkış sonrası gerçekleşen mûcizelerin buraya kadar olan kısmı incelendiğinde bu mûcizelerin İsrâiloğulları için bir nimet ve lütuf niteliğı taşıdığı görölmektedir. İsrâiloğulları, zulüm ve baskı altında yaşadıkları Mısır’dan ayrıldıktan sonra kendileri için vadedilen topraklara doğru yola koyulmuş ve Hz. Mûsâ’ya karşı gelmeleri sebebiyle süresi uzayan bu yolculuğun kırk yıllık kısmını çölde geçirmişlerdir. Çöl şartlarında gölgelik yerler bulmak zor olduğundan kavurucu güneşin etkisinden korunmaları için bir bulut tarafından gölgelenmişler, yiyecek ihtiyaçları için men ve selvâ, su ihtiyaçları için de kayadan su fişkırması mûcizesi gerçekleşmiştir. Mısır’dan çıkmadan önce Firavun’dan ve onun zulmünden kurtulmalarını sağlayan ve Mısır’dan çıktıktan sonra da kendilerine Allah’ın bir lütfu olarak gönderilen mûcizelere

³³² İbn Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 2/354.

³³³ Beydavî, *Envaru’t-Tenzil*, 1/141.

³³⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/224.

³³⁵ Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 3/35-36. Sayı, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, 270.

³³⁶ Beydavî, *Envaru’t-Tenzil*, 1/141.

³³⁷ Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 3/39. Karaman vd., *Kur’an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/128-129.

şahit olmalarına rağmen İsrâiloğullarının, Allah'a ve Hz. Mûsâ'ya tam bir teslimiyet ile bağlandıklarını söylemek mümkün görünmemektedir. Zira Kur'ân'da belirtildiğine göre kendileri için bir mûcize olarak gönderilen yiyecekleri beğenmeyip daha fazlasını istemişler (el-Bakara 2/61) ve Hz. Mûsâ'nın Sînâ Dağı'na gittiği sırada oluşan boşluktan faydalanarak ve Hz. Hârûn'un uyarılarını da dinlemeyerek Sâmirî isimli kişinin yaptığı buzağı heykeline tapınmaya başlamışlardır (el-Bakara 2/51, el-A'râf 7/148-152, Tâhâ 20/85-98). Bazen de çok daha ileri giderek Allah'ı doğrudan görmeden Hz. Mûsâ'ya inanmayacaklarını söylemiş (el-Bakara 2/55) ve defalarca verdikleri sözden caymışlardır (el-Bakara 2/63-64). Tüm bunların, toplanan yiyeceğin aynı gün tüketilmesi gerektiğini ve her gün yiyeceklerinin gönderileceğini bildikleri hâlde ertesi gün için de yiyecek toplamaları örneğinde de görüldüğü üzere Mısır'dan kalma alışkanlıklarından biri olan güven probleminden kaynaklandığını söylemek mümkündür. İsrâiloğullarının, Mısır'da yaşadıkları köle hayatından sonra sahip oldukları nimetlere ve düzenli hayata alışmakta zorluk çektikleri ve bu zorluğu dışarıya; bazen disiplinsizlik, bazen güvensizlik ve bazen de Hz. Mûsâ'ya karşı nankörlük olarak yansıttıkları söylenebilir.

2.3.2.6. Maktulün Dirilip Katilini Haber Vermesi

Rivayetlere göre İsrâiloğulları arasından Âmil isminde, çocuğu olmayan, zengin ve yaşlı bir kişi, yeğeni veya akrabalarından biri tarafından mirasına sahip olmak amacıyla öldürülür ve cansız bedeni, gizlice bir evin önüne bırakılır. Bunu yapan kişi, ertesi gün de cesedin önünde bulunduğu evin sahibini katil olmakla suçlar ve miras dışında aynı zamanda diyet almayı da umar. Katil olmakla suçlanan kişi ve taraftarları ile asıl suçu işleyen kişi ve taraftarları karşı karşıya gelir ve bir silahlı çatışma tehlikesi ortaya çıkar. Çatışmanın başlamasına ramak kala içlerinden bazıları Hz. Mûsâ'ya başvurulmasını, onun bu durumu çözebileceğini söyler ve Hz. Mûsâ'ya giderler.³³⁸

Hz. Mûsâ, çözüm için kendisine gelen insanlara, Allah'ın bir inek bulup kesmelerini istediğini belirtince İsrâiloğulları, Hz. Mûsâ'nın herhalde kendileriyle alay ettiğini dile getirir (el-Bakara 2/67). İsrâiloğullarının, Hz. Mûsâ'nın kendileriyle alay ettiğini düşünmelerine sebep olan durum hakkında farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden birine göre inek, buzağıya tapınma örneğinde de görüldüğü üzere hâlâ

³³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/239. Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 1/148. Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 1/324. Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli ve Çağdaş Tefsîri*, 1/79.

Mısırlıların etkisinde bulunan İsrâiloğullarınca kutsallık atfedilmiş bir hayvandır ve bu sebeple İsrâiloğulları, böyle bir tepki vermiştir.³³⁹ Bir diğer görüşe göre ise İsrâiloğulları, çözüm bulunmasını istedikleri durum ile verilen cevap arasında bir bağlantı kuramamış ve bu sebeple böyle bir tepki vermiştir.³⁴⁰ Hz. Mûsâ, İsrâiloğullarına, niçin inek kesilmesi gerektiğini anlatınca bu defa da işi yokuşa sürmek ve yapmamak için çabalamaya başlamışlar ve ilkin herhangi bir inek keserlerse kabul olacakken kendi elleriyle kendi işlerini zora sokmuşlardır.³⁴¹ Hz. Mûsâ'ya ineğin mahiyeti hakkında çeşitli sorular sorup durmuşlar ve Hz. Mûsâ, sorulan bütün sorulara cevap olarak ineğin; sarı renkli, orta yaşlı, görenlerin içini açan, serbest dolaşan, alacası olmayan, ekin sulamamış ve boyunduruk altında yer sürmemiş olduğunu belirtir (el-Bakara 2/68-71). Bunun üzerine, kendileri için işi bu kadar zorlaştırmaları sebebiyle büyük bir meblağ ödeyerek ve bir hayli zahmete girerek özellikleri tarif edilen ineği bulmuş³⁴² ve az daha vazgeçecekleri işi nihayet tamama erdirip ineği kesmişlerdir. Kesilen ineğin bir parçasıyla maktule vurulmuş; maktul dirilerek kendisini öldürenin kim olduğunu söylemiş ve böylece gizlenenler ortaya çıkmıştır (el-Bakara 2/71-73).

Hz. Mûsâ'nın mucizelerinden biri olarak ölen kişi dirilip kendisini öldürenin kim olduğunu insanlara bildirmiştir.³⁴³ Maktul, dirilip kendisinden isteneni yaptıktan sonra tekrar ölmüş ve bu suçu işleyip başkalarına iftira eden kişi ya da kişiler de kısas olarak idam edilmiştir.³⁴⁴ Bu mucize ile İsrâiloğullarına, ölümlerin nasıl diriltileceği gösterilmekle beraber Allah tarafından verilen emirlerin sorgulanmadan kabul edilmesi gerektiği ve Allah'tan hiçbir şey saklanamayacağı mesajlarının da verilmek istendiği söylenebilir.

2.3.2.7. Kârûn'un Yer Tarafından Yutulması

Kur'ân'da, Hz. Mûsâ'nın kavminden olduğuna değinilen Kârûn'un (el-Kasas 28/76), bazı tefsir kaynaklarında daha da ayrıntıya girilerek Hz. Mûsâ'nın amcası

³³⁹ Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli ve Çağdaş Tefsiri*, 1/79-80.

³⁴⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 3/79.

³⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/243. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 1/333. Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, 1/69. Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/143.

³⁴² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/241. Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 3/88.

³⁴³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/248. Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 3/81. Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, 1/70.

³⁴⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 3/94. Ebü'l-Berekât en-Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, 1/334.

Yasher'in çocuğu olduğu belirtilmiştir.³⁴⁵ İsrâiloğullarının gördüğü zulme sessiz kalması ve Firavun'a olan sadakati ve desteği sebebiyle servetini arttıran Kârûn, ihtişamlı bir zenginliğe kavuşmuş ve Mısır'da, Firavun ve Firavun'un danışmanı Hâmân'dan sonra üçüncü adam konumuna yükselmiştir.³⁴⁶ Öyle ki kendi bilgisi ile elde ettiğini savunduğu bu ihtişamlı zenginliği ve bürokratik gücü, İsrâiloğulları arasından bazılarının da kendisini kıskanmasına sebep olmakla beraber (el-Kasas 28/76-79); şımarmasına, böbürlenip haddi aşmasına ve Hz. Mûsâ'ya eziyet edecek seviyeye gelmesine sebep olmuştur.³⁴⁷

Kur'ân'da, Hz. Mûsâ'nın mucizelerle Firavun ve Hâmân ile beraber Kârûn'a da gönderildiği ve Kârûn'un yer tarafından malıyla beraber yutulup helak edildiği bildirilmiş olmakla beraber (el-Kasas 28/81, el-Ankebût 29/39, el-Mü'min 40/23-24) bu olayın nasıl gerçekleştiği ile ilgili ayrıntılı bilgi yer almamaktadır. Rivayete göre Hz. Mûsâ, zekât emri gelince İsrâiloğullarına zekâtı emretmiş fakat İsrâiloğulları, zekâtın miktarını çok bulan Kârûn tarafından Hz. Mûsâ aleyhine kışkırtılmıştır. Bununla beraber Hz. Mûsâ'yı rezil edip itibarını da yok etmek isteyen Kârûn, Hz. Mûsâ'ya zina iftirasında bulunmuş ve bu iftirasını doğrulaması için belli bir ücret karşılığında bir kadın ile anlaşmıştır. Hz. Mûsâ'nın huzuruna gelen kadın, doğruyu söyleme konusunda Hz. Mûsâ tarafından yemine verdirilince gerçekleri söylemiş ve Hz. Mûsâ ile zina ettiğini söyleme karşılığında Kârûn'dan ücret aldığını itiraf etmiştir. Bunun üzerine Allah tarafından yeryüzü Hz. Mûsâ'nın emrine verilmiş; Hz. Mûsâ'nın duası sonucu yer yarılmış ve Kârûn'u yutmuştur. Kârûn'un yer tarafından yutulduğuna şahit olan İsrâiloğulları arasında, Hz. Mûsâ'nın, Kârûn'un zenginliğine sahip olmak amacıyla böyle bir şey yaptığı söylentisi yayılınca Hz. Mûsâ tekrar dua etmiş ve Kârûn'un malları da yer tarafından yutulmuştur.³⁴⁸

Kârûn'un malıyla beraber yer tarafından yutulması olayı olağanüstü bir olay olmakla beraber Hz. Mûsâ'nın duası neticesinde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan bu olay, Hz. Mûsâ'nın mucizeleri arasında değerlendirilebilir.

³⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/347. Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 4/165.

³⁴⁶ Mutlu, *Doğuşundan Günümüze İslam Tarihi*, 1/67.

³⁴⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 17/565.

³⁴⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/350. Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 17/565-566. Beydavî, *Envaru't-Tenzil*, 4/169.

2.4. Hz. Mûsâ'ya Verilen Dokuz Mûcize

Kur'ân'da yer alan iki âyette, Hz. Mûsâ'ya dokuz mûcize verildiği ve Hz. Mûsâ'nın bu mûcizeler ile desteklenerek Firavun ve kavmine gönderildiği belirtilmektedir: *Andolsun biz Mûsâ'ya açık seçik dokuz âyet verdik* (el-İsrâ 17/101), *dokuz mûcize ile Firavun ve kavmine git. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavim oldular* (en-Neml 27/12). Âyetlerde dokuz mûcizeden bahsedilmiş olmakla beraber Kur'ân'da bu mûcizelerin neler olduğuyla ilgili açık bilgi yer almamaktadır. Bununla beraber Hz. Mûsâ'ya verilen mûcizelerin sayısının da dokuzdan fazla olmasından dolayı bu mûcizelerin neler olduğuyla ilgili müfessirler arasında görüş birliği sağlanamamıştır.³⁴⁹

Müfessirlerin çoğuna göre dokuz mûcize; asânın yılan olması, beyaz el, tûfan musibeti, çekirge musibeti, haşere musibeti, kurbağa musibeti, kan musibeti, kuraklık musibeti ve ürün eksikliğidir. Çoğunluğun dışında yer alan bazı müfessirler ise ilk yedi mûcizeyi kabul etmekle beraber kuraklık musibeti ve ürün kıtlığı yerine farklı mûcizeler zikretmişlerdir.³⁵⁰ Bu bakımdan Hz. Mûsâ'ya verilen dokuz mûcizenin neler olduğuyla ilgili görüşler incelendiğinde; asânın yılan olması, beyaz el, tûfan musibeti, çekirge musibeti, haşere musibeti, kurbağa musibeti ve kan musibeti mûcizelerinin dokuz mûcize arasında yer aldığına dair müfessirlerce ittifak edildiği söylenebilir.³⁵¹

İttifak edilen yedi mûcize dışındaki diğer iki mûcizenin hangileri olduğuyla ilgili görüşler incelendiğinde bu mûcizelerin Kızıldeniz'in yarılması, Hz. Mûsâ'nın kekemeliğinin giderilmesi, kayadan su fışkırması, dağın İsrâiloğulları üzerine kaldırılması ve Kur'ân'da yer almayan canlıların ve bitkilerin taşlaşması mûcizeleri de olabileceği söylenmiştir.³⁵²

Görüş birliğine varılamayan iki mûcizenin hangileri olduğuna dair görüşler incelendiğinde, kayadan su fışkırması ve dağın İsrâiloğulları üzerine kaldırılması gibi Mısır sonrası dönemde gerçekleşen mûcizelerin de bazı müfessirlerce dokuz mûcize arasına dahil edildiği görülmektedir.³⁵³ Oysa ilgili âyetlere bakıldığında, Hz. Mûsâ'nın bu mûcizeler ile Firavun ve kavmine gönderildiği belirtilmektedir. Dolayısıyla bahsi

³⁴⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 8/409.

³⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/321-322.

³⁵¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 15/76.

³⁵² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/32; Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 6/406.

³⁵³ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 6/405-406.

geçen bu mûcizelerin, Mısır'dan çıkış öncesi gerçekleşen ve Firavun ve kavminin şahitlik ettiği mûcizeler olması gerekmektedir.

Bazı rivayetlerde de iki Yahudinin, Hz. Muhammed'e dokuz mûcizenin neler olduğunu sorduğu ve Hz. Muhammed'in de onlara şu cevabı verdiği belirtilmiştir: "Hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayın, hukuka aykırı olarak bir insanı öldürmeyin, zina etmeyin, israf etmeyin, suçsuz insanı sulta sahibine gidip şikayet etmeyin, faiz malı yemeyin, namuslu kadınlara iftira atmayın, savaştan kaçmayın, ey iki yahudi! Sizler cumartesinin saygınlığını ihlal etmeyin."³⁵⁴ Her ne kadar rivayetlerde bu cevabın Yahudilerin sorduğu dokuz mûcize sorusunun cevabı olduğu belirtilmişse de görüldüğü üzere Hz. Muhammed, Tevrat'ta yer alan on emri açıklamıştır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'e sorulan sorunun on emirle ilgili olması gerekir.³⁵⁵

³⁵⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/323. Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 15/76.

³⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/322.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. MÛSÂ'NIN TEVRAT'TA VE KUR'ÂN'DA YER ALAN MÛCİZELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmamızın birinci ve ikinci bölümlerinde görüldüğü üzere Tevrat'ta ve Kur'ân'da Hz. Mûsâ'nın birçok mûcizesinden bahsedilmiştir. Tevrat'ta yer alan mûcizelerde zaman, şahıs, yer gibi ayrıntılara daha çok girilirken Kur'ân'da ise daha çok olay üzerinde durulmuştur. Bunun sebebi olarak Tevrat'ın birçok bölümünde Hz. Mûsâ'nın hayatından bahsediliyor olması gösterilebilir. Doğal olarak bu durum, mûcizelerle ilgili de daha fazla ayrıntıya girilmesine neden olur. Kur'ân ise olaydan çok verilmek istenen mesaj üzerine yoğunlaşır. Bu yüzden mûcizelerle ilgili daha az ayrıntıya girilir.

Hız. Mûsâ'nın mûcizelerinden bazıları sadece Tevrat'ta yer alıp Kur'ân'da yer almamakla beraber bazı mûcizeler ise sadece Kur'ân'da yer almış ve Tevrat'ta yer almamıştır. Bazı mûcizelerin ise Tevrat ve Kur'ân'da ortak olarak zikredildiği görülmektedir. Tevrat ve Kur'ân'da zikredilen mûcizeler arasında farklılık olmasının sebebi olarak Tevrat'ın tahrif edilmiş olması gösterilebilir. Zira Tevrat'ın sadece mûcizelerle ilgili kısımlarında bile çelişkiler göze çarpmaktadır. Hız. Mûsâ tarafından yazıya geçirildiği belirtildiği hâlde (Sayılar 33/2, Tesniye 31/9; 24; 26) Tesniye bölümünde Hız. Mûsâ'nın ölümünden ve sonrasında bahsedilmesi, günümüzdeki Tevrat'ın tamamen vahiy kaynaklı olmadığını kanıtlamaktadır. Vahiy kaynaklı bir kitapta çelişkilerin olması düşünülemez. Bu durum, Tevrat'ın tahrif edildiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Tevrat her ne kadar çelişkiler barındırsa da bu durum Tevrat'ın tamamen tahrif edildiği anlamına gelmemektedir. Hız. Mûsâ'nın mûcizelerinin anlatımında Tevrat ile Kur'ân arasındaki benzerliklerden yola çıkılarak Tevrat'ta hâlâ vahiy kalıntıları olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle Hız. Mûsâ'nın; Tevrat'ta yer alıp Kur'ân'da yer almayan mûcizelerini, daha sonra Kur'ân'da yer alıp Tevrat'ta yer almayan mûcizelerini inceledikten sonra son olarak her iki kutsal kitapta ortak olarak zikredilen mûcizelerini inceleyeceğiz.

3.1. Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ta Yer Alıp Kur'ân'da Yer Almayan Mûcizeleri

Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinden bazıları sadece Tevrat'ta geçmekle beraber bu mûcizelerle ilgili Kur'ân'da herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu durum, Kur'ân'da herhangi bir eksiklik olduğu anlamına gelmez zira Kur'ân'a nazaran Tevrat'ta daha çok ayrıntıya yer verilmiştir. Ayrıca Tevrat'ta, Tekvîn bölümü hariç diğer bölümlerin neredeyse tamamında Hz. Mûsâ'nın hayatından bahsediliyor olması, mûcizelerle ilgili daha da ayrıntıya girilmesini gayet doğal olarak karşımıza çıkarmaktadır.

3.1.1. Sivrisinek/Bit Musibeti, At Sineği/Vahşi Hayvanlar Musibeti, Salgın Hastalık Sonucu Hayvanların Ölümü, Çıban Musibeti, Dolu Musibeti, Karanlık Musibeti, İlk Doğanların Ölümü

Mısırlılara musibet şeklinde gönderilen mûcizeler incelendiğinde, bu mûcizelerin Tevrat'ta on tane, Kur'ân'da ise yedi tane olduğu görülmektedir. Tevrat'ta yer alıp Kur'ân'da yer almayan musibetler incelendiğinde bu musibetlerin; sivrisinek/bit musibeti, at sineği/vahşi hayvanlar musibeti, salgın hastalık sonucu hayvanların ölümü musibeti, çıban musibeti, dolu musibeti, karanlık musibeti ve ilk doğanların ölümü musibeti olduğu görülmektedir. Her ne kadar Tevrat'ta farklı isimlerle zikredilmiş olsalar da bazı kaynaklarda bu musibetlerin, Kur'ân'dakilerle aynı olduğuna ve sadece daha ayrıntılı anlatıldığına dikkat çekilmiştir. Bu görüşe göre; Tevrat'taki sivrisinek/bit musibeti, at sineği/vahşi hayvanlar musibeti ve çıban musibeti Kur'ân'da “kummel” kelimesi ile ifade edilen haşere musibeti kapsamında, Tevrat'taki dolu musibeti ve karanlık musibeti Kur'ân'daki tûfan musibeti kapsamında, Tevrat'taki ilk doğanların ölümü musibeti ve salgın hastalık sonucu hayvanların ölümü musibeti ise bilimsel olarak haşere musibeti, anlam olarak ise tûfan musibeti kapsamında açıklanmaktadır.³⁵⁶ Kur'ân'ın, tek lafızla birden fazla anlam hedeflemesinden ve Tevrat'a nazaran daha öz ve kısa bir anlatım biçimi benimsemesinden hareketle bu musibetlerin, her ne kadar sadece Tevrat'ta yer alıyor gibi görünseler de anlam olarak Kur'ân'da da yer aldıklarını söylemek mümkündür.

3.1.2. Acı Suyun Tatlı Suya Dönüşmesi

Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ta yer alıp Kur'ân'da yer almayan diğer mûcizelerinin ise Mısır'dan çıkış sonrası dönemde gerçekleştiği görülmektedir. Bunlardan ilki de “acı

³⁵⁶ Yakar, “Kur'ân'da Firavun ve Kavminin Başına Geldiği Belirtilen Musibetlerin Tefsir Kaynakları, Tevrat ve Bilimsel Veriler Üzerinden Değerlendirilmesi”, 949.

suyun tatlı suya dönüşmesi” mûcizesidir. Hz. Mûsâ’nın, “Mara” ismi verilen bölgede, acı olması sebebiyle içilemeyen suya bir ağaç parçası atması sonucu suyun tatlılaşması ve içilebilir hâle gelmesiyle gerçekleşen bu mûcize, Tevrat’ta (Mısır’dan Çıkış 15/22-25) anlatılmakla beraber bu mûcize ile ilgili Kur’ân’da herhangi bir bilgi ya da âtîf bulunmamaktadır.

3.1.3. Ordugâhın Kenarlarını Yakan Ateşin Sönmesi

İsrâiloğullarının yakınmaya başlaması sonucu ordugâhın kenarlarının yanmaya başlaması ve Hz. Mûsâ’nın duası sonucu ateşin sönmesi şeklinde gerçekleşen mûcize, Tevrat’ta (Sayılar 11/1-3) anlatılmakla beraber Kur’ân’da bu mûcize ile ilgili herhangi bir bilgi ya da âtîf bulunmamaktadır.

3.1.4. Amaleklilerin Bozguna Uğratılması

Hz. Mûsâ’nın elini kaldırınca İsrâiloğullarının, indirince Amaleklilerin üstün duruma gelmesi ve aldığı destek ile ellerinin daima yukarıda tutulması sağlanarak “Amaleklilerin bozguna uğratılması” şeklinde gerçekleşen mûcize, Tevrat’ta (Mısır’dan Çıkış 17/8-13) anlatılmakla beraber Kur’ân’da bu mûcize ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Kur’ân’da İsrâiloğullarına, vadedilen topraklarda bulunan zorba kavim ile savaşmalarının emredildiği fakat İsrâiloğullarının bu emre karşı geldikleri belirtilmektedir (el-Mâide 5/21-24). Aynı karşı gelme hususuna Tevrat’ta da yer verilir (Sayılar 13/31). Kur’ân’da “zorba kavim” olarak tabir edilen bu kavmin kimler olduğuna değinilmez ancak Tevrat’a göre vadedilen topraklarda bulunan zorba kavim içerisinde Amalekliler de bulunmaktadır (Sayılar 13/29). Kur’ân’da, İsrâiloğullarının vadedilen topraklarda bulunan zorba kavim ile savaşmayı reddettiği belirtilmiş ve bu kavim ile İsrâiloğulları arasında herhangi bir savaş olduğuna dair bilgi yer almamakla beraber Tevrat’ta ise İsrâiloğullarının, her ne kadar savaşmayı reddetseler de daha önceden Amalekliler ile savaşmış oldukları ve bu savaştan bir mûcize sonucu galip ayrıldıkları belirtilmiştir.

3.1.5. Hz. Hârûn’un Asâsının Tomurcuklanıp Çiçek Açması

Hz. Hârûn’un Allah tarafından seçildiğine dair kanıt olması ve İsrâiloğullarının kıskançlıklarının sonlanması amacıyla, “Hz. Hârûn’un asâsının tomurcuklanıp çiçek açması ve badem meyvesi vermesiyle gerçekleşen mûcize”, Tevrat’ta (Sayılar 17/1-11) yer almakla beraber bu mûcize ile ilgili Kur’ân’da herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Her ne kadar bu mûcize ile ilgili Kur'ân'da doğrudan bilgi yer almasa da Kârûn'dan bahseden bazı âyetlerle (el-Kasas 28/76-78) ilgili yapılan bazı tefsirlerde, bu mûcizenin bilhassa Kârûn'un talebi neticesinde gerçekleştiği belirtilmektedir.³⁵⁷

3.1.6. Tunç Yılana Bakanların İyileşmesi

İsrâiloğullarının, zehirli yılanlar tarafından zehirlenmeleri ve birçoğunun ölmesi sonucu Hz. Mûsâ tarafından yapılan “tunç yılan heykeline bakıp iyileşmeleri mûcizesi”, Tevrat'ta (Sayılar 21/4-9) yer almakla beraber bu mûcize ile ilgili Kur'ân'da herhangi bir bilgi ya da âtîf yer almamaktadır.

Hz. Mûsâ'nın bazı mûcizelerinin Tevrat'a has olduğu görülmektedir. Musibet şeklinde gerçekleşen mûcizelerin karşılaştırılmasında yukarıda açıklandığı gibi anlam olarak Tevrat ve Kur'ân arasında bağlantı kurmak mümkün olsa da acı suyun tatlı suya dönüşmesi, ordugâhın kenarlarını yakan ateşin sönmesi, Amaleklilerin bozguna uğratılması, Hz. Hârûn'un asâsının tomurcuklanıp çiçek açması ve tunç yılana bakanların iyileşmesi mûcizelerinin Tevrat'a has olduğunu söylemek mümkündür.

3.2. Hz. Mûsâ'nın Kur'ân'da Yer Alıp Tevrat'ta Yer Almayan Mûcizeleri

Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinden bazıları sadece Kur'ân'da yer almakla beraber bu mûcizelere Tevrat'ta değinilmemiştir. Bu mûcizeler şunlardır:

3.2.1. Hz. Mûsâ'nın Kekemeliğinin Giderilmesi

Öncelikle Mısır'dan çıkış öncesi gerçekleşen mûcizeler incelenecek olursa; Hz. Mûsâ'nın kekemeliğinin giderilmesi mûcizesinin Kur'ân'da yer alıp Tevrat'ta yer almadığını söylemek mümkündür. Kur'ân'da Hz. Mûsâ'nın, kekemeliğinin giderilmesi için dua ettiği ve bu duasının kabul edildiği belirtilir (Tâhâ 20/25-36). Tevrat'ta ise Hz. Mûsâ'nın dilinin ağır ve tutuk olduğuna değinilir (Mısır'dan Çıkış 4/10) fakat bu tutukluğun giderildiğine dair bir bilgi yer almamaktadır.

3.2.2. Kuraklık ve Ürün Kıtlığı Musibeti, Tûfan Musibeti, Haşere Musibeti

Musibet şeklinde gerçekleşen mûcizeler arasında her ne kadar haşere ve tûfan musibetleri sadece Kur'ân'da yer alıyor gibi görünseler de bu musibetler ile Tevrat'ta yer alan musibetler arasındaki ilişkiye, “Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ta Yer Alıp Kur'ân'da Yer Almayan Mûcizeleri” konu başlığı altında değinmeye çalışmıştık. Kuraklık ve ürün

³⁵⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 17/559.

kıtlığı musibeti de sadece Kur'ân'da yer almakla beraber Tevrat'ın bazı kısımlarında bu mûcizeye âtîf yapıldığını söylemek mümkündür. Tevrat'ta, dolu musibeti (Mısır'dan Çıkış 9/25) ve çekirge musibetinden sonra (Mısır'dan Çıkış 10/15) ülkedeki tüm ağaçların kırıldığı ve yeşillik nâmına hiçbir şeyin kalmadığına değinilmesinin, Kur'ân'daki kuraklık ve ürün kıtlığı musibetiyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

3.2.3. Yıldırım Çarpmasıyla Ölenlerin Diriltilmesi

Mısır'dan çıkış sonrası gerçekleşen mûcizeler arasında ise; “yıldırım çarpması sonucu ölenlerin diriltilmesi” mûcizesinin, Kur'ân'da yer alıp Tevrat'ta yer almadığını söylemek mümkündür. Kur'ân'da, Sînâ Dağı'nda bulundukları sırada İsrâiloğullarının, ısrarla Allah'ı görmek istedikleri ve bu istekleri gerçekleşmezse Hz. Mûsâ'ya inanmayacaklarını söyledikleri, bu ısrarları sonucu yıldırım ile helak edildikleri ve Hz. Mûsâ'nın duası neticesinde diriltildikleri belirtilmiştir (el-Bakara 2/55-56, en-Nisâ 4/153, el-A'râf 7/155). Tevrat'ta ise İsrâiloğullarının, Hz. Mûsâ ile beraber Sînâ Dağı'na gittikleri belirtilmekle beraber (Mısır'dan Çıkış 19/17) Hz. Mûsâ'nın Allah ile konuşmasına şahit oldukları ve uzakta durarak korkup titredikleri belirtilmiş (Mısır'dan Çıkış 20/18-21), Allah'ı görmek için ısrar ettiklerine ve bunun sonucunda yıldırım çarpması ile helak edildiklerine dair bilgi yer almamaktadır. Dolayısıyla bu mûcizenin öncesinde, Hz. Mûsâ'nın İsrâiloğulları ile beraber Sînâ Dağı'na gitmesinin Tevrat'ta ve Kur'ân'da benzerlik taşıdığını söylemek mümkün olmakla beraber yolculuğun sonunda yaşanan mûcizenin Kur'ân'a has olduğu söylenebilir.

3.2.4. İsrâiloğulları Üzerine Dağ Kaldırılması

“İsrâiloğulları üzerine dağ kaldırılması” mûcizesi, Kur'ân'ın birçok yerinde yer almakla beraber (el-Bakara 2/63; 93, en-Nisâ 4/154, el-A'râf 7/171) Tevrat'ta bu mûcize ile ilgili doğrudan bir anlatım yer almamaktadır. Tevrat'ın bazı kısımlarında ise Sînâ Dağı'nın bir duman hâline getirildiğinin belirtilmesinin (Mısır'dan Çıkış 19/18, 20/18), Kur'ân'da anlatılan manzarayla benzerlik taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Hem Tevrat'ta (Mısır'dan Çıkış 19/5) hem de Kur'ân'da (el-A'râf 7/171) bu olayın, İsrâiloğullarından Tevrat'a uymalarının istenmesinden sonra yaşanmış olması ise bu benzerliği kuvvetlendirmektedir. Dolayısıyla bu mûcizenin, her ne kadar sadece Kur'ân'da yer alıyormuş gibi görünse de anlam olarak Tevrat'ın bazı kısımlarıyla benzerlik taşıdığı söylenebilir.

3.2.5. Maktulün Dirilip Katilini Haber Vermesi

“Maktulün dirilip katilini haber vermesi” mûcizesi, sadece Kur’ân’da yer almakla beraber bu mûcizenin öncesinde yapılması gereken uygulamaların benzer bir şekilde Tevrat’ta da anlatıldığı görülmektedir. Kur’ân’da İsrâiloğullarından, belirtilen şartları taşıyan bir ineği bulup kesmeleri ve bu ineğin bir parçası ile maktüle vurmaları istenmiş, İsrâiloğulları her ne kadar emri yerine getirmemek için dirense de sonunda denileni yapmış ve maktul dirilip katilini haber vermiştir (el-Bakara 2/67-73). Tevrat’ın Sayılar bölümünde, kirlilerin arındırılması için özürsüz, kusursuz ve boyunduruğa girmemiş kızıl inek kesilmesi emredilmiş (Sayılar 19/2-3), Tesniye bölümünde ise kim tarafından katledildiği bilinmeyen biri görüldüğünde benzer şartları taşıyan bir ineğin bulunup kesilmesi gerektiği, şehrin ileri gelenlerinin kesilen bu ineğin üzerinde ellerini yıkayıp ölüyü kimin öldürdüğünü bilmediklerini dile getirmeleri istenmiştir (Tesniye 21/1-7). Görüldüğü üzere Tevrat’ta da benzer anlatımlar mevcuttur ancak İsrâiloğullarının, ineği kesmemek için direnmesine ve kesilen ineğin parçasıyla maktule vurulup maktulün katilini haber vermesine değinilmez. Dolayısıyla bu mûcizenin Kur’ân’a has olduğu söylenebilir.

Hız. Mûsâ’nın bazı mûcizelerinin Kur’ân’a has olduğu görülmektedir. Hız. Mûsâ’nın kekemeliğinin giderilmesi, kuraklık ve ürün kıtlığı musibeti, haşere musibeti, tûfan musibeti, yıldırım çarpması sonucu ölenlerin dirilmesi, İsrâiloğulları üzerine dağ kaldırılması ve maktulün dirilip katilini haber vermesi mûcizelerinin öncesi veya sonrasında yaşanan olaylarla ilgili Tevrat’ta her ne kadar doğrudan veya dolaylı bilgi yer alıyor olsa da bu mûcizelerin Kur’ân’a has olduğu söylenebilir.

3.3. Hız. Mûsâ’nın Tevrat’ta ve Kur’ân’da Ortak Olarak Yer Alan Mûcizeleri

Hız. Mûsâ’nın bazı mûcizeleri Tevrat’a, bazı mûcizeleri de Kur’ân’a has olmakla beraber bazı mûcizeleri de Tevrat’ta ve Kur’ân’da ortak olarak zikredilmiştir. Ortak olarak zikredilen bu mûcizeler incelendiğinde, genel olarak büyük benzerlikler yer almakla beraber ufak farklılıklar olduğu da görülmektedir. Bu mûcizeler şunlardır:

3.3.1. Asânın Yılan Olması

“Asânın yılan olması” mûcizesi, Tevrat ve Kur’ân’da ortak olarak zikredilen mûcizelerden olmakla beraber bu mûcizenin anlatımında bazı farklılıklar olduğu

görülmektedir. Tevrat'a göre bu mûcize, ilki Hz. Mûsâ'ya peygamberlik görevi verildiği an (Mısır'dan Çıkış 4/1-4) ve ikincisi Hz. Mûsâ'nın sihirbazlar ile karşılaştırıldığı an (Mısır'dan Çıkış 7/8-12) olmak üzere iki defa gerçekleşmiştir. Kur'ân'a göre ise bu mûcize, ilki Hz. Mûsâ'ya peygamberlik görevi verildiği an (Tâhâ 20/17-20, el-Kasas 28/30-31), ikincisi Hz. Mûsâ'nın peygamberlik göreviyle Firavun'un huzuruna çıktığı an (el-A'râf 7/104-107, eş-Şuarâ 26/29-32) ve üçüncüsü Hz. Mûsâ'nın sihirbazlar ile karşılaştırıldığı an (Tâhâ 20/57-71, Yûnus 10/79-81, el-A'râf 7/111-124, eş-Şuarâ 26/36-49) olmak üzere üç defa gerçekleşmiştir. Asânın ilk defa yılan olması mûcizesi, Tevrat'a göre Hz. Mûsâ, kayınpederinin sürüsünü otlattığı esnada gerçekleşmiştir (Mısır'dan Çıkış 3/1) ancak Kur'ân'a göre Hz. Mûsâ'nın, kayınpederine sekiz ya da on yıl hizmette bulunduktan sonra ailesini de yanına alıp çıktığı bir yolculuk sırasında gerçekleşmiştir (el-Kasas 28/27-29). Bu mûcizenin anlatımıyla ilgili dikkat çeken bir başka farklılık ise asânın kime ait olduğudur. Kur'ân'da, bu mûcizeden bahseden âyetlerin tamamında asânın Hz. Mûsâ'ya ait olduğu belirtilir ancak Tevrat'ta, peygamberlik görevi verildiği an gerçekleşen mûcizede asâ Hz. Mûsâ'ya aittir fakat sihirbazlar karşısında ise Hz. Mûsâ, talimat veren ve mûcizeyi gösteren olmakla beraber asâ Hz. Hârûn'a aittir (Mısır'dan Çıkış 7/8-12).

3.3.2. Yed-i Beyzâ (Beyaz El)

“Beyaz el” mûcizesi, Tevrat'ta ve Kur'ân'da ortak olarak yer almakla beraber Tevrat'ta göre bir kez, Kur'ân'a göre iki kez gerçekleşmiştir. Tevrat'ta, peygamberliğinin delillerinden olmak üzere, asânın yılan olması mûcizesiyle beraber bu mûcizenin de Hz. Mûsâ'ya verildiği belirtilmiş ve asânın yılan olması mûcizesiyle beraber uygulamalı öğretimi yapılmıştır (Mısır'dan Çıkış 4/6-7). Daha sonra da gerçekleşeceği belirtildiği hâlde Tevrat'ta bu mûcizeden bir daha bahsedilmemiş olması dikkat çekmektedir. Tevrat'ta olduğu gibi Kur'ân'a göre de Hz. Mûsâ'ya bu mûcize, peygamberliğinin delillerinden olmak üzere asânın yılan olması mûcizesiyle beraber uygulamalı olarak gösterilmiştir (Tâhâ 20/22, en-Neml 27/12, el-Kasas 28/32). Tevrat'tan farklı olarak Kur'ân, bu mûcizenin Firavun karşısında da kullanıldığını belirtmiştir (el-A'râf 7/108, eş-Şuarâ 26/33). Beyaz el mûcizesiyle ilgili dikkat çeken bir başka farklılık ise mûcizenin gerçekleşmesi sırasında Hz. Mûsâ'nın elinin aldığı görüntüdür. Tevrat, Hz. Mûsâ'nın elinin kar gibi bembeyaz olmasının yanında bir deri hastalığına yakalanmış gibi de görüldüğüne dikkat çeker (Mısır'dan Çıkış 4/6) ancak

Kur’ân, bu beyazlığın bir hastalıktan sebep olmadığını ve kusursuz olduğunu vurgular (Tâhâ 20/22, en-Neml 27/12, el-Kasas 28/32).

3.3.3. Çekirge Musibeti, Kurbağa Musibeti, Kan Musibeti

Mısırlılar için musibet şeklinde gerçekleşen mucizelerden “çekirge, kurbağa ve kan musibetleri”, Tevrat’ta ve Kur’ân’da ortak olarak zikredilen mucizeler arasında yer alır. Tevrat, bu musibetleri ayrıntılı bir şekilde anlatırken (Mısır’dan Çıkış 7/14-25; 8/1-15; 10/1-20) Kur’ân, sadece musibetlerin neler olduğunu belirtir (el-A’râf 7/133) ve Kıptîlerin, her musibet başlarından kaldırıldıktan sonra sözlerinden döndüklerine ve nihayet denizde boğularak helâk edildiklerine değinir (el-A’râf 7/134-136, ez-Zuhruf 43/48-55).

3.3.4. Kızıldeniz’in Yarılması

“Kızıldeniz’in yarılması” mucizesi, Tevrat’ta ve Kur’ân’da ortak olarak zikredilen mucizeler arasında yer alır. Tevrat’ın Mısır’dan Çıkış bölümünde (Mısır’dan Çıkış 14/1-31) ayrıntılı bir şekilde anlatılmakla beraber Kur’ân’ın birçok sûresinde de bu mucizeden bahsedildiği görülmektedir (el-Bakara 2/50, el-A’râf 7/136, el-Enfâl 8/54, Yûnus 10/90, el-İsrâ 17/103, Tâhâ 20/77-78, eş-Şuarâ 26/52-66, el-Kasas 28/40, ez-Zuhruf 43/55, ed-Duhân 44/23-24, ez-Zâriyât 51/40). Kur’ân’da, boğulmak üzereyken Firavun’un iman ettiği (Yûnus 10/90-91) ve insanlara ibret olması için cesedinin kurtarılacağı da (Yûnus 10/92) zikredilir fakat Tevrat, bu husus ile ilgili herhangi bir bilgi vermez.

3.3.5. Men ve Selvâ

“Men ve selvâ” mucizesi, Tevrat’ta ve Kur’ân’da ortak olarak zikredilen mucizeler arasında yer alır. Tevrat’ın birçok bölümünde bu mucizeden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiş (Mısır’dan Çıkış 16/1-36, Sayılar 11/4-35, Tesniye 8/3), Kur’ân’da ise ayrıntıya girilmeden anlatılmıştır (el-Bakara 2/57, el-A’râf 7/160, Tâhâ 20/80).

3.3.6. Gölge Yapan ve Yol Gösteren Bulut

“Bulut” mucizesi, Tevrat’ta ve Kur’ân’da ortak olarak zikredilen mucizeler arasında yer alır. Tevrat’ta bu mucizeden, İsrâiloğullarının bütün yolculuklarında onlara eşlik eden ve yol gösteren bir mucize olarak ayrıntılı bir şekilde bahsedilmekle beraber

(Mısır'dan Çıkış 13/21-22; 40/34-38, Sayılar 9/15-23) Kur'ân'da, İsrâiloğullarının bulutlarla gölgelendiği belirtilir ve ayrıntıya girilmez (el-Bakara 2/57, el-A'râf 7/160).

3.3.7. Kayadan Su Çıkması

“Kayadan su çıkması” mûcizesi, Tevrat'ta ve Kur'ân'da ortak olarak zikredilen mûcizeler arasında yer alır. Her iki kutsal kitapta da benzer ifadelerle anlatılan bu mûcize, Tevrat'a göre iki farklı zamanda gerçekleşmiş (Mısır'dan Çıkış 17/1-7, Sayılar 20/1-13), Kur'ân'da ise belirli bir zaman belirtilmemekle beraber bazı tefsir kaynaklarında İsrâiloğullarının çöl hayatı boyunca sürdüğü açıklanmıştır.³⁵⁸ Tevrat'a ek olarak Kur'ân'da, İsrâiloğullarının on iki kabileden oluşması sebebiyle kayadan on iki göze su fışkırdığına da değinilir (el-Bakara 2/60, el-A'râf 7/160).

3.3.8. Kârûn'un Yer Tarafından Yutulması

“Kârûn'un yer tarafından yutulması” mûcizesi, Tevrat'ta ve Kur'ân'da ortak olarak zikredilen mûcizeler arasında yer alır. Kur'ân'da “Kârûn” olarak anlatılan kişi, Tevrat'ta “Korah” ismiyle yer alır.³⁵⁹ Tevrat'ta bu mûcizeden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmekle beraber (Sayılar 16/1-35; 26/9-10; 27/3, Tesniye 11/6) Kur'ân, ayrıntıya girmeden sadece olay üzerinde durur (el-Kasas 28/81, el-Ankebût 29/39, el-Mü'min 40/23-24).

Hız. Mûsâ'nın bazı mûcizeleri de Tevrat'ta ve Kur'ân'da ortak olarak yer almaktadır. Bu mûcizeler; asânın yılan olması, beyaz el, çekirge musibeti, kurbağa musibeti, kan musibeti, Kızıldeniz'in yarılması, men ve selvâ, gölge yapan bulut, kayadan su çıkması ve Kârûn'un yer tarafından yutulmasıdır. Bu mûcizeler incelendiğinde Tevrat'ta daha ayrıntılı bilgi verildiği görülmekle beraber Kur'ân'da ise bazı mûcizelere sadece değinildiği görülmektedir. Örneğin; çekirge musibeti, kan musibeti, kurbağa musibeti, men ve selvâ, gölge yapan bulut ve Kârûn'un yer tarafından yutulması mûcizelerine Kur'ân'da değinilmekle beraber herhangi bir ayrıntı verilmez. Bu mûcizeler ile ilgili ayrıntılı bilgiye tefsir kaynaklarından ulaşılmaktadır.

³⁵⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 3/35-36.

³⁵⁹ Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, 197.

SONUÇ

Allah, insanlara peygamberler göndermiş ve bu peygamberlerini, mûcizelerle desteklemiştir. Ayrıca insanların mûcizeyi daha iyi idrak edebilmesini sağlamak için de her peygambere, çağına uygun mûcizeler verilmiştir. Bu yüzden Hz. Mûsâ'ya verilen, özellikle Firavun'a karşı kullanılan mûcizelere bakıldığında bu mûcizelerin, büyü ilmi ile ilgili olduğu görülmektedir. Örneğin asânın yılan olması mûcizesinde Firavun, bunun sıradan bir büyü olduğunu düşünmüş ve Hz. Mûsâ'yı Mısır'ın meşhur büyücülerini ile karşı karşıya getirmiştir. Hz. Mûsâ'nın yılanı dönuşen asâsı Mısırlı büyücülerin yılanlarını yutunca büyücüler, bunun bir büyü olmadığını anlamış ve iman etmiştir.

Tevrat'ta Hz. Mûsâ, kendisinden en çok bahsedilen peygamber olmakla beraber Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ta birçok mûcizesinden bahsedilmiştir. Bu mûcizeler; asânın yılan olması, on bela, Kızıldeniz'in yarılması gibi bazen Firavun'un doğru yola gelmesini sağlamak ve Firavun'u ve halkını cezalandırmak için, ordugâhın kenarlarını ateşin yakması, Korah ve destekçilerinin yer tarafından yutulması, Hz. Mûsâ tarafından yapılan tunç yılanı bakıp iyileşmeden önce Allah tarafından gönderilen yılanlarca zehirlenmeleri gibi bazen İsrâiloğullarının tamamını ya da bir kısmını cezalandırmak için, yol gösteren ateş ve bulut sütunu, acı suyun tatlı olması, man ve bildircin, kayadan su çıkması vb. gibi bazen de İsrâiloğullarına Allah'ın bir lütfu ve ikramı olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde Kur'an'da da Hz. Mûsâ'nın birçok mûcizesinden bahsedilmiştir. Asânın yılan olması, beyaz el, musibetler, Kızıldeniz'in yarılması gibi mûcizeler Firavun ve kavminin doğru yola gelmesini sağlamak ve cezalandırmak amaçlı, Kârûn'un yer tarafından yutulması, yıldırım çarpması sonucu ölenlerin dirilmesi gibi mûcizeler İsrâiloğullarının bir kısmını cezalandırma amaçlı iken gölge yapan bulut, men ve selvâ, kayadan su çıkması gibi bazı mûcizeler de İsrâiloğulları için Allah'ın bir lütfu ve ikramı olarak gerçekleşmiştir. Hem Tevrat'ta hem de Kur'an'da yer alan mûcizelerin benzer amaçlar taşıdığı söylenebilir.

Firavun, Hz. Mûsâ tarafından gösterilen birçok mûcizeye ve kendisinin ve kavminin başına gelen musibetlere rağmen inadını sürdürmüş ve bu inadı, onun ve ordusunun Kızıldeniz'de helâkına neden olmuştur. Tevrat'ta ve Kur'an'da anlatılan ifadelerden hareketle Firavun'un inatçı ve kibir sahibi bir kişiliğe sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca Tevrat'a göre halkının baskısıyla İsrâiloğullarını salıvermesi, çok

kısa bir süre sonra da yardımcılarının söylemlerinden etkilenip bu kararından pişman olması ise çevresinin baskısından da çok çabuk etkilenebilen bir kişilik olduğunu göstermektedir.

İsrâiloğulları ise, Allah tarafından birçok kez ilâhî ikrama mazhar oldukları hâlde defalarca ihanet içerisine girmiştir. Tevrat'ta belirtildiği üzere İsrâiloğullarının, ihanetlerinin başlangıcında özellikle Mısır'a duydukları özlemi dile getirmeleri göze çarpmaktadır. Bu ihanetlerin ve isyana kalkışmaların hemen hemen tamamında çektikleri sıkıntıları ve yiyecek-içecek özlemlerini bahane etmişlerdir. Örneğin, Mısır'daki yiyecekleri özlediklerini belirtip Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'a yakınmaya başlayınca man ve bildircin mûcizeleri, susuz kaldıkları vakit kayadan su çıkması mûcizesi gerçekleşmiş fakat bu mûcizeler, sonradan yaşayacakları herhangi bir sıkıntıda tekrar isyana kalkışmalarına engel olamamıştır. Kur'ân'da da İsrâiloğullarının ihanetine birçok kez vurgu yapılmıştır. Şahit oldukları mûcizeler neticesinde Firavun'un zulmünden kurtuldukları halde defalarca Hz. Mûsâ'nın emrine karşı geldikleri ve sözlerinden döndükleri belirtilmiştir. Hem Tevrat'ta hem de Kur'ân'da belirtildiği üzere İsrâiloğullarının, birçok ilâhî lûtfâ mazhar oldukları hâlde sık sık ihanet içerisine girmeleri, inatçı ve laf dinlemez bir kişiliğe sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum, kendilerine sık sık peygamber gönderilmiş olmasının ve bu peygamberlerin onlara mûcizelerle gitmesinin izahı olabilir.

Tevrat'ta anlatılan Hz. Mûsâ'nın mûcizelerinde, bazı çelişkiler de dikkat çekmektedir. Bu çelişkiler daha çok asâ ile ilgilidir. Örneğin, Allah ile ilk irtibatla Hz. Mûsâ'ya, İsrâiloğullarının ve Firavun'un kendisine inanması için asâ ve beyaz el mûcizeleri verilmişti fakat beyaz el mûcizesinden, Hz. Mûsâ, yanan çalıktan ayrılıp Mısır'a doğru yola koyulduktan sonra bir daha bahsedilmemektedir. Asânın yılan olması mûcizesi ise Allah tarafından Hz. Mûsâ'ya verilmişti fakat Firavun'un huzuruna çıkıldığı vakit bu mûcize, Hz. Hârûn'un asâsı ile gerçekleşmiştir. Ayrıca kan musibetinde de nehre asâsını vuran Hz. Hârûn'dur. Oysa ilk defa kayadan su çıkması mûcizesi sırasında Allah tarafından Hz. Mûsâ'ya, nehre vurulan asâ ile kayaya vurması emredilmiştir. Kurbağa ve sivrisinek musibetlerinin de Hz. Hârûn'un asâsı ile gerçekleşmesi dikkat çekmektedir. Oysa Kur'ân'daki mûcizeler incelendiğinde hiçbir çelişki görünmemektedir. Kur'ân'ın hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze ulaşmış

olması da göz önünde bulundurulduğunda Tevrat'ta yer alıp Kur'ân'da yer almayan bazı mûcizelerin gerçekliğinden şüphe edilebilir. Örneğin, “acı suyun tatlı suya dönüşmesi” ve “tunç yılanı bakanların iyileşmesi” gibi mûcizelerle ilgili Kur'ân'da herhangi bir bilgi ya da âtîf yer almamaktadır. Bu sebeple bu mûcizelerin kesin olarak gerçekleştiği ya da gerçekleşmediğiyle ilgili bir tespit yapmak mümkün görünmemektedir. Tevrat'ın tahrif edilmesinden dolayı Tevrat'ta yer alan herhangi bir mûcizenin gerçekliğinin tespiti için öncelikle bahsi geçen mûcizeyle ilgili Kur'ân'da herhangi bir bilgi ya da âtîf olup olmadığına bakılmalıdır.

Tevrat'ta dikkat çeken bir başka husus da Amalekliler ile yapılan savaştır. Sayılar kitabında anlatıldığına göre İsrâiloğullarından bazı casuslar, vadedilen toprakları gözetlemiş ve gördükleri milletler arasında Amaleklilerden de bahsetmiştir. Gördüklerini anlattıkları sırada İsrâiloğullarını korku ve endişeye sevk ettiklerinden dolayı da Allah tarafından cezalandırılmışlardır. Fakat Mısır'dan Çıkış kitabında, İsrâiloğulları ile Amaleklilerin savaştığı ve Yeşu komutasındaki İsrâiloğullarınının, Amaleklileri bozguna uğrattığı belirtilmektedir. Bu sebeple İsrâiloğullarınının, daha önce savaşmış oldukları bir millettten korkmaları ve ilk defa görüyormuş ya da duyuyormuş gibi tepki vermeleri Tevrat'taki bir başka çelişki olarak göze çarpmaktadır.

Tevrat'ın sadece mûcizelerle ilgili kısımlarında bile bu denli çelişkilerin olması, Tevrat'ın tahrif edildiği iddiasını doğrulamaktadır. Zira Allah tarafından gönderilen bir kutsal kitapta çelişkilerin olması düşünülemez. Bazı mûcizelerde Tevrat ile Kur'ân arasında büyük benzerliklerin olması ise Tevrat'ta hâlâ vahiy parçaları olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan Hz. Mûsâ'nın Tevrat'ta ve Kur'ân'da yer alan mûcizeleri incelendiğinde Tevrat'ın tamamen tahrif edilmediğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki. “Tevrat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/40-45. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Adam, Baki. *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*. Ankara: Seba Yayınları, 1997.
- Araz, Ömer Faruk. *Yahudi Kaynaklarına Göre Hz. Musa*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022.
- Arpa, Enver. *İbn Teymiyye’nin Kur’an Anlayışı*. Ankara: Fecr Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Aruçi, Muhammed. “ÜLÜ’l-AZM”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/294-295. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ateş, Süleyman. *Kur’ân-ı Kerîm’in Yüce Meâli ve Çağdaş Tefsîri*. Ankara: A.Ü. İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Aydemir, Abdullah. *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Aydın, Fuat. *Genel Hatlarıyla Yahudilik*. İstanbul, 2004.
- Aydın, Hayati. “İslâm İnançları Açısından Mucize, Kerâmet, Sihir Ve İstidrac Kavramları Üzerine Bir İnceleme”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVII/32 (2015), 105-137.
- Aydın, Mahmut. *Anahatlarıyla Dinler Tarihi: Tarih, İnanç ve İbadet*. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 6. Basım, 2016.
- Aydın, Mehmet. *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005.
- Ayıntâbî Mehmed Efendi. *Tercüme-i Tefsîr-i Tibyân*. 4 Cilt. İstanbul: Sağlam Kitabevi, 1980.
- Bardakoğlu, Ali vd. *Kur’ân-ı Kerîm Ansiklopedisi*. İstanbul: Tercüman Yayınları, 1988.

- Bebek, Adil. “Kelâm Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed’e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 121-148.
- Bekiroğlu, Harun - Taşdoğan, Ahmet. “İsrâîloğullarının Taşdığı Yük Meselesi: Tâhâ Sûresi 20/87. Âyetiyle İlgili Bir İnceleme”. *Diyanet İlmî Dergi* 56/3 (2020), 721-754.
- Besalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedisi*. 3 Cilt. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. Yayınları, 2001.
- Beydavî, Kadı Nasîrüddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed eş-Şirazi. *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*. çev. Abdülvehhab Öztürk. 5 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011.
- Bilge, Mustafa L. “Kızıldeniz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/557-558. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur’ân-ı Kerîm Türkçe Meâlî Âlisi ve Tefsîri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Birnstiel, Daniel. “Yahudilikte Mucize”. çev. Esin Kızıllkan. *Din Dilinde Mucize*. 57-75, 2015.
- Bulut, Halil İbrahim. “Mûcize”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/348-351. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Bulut, Halil İbrahim. “Peygamberlerin Başarısında Mûcizelerin Yeri ve Önemi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* XI/1 (2011), 65-78.
- Bulut, Zübeyir. “Peygamberleri Tasdik Aracı Olarak Mucizeler”. *Dergiabant: Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/5 (2015), 1-31.
- Challege, Felicien. *Dinler Tarihi*. çev. Samih Tiryakioğlu. İstanbul: Varlık Yayınları, 1990.
- Cilacı, Osman. *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2001.

- Cilacı, Osman. *Kur'an Işığında Üç Peygamber Üç Kitap*. Konya: Mistaş Basımevi, 1976.
- Cürcânî, Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf. *Ta'rîfât*. çev. Arif Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- Çağrııcı, Mustafa. "Hak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/137-139. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. 3 Cilt. İstanbul: Bilimevi, 2005.
- Çelik, İbrahim. "Furkan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/220-221. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân'ın Ana Konuları*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 20. Basım, 2020.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Basım, 2018.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 14. Basım, 2011.
- DİA. "Kıptîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/424-426. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Dindi, Korkut. "Tarih Felsefesi Bağlamında Hz. Musa'nın Asâsı -Mucize mi, Yoksa Hâkimiyet Sembolü mü?" *Siyer Araştırmaları Dergisi* 9 (Ocak 2021), 105-130.
- Ebü'l-Berekât en-Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. çev. Harun Ünal. 10 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2003.
- Eliade, Mircea - Couliano, Ioan P. *Dinler Tarihi Sözlüğü*. çev. Ali Erbaş. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 9. Basım, 2015.

Tora ve Aftara, Şemot. çev. Moşe Farsi. 5 Cilt. İstanbul, 2004.

Friedman, Richard Elliott. *Kitabı Mukaddes'i Kim Yazdı?* çev. Muhammet Tarakçı. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004.

Gökçe, Ferhat. *İslam'da Peygamberlere İman.* Ankara: DİB Yayınları, 2. Basım, 2019.

Gürer, Betül. *Gönül Gözüyle Kur'ân İbn Atâ Tefsiri.* İstanbul: H Yayınları, 2. Basım, 2018.

Gürkan, Salime Leyla. "Mûcize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 30/351-354. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Gürkan, Salime Leyla. "Rabbâniyyûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 34/376-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Hâmidî, Muhammed Sadık. *Peygamber Efendimiz'in Mucizeleri.* İstanbul: Semerkand Yayınları, 5. Basım, 2015.

Harman, Ömer Faruk. "Ahd-i Atik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 1/494-501. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Harman, Ömer Faruk. "Asâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 3/449-450. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Harman, Ömer Faruk. "Men ve Selvâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 29/107-108. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Harman, Ömer Faruk. "Mûsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 31/207-213. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Harman, Ömer Faruk. "Tevrat'ın Yahudilikteki Yeri ve Tevrat'a Yönelik Tenkit Faaliyeti". *Bütün Yönleriyle Yahudilik Sempozyumu.* 27-38. Ankara, 2012.

Harman, Ömer Faruk. "Yed-i Beyzâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 43/376-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm.* çev. Bekir Karlığa - Bedreddin Çetiner. 16 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2008.

- Johnson, Paul. *Yahudi Tarihi*. çev. Filiz Orman. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2000.
- Kahraman, Ahmet. *Mukayeseli Dinler Tarihi*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 11. Basım, 2016.
- Karagöz vd., İsmail. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 2010.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2020.
- Kıyak, Abdulkadir. *Dinler Tarihi*. Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2. Basım, 2020.
- Kıyak, Abdulkadir. "Yahudilik'te Ahlak, Değer ve İdeal İnsan Tasavvuru". *İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu*. ed. Cengiz Gündoğdu. 1/133-148. Erzurum, 2015.
- Köksal, Mustafa Âsım. *Peygamberler Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 15. Basım, 2011.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 20 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, ts.
- Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, Ağustos 2001.
- Mahmut Nânâ. *Yahudi Tarihi*. çev. D. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2008.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü'l-Ḳur'ân*. çev. Bekir Topaloğlu. 18 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2015.
- Mevdûdî, Ebû'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Ḳur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Musaoğlu, Ahmet. *Peygamberler (İnsanlık) Tarihi*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2016.
- Mutlu, Muhammed Zahid. *Doğuşundan Günümüze İslam Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: Çığır Yayınları, 2018.

- Necmeddin en-Nesefî, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed. *Et-Teysîr Fi't-Tefsîr*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Örs, Hayrullah. *Musa ve Yahudilik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966.
- Özcan, Şevket. “Yahudilikte Pesah (Fısıh) Bayramı: Ritüeller Ve Semboller Bağlamında Fenomenolojik Bir İnceleme”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/61 (2018), 1206-1214.
- Özel, Recep Orhan. “Kur'an Tevrat'la Neyi Kastediyor?” ed. Faruk Beşer. *Usûl İslam Araştırmaları* 14 (Temmuz 2010), 25-50.
- Özkazancıgil, Hasan Hüseyin. *Kurân Kelimeleri Sözlüğü*. Ankara: Birleşik Yayıncılık, ts.
- Öztürk, Mustafa. “Sultan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/495-496. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Rağıb el-İsfahanî. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. çev. Abdulbaki Güneş - Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtîhu'l-gayb*. çev. Suat Yıldırım vd. 23 Cilt. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefsîr*. çev. Sadreddin Gümüş - Nedim Yılmaz. 7 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Sâbûnî, Nûreddin. *Mâtürîdiyye Akaidi*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: DİB Yayınları, 8. Basım, 2005.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Yayınları, 2002.
- Sayı, Ali. *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*. İstanbul: İz Yayıncılık, 3. Basım, 2012.

- Schimmel, Annamarie. *Dinler Tarihine Giriş*. ed. Recep Kibar. İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1999.
- Sinanoğlu, Mustafa. “Nübüvvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/286-291. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Sinanoğlu, Mustafa. *Peygamberlere İman*. Ankara: DİB Yayınları, 2018.
- Sinanoğlu, Mustafa. “Sînâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/221-222. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Sipahioğlu, Mukadder. “Tevrat ve Kur’an’ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa’nın Yılana Dönüşen Asası”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (Aralık 2020), 913-947.
- Sümer, Necati. “Dinsel ve Mitolojik Bir Sembol Olarak Yılan”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 43 (2016), 275-288.
- Süphandağı, Abdülkadir - Ece, Hüseyin Kerim. *Kur’an’da Kim Kimdir?* İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr*. çev. Zekeriya Yıldız. 16 Cilt. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2012.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed ibn Cerîr. *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli âyi’l-Kur’ân*. çev. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya. 9 Cilt. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Tanyu, Hikmet. *Dinler Tarihi Araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1973.
- Taşdoğan, Ahmet. *Kur’ân-ı Kerîm’de Peygamberler İçin Kullanılan İfadeler*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- Tokalak, İsmail. *Yahudiliğin Kökenleri ve Küresel Gücü*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2014.

- Topaloğlu, Bekir. “Beyyine”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/96-97. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 2. Basım, 1993.
- Yakar, Hüseyin. “Kur’an’da Firavun ve Kavminin Başına Geldiği Belirtilen Musibetlerin Tefsir Kaynakları, Tevrat ve Bilimsel Veriler Üzerinden Değerlendirilmesi”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019), 943-974.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Burhan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/429-430. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yavuz, Yusuf Şevki - Çetin, Abdurrahman. “Âyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/242-244. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Yetim, Tuba. *Yahudilikte Haftalık Peraşa Okuma Geleneği (Haftalık Tevrat Okumaları)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yurdaydın, Hüseyin G. - Dağ, Mehmet. *Dinler Tarihi*. Ankara: Gündüz Matbaacılık, 1978.
- Zemahşeri, Ebu’l-Kāsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *El-Keşşaf ‘An Hakā’iki Ğavamidi’t-Tenzıl ve ‘Uyuni’l-Ekāvıl Fı Vucuhi’t-Te’vıl*. çev. Mehmet Erdoğan. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Zeyveli, Hikmet. “Kur’an ve Kur’an-Dışı İslâmî Rivâyetlerde Mucize”. *Din Dilinde Mucize*. 105-134, 2015.